

**KÂSÂNÎ'NİN BEDÂÎ'U'S-SANÂÎ' ADLI ESERİNDEKİ
İMAM MÂLİK'E AİT GÖRÜŞLERİN TESBİT ve
TAHKİKİ
(AİLE HUKUKU BAĞLAMINDA)**

Muhammed Furkan CÜR

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2022

**KÂSÂNÎ'NİN BEDÂÎ'U'S-SANÂÎ' ADLI ESERİNDEKİ
İMAM MÂLİK'E AİT GÖRÜŞLERİN TESBİT ve
TAHKİKİ
(AİLE HUKUKU BAĞLAMINDA)**

Muhammed Furkan CÜR

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2022

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Muhammed Furkan Cür tarafından hazırlanan “**Kâsânî’nin Bedâ’i’u’s-Sanâî’ Adlı Eserindeki İmam Mâlik’e Ait Görüşlerin Tesbit ve Tahkiki (Aile Hukuku Bağlamında)**” başlıklı bu çalışma....../....../2022 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Unvanı ve Adı Soyadı

Üye

Unvanı ve Adı Soyadı

(Danışman)

Üye

Unvanı ve Adı Soyadı

Üye

Unvanı ve Adı Soyadı

Üye

Unvanı ve Adı Soyadı

ONAY

.../ .../ 202

Doç. Dr. Oytun MEÇİK

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Muhammed Furkan CÜR

ÖZ

KÂSÂNÎ'NİN BEDÂ'İ'U'S-SANÂÎ' ADLI ESERİNDEKİ İMAM MÂLİK'E AİT GÖRÜŞLERİN TESBİT ve TAHKİKİ(AİLE HUKUKU BAĞLAMINDA)

CÜR, Muhammed Furkan

Yüksek Lisans, 2022

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Bu çalışmada Kâsânî tarafından telif edilen *Bedâ'i'u's-Sanâi* adlı eserin nikâh, talak gibi aile hukuku kapsamına giren bölümlerinde İmam Mâlik ve Mâlikî mezhebine ait görüşlerin aidiyeti incelenmektedir. Giriş ve iki bölümden oluşan bu çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, kapsamı ve sınırlılıkları yer almakta, yararlanılan kaynaklara da işaret edilmektedir. Daha sonrasında Kâsânî'nin hayatı, eserleri ve *Bedâ'i'u's-Sanai' fî Tertibi's-Şerâ'i'* adlı eserin muhteva ve sistematığı tanıtılmaktadır.

Giriş kısmından itibaren münâkehât ve mufârakât konuları ele alınmış olup Nikâh, Talak, Zihâr, Rada', Hidâne ve Nafaka gibi konular işlenmiştir. Bu başlıklar altında 19 görüş açıklanmış, bunlardan 13 tanesinin isabetli, 5 tanesinin hatalı, 1 tanesinde ise nisbet edilen görüşün zayıf olduğu tespit edilmiştir. Konuya mahiyetinin anlaşılması itibariyle kısa bir giriş yapıldıktan sonra ihtilaflı olan meselenin önemli görüldüğü kadarıyla bazı yönlerine değinilmiş, sonrasında İmam Mâlik veya Mâlikî mezhebinin görüşü olarak serdedilen görüş aktarılmıştır. Bu kısım tamamlandıktan sonra görüşlerin İmam Mâlik veya Mâlikî mezhebine aidiyeti üzerinde durularak Mâlikî Mezhebinin önemli kaynaklarına inilmiştir. *Beda'i'*de ele alınan konunun isabet veya hata ettiği de buradan sonra sonuç olarak ifade edilmiştir.

Kâsânî'nin *Bedâ'i'u's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâ'i'* adlı eserinde isabet kaydetmeyen bazı konular bulunsada görülen bu noksanlıklar eserin kaynak olma niteliğini kaybettirmemiştir. Tasnif ve tertibiyle Hanefî literatüründe farklı bir konuma sahip olan bu kitap, tâli meseleler dışında Mâlikî mezhebine nispet edilen görüşler incelendiğinde genel itibariyle isabet kaydedildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Aile, Hanefî, Kâsânî, Mâlikî.

ABSTRACT

DETERMINATION AND ANALYSIS OF THE VIEWS OF THE IMAM MÂLIK IN THE WORK OF “BEDÂ’Î’U-SANÂÎ” OF KÂSÂNÎ(IN THE CONTEXT OF FAMILY LAW)

CÜR, Muhammed Furkan

Master’s Degree, 2022

Department of Fundamental Islamic Sciencies

Supervisor: Prof. Dr. Mustafa Yıldırım

In this study, the work called *Bedâ’î’u’Sanâî*, which was written by Kâsânî, The views of Imam Malik and the Maliki sect in the sections covered by the law affiliation is examined. In the introduction part of this study, which consists of an introduction and two parts. The subject, purpose, importance, method, scope, and limitations of the research are included, The sources used are also indicated. Later, Kâsânî’s life, works, and The content and systematic review of the work called *Bedâ’î’u’s-Sanai’ fî Tertibi’s-Şerâ’i’* is introduced.

From the introduction, the issues of munâkehât and mufârakât have been examined, and cases such as Nikah, Talak, Zihar, Rada', Hidane, and Nafaka have also been mentioned. Under these headings 19 opinions have been explained, 13 of them are correct, 5 of them are wrong, and 1 of them is weak. It has been found that the opinion is weak. In terms of understanding the content of the subject after an introduction is made, some aspects of the examined issue as far as it is considered important. It was mentioned, then the opinion was expressed as the opinion of Imam Malik or Maliki sect. transferred. After this part is completed, the opinions are transferred to Imam Malik or Maliki sect. The important sources of the Maliki Madhhab have been examined, with an emphasis on belonging to the Maliki sect. In Beda'i correctly or false transferred subject is also expressed as a result from here on.

Some subjects that are transferred wrong in the book of Kâsânî’s *Bedâ’î’u’s-Sanâî’ fî Tertibi’s-Şerâ’i’* however, these shortcomings have not lost the quality of the work as a source. This book, which has a different position in the Hanafi literature in its order and classification, is mostly accurate when it comes to examining the opinions referred to Maliki sect.

Keywords: IslamicLaw, Family, Hanefî, Kasani, Maliki

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	iii
ÖZ.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
1-ÇALIŞMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ	1
2. ÇALIŞMANIN SINIRLANDIRILMASI	3
3. ÇALIŞMADA İZLENEN YÖNTEM	3
4. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI	5
5.KÂSÂNÎ.....	6
5.1.Hayatı	6
5.2. Hocaları ve Öğrencileri	8
5.3. Eserleri	9
BİRİNCİ BÖLÜM	13
NİKÂH İLE İLGİLİ HÜKÜMLER	13
1.1. MÜELLİFİN İSABET ETTİĞİ GÖRÜŞLER	13
1.1.1. Nikâhta Şahitlik.....	13
1.1.2. İki Kız Kardeşi (Cariye Ve Kız Kardeşini) Birleştirmek	18
1.1.3.Kâfirlerin Birbirleriyle Evliliği	22
1.1.4. Müt’a’nın Hükmü.....	25
1.1.5. Akid Öncesinde ve Sonrasında Müt’a.....	28
1.1.6. Radâ’ (Süt Hısımlığının Tesbiti)	29
1.2. MÜELLİFİN HATALI NAKLETTİĞİ GÖRÜŞLER	31
1.2.1. Kölenin Evlenmesinde Efendisinin İzni.....	31

1.2.2. Sıhriyet Sebebiyle Yasak Olan Evlilikler (Hürmet-i Müsâhere) ..	34
1.2.3. Edinilmiş Eşyalar Konusunda Eşlerin İhtilafı	36
1.2.4. Evlilikte Denklik	39
1.3. MÜELLİFİN NİSBET ETTİĞİ GÖRÜŞÜN ZAYIF OLMASI	44
1.3.1. Velayette Eşitlik Durumu	44
İKİNCİ BÖLÜM	48
TALAK İLE İLGİLİ HÜKÜMLER.....	48
2.1. TALAK.....	48
2.1.1. MÜELLİFİN İSABET ETTİĞİ GÖRÜŞLER.....	48
2.2. ZİHÂR.....	57
2.2.1. MÜELLİFİN İSABET ETTİĞİ GÖRÜŞLER.....	57
2.2.2. MÜELLİFİN HATALI NAKLETTİĞİ GÖRÜŞLER.....	60
2.3. NAFKA	62
2.3.1. MÜELLİFİN İSABET ETTİĞİ GÖRÜŞLER.....	62
2.4. HİDÂNE.....	64
2.4.1. MÜELLİFİN İSABET ETTİĞİ GÖRÜŞLER.....	64
SONUÇ	66
KAYNAKÇA	68

KISALTMALAR

b. :ibn

b.y. :Basım Yeri Yok

bk. :Bakınız

çev. :Çeviren

Dia. : Diyanet İslam Ansiklopedisi

Hz. :Hazreti

nşr. : Neşreden

öl. :Ölüm Tarihi

r.a. :Radıyallahu anh

r.anhâ : Radıyallahu anhâ

s.a.s. :Sallallâhü aleyhi ve selem

tdv. :Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : Tahkik Eden

ts. : Tarihsiz

t.y. : Tarih yok

vb. :ve benzerleri

vd. :ve diğerleri

y.y. :Yayıncı Yok

GİRİŞ

1-ÇALIŞMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Mezhepler günümüzde halen etkisini sürdüren dini anlama ve yorumlamada faydalandığımız, Kur'ân-ı Kerîm'in ve Sünnetin anlaşılmasında önemli bir role sahip ilmî birikimlerdir. Mezhep kavramı, meselelere farklı yaklaşımlabirlikte, bu farklı yaklaşımlar neticesinde görüşlerin müntesibi olan kişilerin anlama ve yorumlama çabalarıyla şekillenmiştir. Bu kişiler içerisinde bazıları, zamanla kendi usûl ve kaidelerini yansıtan eserler kaleme almıştır.

Mezhep imamlarının meseleler hakkındaki görüşleri, tutum ve davranışları sonradan ekol haline gelen mezheplerin bir nevi temelinioluşturmuştur. İmâm-ı Âzam EbûHanîfe, İmam Şâfiî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed b. Hanbel gibi müctehitlerin kaleme almış olduğu eserlerden, talebelerinin, ders halkalarında bulunanların yazmış oldukları sahifelerden ana hatları oluşturulan mezhepler, zamanla farklı coğrafyalara yayılmıştır.

Bu coğrafyalardaki mezhep müntesiplerinin naklettiği görüşler ve yazdıkları eserler, ekollerin gelişmesine vesile olmuş, kültürel farklılıklarında dâhil olmasıyla perspektif genişlemiştir.

Bizim bu çalışmadaki amacımız, geniş coğrafyalara yayılmış olan Mâlikî mezhebinin görüşlerini, Hanefî mezhebinin müstesna eserlerinden birisi olan, Kâsânî tarafından yazılmış *Bedâ'iu's-Sanâi'* adlı eserin içerisinde tespit edip bu görüşlerinde isabet edip etmediğini, ne kadar hatalı olduğunu ve bu eserin ne kadar güvenli olduğunu teyit etmektir.

Peygamberimiz vasıtasıyla bizlere gönderilen İslam dininin ana kaynakları Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnettir. Peygamberimiz zamanında şer'î hitâbın devam etmesiyle bu iki kaynak toplumu şekillendirmeye ve düzenlemeye devam etmiştir. Kur'ânın insanlığın problemlerine çözüm getirirken, Sünnet Kur'ân'ın tatbikini, nasıl yaşanacağını göstermiş ve böylece sahâbenin bu konudaki kılavuzu olmuştur.

Peygamberin vefatına kadar olan süreçte sorularına ve sorunlarına çözüm bulabilen sahabe-i kiram, büyüyen İslam coğrafyasıyla beraber yeni sorular ve sorunlarla karşılaşmış, Peygamberden aldıkları mirasla bu soru ve sorunlara çözüm bulmaya çalışmışlardır. Cevap bekleyen bu sorunlar karşısında ashab, naslara

dayanarak çeşitli yorum ve içtihadlarda bulunmuşlardır. Tâbiîn ve Tebeu't-tâbiîn zamanında da devam eden bu içtihad faaliyeti, lafızların farklı anlamlandırılması ve farklı yorumlanmasıyla çeşitlenmiş, neticede farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Daha sonraki dönemlerde yaşayan fukahânın da bu mirası devralmasıyla, mezheplerin oluşma süreci başlamış, mezhep müntesipleri görüşlerini korumak ve aktarmak gayesiyle fıkıh eserleri telif etmişlerdir.

Yaşadığı dönemin “Meliku'l-Uleması”¹ olarak nitelendirildiği nakledilen büyük Hanefîâlimlerinden Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî'nin(öl. 587/1191)²*Bedâ'iu's-Sanai'* adlı eseri de bu teliflerden birisidir. Tam adı *Bedâ'iu's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi'* olan eser, Kâsânî'nin hocası ve kayınpederi Semerkandî'nin(öl. 539/1144)*Tuhfetü'l-fukahâ* adlı eserinin şerhi olmakla birlikte; Hanefî mezhebinde tertip ve metot bakımından döneminde ve öncesinde yazılmış eserlerden oldukça farklı bir klasik eserdir.

Müellifimiz eserinde, müntesibi bulunduğu mezhebinin görüşlerini zikrederken kendi mezhebinin görüşlerini vermekle yetinmeyip İmam Şâfiî'ye, İmam Mâlik'e -çok nadir olmakla beraber- İmam Ahmed b. Hanbel'e nispet ettiği bazı görüşler de nakletmiştir. Kâsânî farklı görüşleri verdikten sonra onların delillerini serdetmiş, bundan sonra tercih ettiği görüşü aktarmış ve önceki görüşleri eleştirmiştir.

Müntesibi bulunduğu mezhep dışında başka bir mezhebin görüşünü nakleden müellifler çeşitli sebeplerle bazı hatalara düşebilmektedirler. Sınırları genişleyerek büyüyen İslam coğrafyası, müelliflerin kendinden önce kaleme alınan eserlere ulaşmasında oldukça güçlük oluşturmuştur. Endülüs bölgesinin diğer bölgelerle olan irtibatı bu duruma örnek verilebilir. Aynı şekilde coğrafyalardaki bu farklılık mezhebin kendi içerisindeki ıstılahlarının kullanış amaçlarını anlamada güçlük oluşturabilmekteydi. Görüşleri aktarırken oluşabilecek eksik ve hatalara sebep olarak, aynı eserin istinsâhı sırasında oluşan yazım hataları, ana kaynağa ulaşmadan tâli kaynaktan nakletme ve mezhep taassubu örnek verilebilir.

¹Muhyiddin Ebû Muhammed Abdulkadir el-Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fî Tabâkâti'l-hanefiyye*, nşr. Mir Muhammed Kütüphane, (y.y,t.y), 2/244.

²Kemâleddin Ömer İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Talep fî tarihi'l-Halep*, thk. Süheyl Zekkâr (Daru'l Fikr, t.y), 1/463; Ferhat Koca, “Kâsânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/531; Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye*, 1/234.

Biz de bu çalışmamızda Kâsânî'nin İmam Mâlik'e yapmış olduğu atıflarında böyle bir hataya düşme ihtimaline binaen *Bedâ'i*'de geçen görüşleri aile hukuku bağlamında tesbit edip, bu tesbitlerin Mâlikî kaynaklardan teyitinin gerektiğini düşündük. Bu inceleme sırasında Kâsânî'nin naklettiği görüşler arasında râcîh görüşlere rastladığımız gibi zayıf ve hatalı görüşlerinde nakledildiğini tespit ettik.

Bedâ'i'de aile hukukunu ele almamızdaki bir diğer amaç, genel itibariyle teabbüdî olan ibadât bölümü ile illet ve sebeplerin fazlasıyla yer aldığı muamelat bölümünün tam ortasında düşündüğümüz aile hukukunun, günümüzde toplum tarafından önemsenen alanlardan birisi olması münasebetiyledir. Tahkik çalışmamızda Mâlikî mezhebini tercih etmemizdeki amaçlardan biri ise 1917 Hukûk-ı Âile Kararnamesinde Mâlikî mezhebinin üstlendiği roldür. Yakın tarihimizde böyle bir role sahip bir mezhebin yine günümüz fetvalarında sıklıkla başvurulanan eserlerden biri olan *Beda'i*'deki yeri ve sıhhatini tespit etmektir.

2. ÇALIŞMANIN SINIRLANDIRILMASI

Kâsânî, eserinde İmam Mâlik'e atfettiği görüşler için bir kaynak göstermemesi, araştırmaya konu olan meselelerin Mâlikî mezhebine aidiyetinin tespitinde zorluk oluşturmuştur. Konumuzu muâmelat, ukûbât gibi ana bölümler değil de Aile hukuku ile sınırlayarak bir Yüksek Lisans çalışması çerçevesinde ele aldık.

3. ÇALIŞMADA İZLENEN YÖNTEM

Bu çalışmada izlediğimiz yöntemi beş noktada sıralayabiliriz.

1.Bu çalışmada ilk olarak Kâsânî'nin İmam Mâlik'e yapmış olduğu atıfları *Bedâ'i'u's-Sanâi* 'adlı eserinde tespit ettik.

2.Tespit ettiğimiz bu görüşleri Mâlikî mezhebinin önemli kaynakları ile karşılaştırdık. Bu karşılaştırmayı yaparken Kâsânî'nin vefat yılı olan (587/1191) tarihini de dikkate alarak genel itibariyle bu tarihten önceki litaratürü taradık. Karşılaştırma yaptığımız eserlerden bazıları Sahnûn'un (öl. 240/854) *Müdevvenesi*, İbnü'l-Cellâb'ın (öl. 387/988) *Tefrî'i*, Kādî Abdulvehhâb'ın (öl. 422/1031) *İşrâf'ı*, İbn Rüşd'ün (öl. 595/1198) *Bidâye'si*, İbn Abdilber'in (öl. 463/1071) *Kâfî'si*, Kayravânî'nin (öl. 386/996) *Risâle'si* ve Sâ'lebî'nin (öl. 387/988) *Muavvene'si*dir.

Karşılaştırma yaptığımız bu kaynaklardan Kādî Abdulvehhâb'ın yazmış olduğu *İşrâf* ve *Telkîn* ile İbnü'l-Cellâb'ın yazmış olduğu *Tefri'*, çalışmamızda özellikle başvurduğumuz eserlerdir. Zira bu müelliflerimiz Irak Mâlikî ekolüne mensup kişilerdir. Halepte yaşamış olan Kâsânî'nin Irak Mâlikî ekolü ile olan bağlantısı açısından bu eserler önemlidir.

İbn Rüşd'ün *Bidâyetü'l-Müctehid* adlı eseri de hem delillendirme ve gerekçeli açıklamalarda hem de Kâsânî'nin (öl. 587) çağdaşı olması münasebetiyle önem verdiğimiz bir başka eserdir.

3.Mâlikî mezhebindeki kaynakları taradıktan sonra bu görüşleri tahkik ettik. Kaynaklardan istifade ederken sadece bir kaynak ile yetinmeyip en az iki ve ikiden daha fazla kaynağa başvurduğumuz ve karşılaştırdığımız konularda oldu.

4.Kaynakları dipnotlarda gösterdik. Konuyu anlamada yardımcı olacak bazı terimleri de yine aynı şekilde dipnotta açıklamaya çalıştık. Tahkik ettiğimiz görüşlerin isabetli olup olmadıklarını ifade ettik. Şayet görüşler ile kaynaklar arasında ifade farklılığı bulunuyor ise bunları da izah etmeye çaba gösterdik.

5.Kolaylık olması hasebiyle bazı kaynak eserleri aşağıdaki şekilde kısaltma ihtiyacı duyduk:

<i>el-Müdevvenetü'l-Kübrâ</i>	: <i>Müdevvene</i>
<i>et-Tehzîb fî 'htişâri 'l-Müdevvene.</i>	: <i>Tehzîb</i>
<i>et-Tefrî' fî Fıkh-ı İmam Mâlik b. Enes</i>	: <i>Tefri'</i>
<i>el-İşrâf 'ala Nüketi Mesâili 'l-Hilâf</i>	: <i>İşrâf</i>
<i>Bidâyetü'l-Müctehîd ve Nihâyetü'l-Muktesid</i>	: <i>Bidâye</i>
<i>ez-Zahîra</i>	: <i>Zahîra</i>
<i>et-Telkîn fî 'l-Fıkhî 'l-Mâlikî</i>	: <i>Telkîn</i>
<i>el-Kâfî fî Fıkhî Ehl-i Medîne</i>	: <i>Kâfî</i>
<i>et-Tâc ve 'l-İklîl li-Muhtasari Halîl</i>	: <i>Tâc ve 'l-İklîl</i>
<i>et-Tavdîh fî Şerhi Muhtasaru İbn-i Hâcib</i>	: <i>Tavdîh</i>
<i>el-Muavvene 'alâ Mezhebi Âlimü'l-Medine</i>	: <i>Muavvene</i>

4. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI

Çalışmamızda Kâsânî'nin İmam Mâlik ve Mâlikî mezhebine atfetmiş olduğu görüşleri tahkik ederken aşağıdaki kaynaklara müracaat ettik:

Başta Mâlikî Mezhebinin İmamı İmam Mâlik'e atfedilen *Muvatta* adlı eseri ve bu eserin farklı rivayetleribaşta olmak üzere Mezhebin Ümmehât(ana kaynak) kitaplarından sayılan Sahnûn'un *Müdevvenetü'l-Kübrâ* adlı eseri ve bu esere ait Berazî'nin(öl. 430/1039) te'lif ettiği *et-Tehzîb fi'htîşâri'l-Müdevvene* isimli eseri; mezhebin diğer ümmehât kitaplarının tam anlamıyla bulunmaması veya birkaç bölümünün neşredilmesi sebebiyle ulaşamadığımız kitapları eserinde ele alan İbn Abdülber en-Nemerî'nin(öl. 463/1071) *el-İstizkâr* adlı eseri, aynı müellife ait *el-Kâfi fi fîrû'i'l-Mâlikîyye* isimli eser, Kayravânî'nin(öl. 386/996) *Risale*'si, Sa'lebî'nin(öl. 422/1031) *et-Telkîn*'i, Dede İbn Rüşd'ün(öl. 520/1126) *el-Beyanve't-Tahsîl*'i, İbn Rüşd el-Hafîd'in(öl. 595/1199) *Bidâyetü'l-Müctehid*'i, İbnü'l-Cellâb'ın *et-Tefrî*'i, Kadî Abdulvehhab'ın *el-İşraf*'ı çalışmamızda öncelikli yararlandığımız kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu eserler dışında mezhepte muteber olan başka kaynaklara da sıklıkla olmamakla birlikte müracaat ettik. Saydığımız bu kaynaklar ile beraber görüşleri tesbit ve tahkik için Kuveyt Vakıflar ve İslam İşleri Başkanlığının hazırlamış olduğu *el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye* ve Vehbe Zühaylî'nin *el-Fıkhu'l İslâmî ve Edilletuhû* adlı eserleri de müracaat ettiğimiz eserler arasındadır.

5.KÂSÂNÎ

5.1.Hayatı

Kâsânî'nin(öl. 587/1191) tam adı, Alâüddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd b.Ahmed el-Kâsânî'dir.³ Kaynaklarda ismi Kâşânî olarak da geçmektedir.⁴*Bedâ'i'* gibi önemli bir eseri yazması sebebiyle “Meliku'l-Ulemâ” olarak da bilinir.⁵ Doğum tarihi kaynaklarda geçmeyen Kâsânî'nin doğum yeri ise adınında nisbet edildiği Kâsan'dır. Kâsan'ın, Şaş şehrinin arkasında yer aldığı kaynaklarda aktarılmaktadır.⁶ Şaş şehri ise şu anda Özbekistan'ın başşehri olan Taşkent'in bulunduğu bölgenin eski adıdır. Bu bölgenin daha eski ismi ise Şaş ile bağlantılı olarak Çaş olarak geçmektedir.⁷

Kâsânî'nin hocaları arasında kayınpederi Alâüddîn es-Semerkandî(öl. 539/1145) vardır. Çeşitli ilim dallarında eğitim görmekle beraber hocasından sadece fûrû fıkıh değil fıkıh usulü ve hadiste⁸ okumuştur. Fıkıh alanında hocasından okumuş olduğu kitaplar arasında hocasının müellifi olduğu *Tuhfetü'l-Fukahâ* ve *Şerhu't-Te'vilât fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm*de zikredilir.⁹

Semerkandî, kızı ve aynı zamanda kadın bir fakih olan Fâtıma bint Alâeddîn es-Semerkandiyye'yi Kâsânî ile evlendirmiştir. Kaynaklarda Semerkandî'nin Kâsânî'yi usul ve furu ilimlerinde kabiliyetli olması ve aynı zamanda *Tuhfe*'nin şerhi olan *Bedâ'i'*yi tasnif etmesi sebebiyle evlendirdiği zikredilmektedir. Kayınpederinin eserimehir olarak kabul etmesi dönemin âlimlerinin “Hocasının *Tuhfe*'sini şerhetti, kızıyla evlendi” söylentilerine sebep olmuştur.¹⁰ Fâtıma bint Alâeddin es-Semerkandiyye, Nureddin Zengi gibi önemli sîmaların fıkhi konularda kendisine danıştığı, döneminde Hanefî ulema arasında önemli bir yeri olan, Hüsn-ü Hat, hadis gibi alanlarda kalem oynatan, bir meselede tereddüde düştüğü zaman Kâsânî'nin,

³ İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Talep fî tarihi'l-Halep*, 1/463; Koca, “Kâsânî”, 24/531; Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fî tabâkâtî'l-Hanefiyye*, 1/234.

⁴ Kureşî, *Cevâhiru'l-mudiyye*, 2/6; Kemaleddin Ömer İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Halep fî tarihi'l-Halep*, thk. Halil el-Mensur (Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1996), 1/332; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn an Esmâi'l-kütüb ve'l-funun*(Beyrut: Mektebetü'l-mesne, 1941), 2/371.

⁵ Kureşî, *Cevâhiru'l-mudiyye*, 2/244.

⁶ Kureşî, *Cevâhiru'l-mudiyye*, 2/339.

⁷ Abdullah Muhammedcanov, “Taşkent”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/145.

⁸ İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Talep fî tarihi'l-Halep*, 10/4347.

⁹ İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Talep fî tarihi'l-Halep*, 10/4347.

¹⁰ Kureşî, *Cevâhiru'l-mudiyye*, 2/244.

kendisine danıştığı bir kadındır. Kendisi, eşi Kâsânî ve babası Semerkandî ile beraber fetva verdiği de nakledilmektedir.¹¹

Halep'te büyük bir öneme ve itibara sahip olan Kâsânî, Nureddin Zengi tarafından Haleviyye Medresesine hoca olarak “*el-Muhîr*” adlı eserin sahibi olan Serahsî'nin (öl. 544/1150) yerine göreve getirilmiştir.¹² Ulema tarafından büyük saygınlığı olan Kâsânî, Halep'te kendisi için gelen fakihler ile de görüşmüştür. O olmadığındagelene kadar her gün seccadesi serilmiş, geldiğinde ise hemen etrafında toplanılmıştır.¹³

Yine kaynaklarda Mahmut Zengi'nin vefatından sonra meliklerden Melik Nasır'a kadar Kâsânî'nin halk arasındaki önemi azalmadığı nakledilir. Aynı zamanda Kâsânî Melikü'z-Zâhir'in oğluna da ölüm vasıl oluncaya kadar ders vermiştir.¹⁴

Kâsânî 10 Recep 587 (3 Ağustos 1191) tarihinde öğle vaktinden sonra Halep'te vefat etmiştir. Ölümün yaklaştığını anlayınca Kur'ân-ı Kerîm'i açtığı ve İbrahim suresinden şu ayetleri okuduğu rivayet edilir: “يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي”¹⁵ (Allah, sağlam söze iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sağlam tutar.)¹⁶ Kâsânî'nin mezarı Haleb'in merkezinden uzakta bulunan Makam-ı İbrahim'de medfun bulunan eşinin yanındadır. Bu iki mezar daha sonra insanların sık sık ziyaret ettiği yerlerden biri olacaktır.¹⁷

İlmî anlamda derinliği ve vukufiyeti ile bilinen Kâsânî'den birçok hadis rivayet edilmiştir. Talebelerinin ilmî birikiminden faydalandığı müellifimiz, Mutezile'nin görüşlerini eleştirmekten çekinmemiş, bid'at ehlini çokca yermiş ve gerektiğinde onların açıklamalarını tasrih etmiştir. Gerek tasnif edilişi ile gerek meselelere getirdiği delillerle müşkil meseleleri açıklayan, fukahanın bahsederken ayrı bir yere konumlandığı *Bedâ'iu's-Sana'i fî Tertîbi's-Şerâ'i'* adlı eseri ile fıkıh usûlü eseri *Sultânü'l-Mübîn fî Usûlu'd-Dîn*, Kâsânî'nin ilmî anlamda ne kadar

¹¹ Kureşî, *Cevâhiru'l-mudiyye*, 2/278; Nurettin Bolelli, “Fâtıma bint Alâedin es-Semerkandiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/225.

¹² Kureşî, *Cevâhiru'l-mudiyye*, 2/245.

¹³ Kureşî, *Cevâhiru'l-mudiyye*, 2/245.

¹⁴ İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Talep fî tarihi'l-Halep*, 10/4352-4353.

¹⁵ Kureşî, *Cevâhiru'l-mudiyye*, 2/246, 248.

¹⁶ İbrahim Suresi, 14/27, *Kur'ân Yolu Meâli*, çev. Hayrettin Karaman- Mustafa Çağrırcı- İbrahim Kâfi Dönmez- Sadrettin Gümüş (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008).

¹⁷ Kureşî, *Cevâhiru'l-mudiyye*, 2/246, 248; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Talep fî tarihi'l-Halep*, 10/4353; Koca, “Kâsânî”, 24/531.

başarılı olduğunu, ilmi yayma konusunda istikrarının ne derece sağlam olduğunu göstermektedir.

Ayaklarından ve eklem yerlerinden nikris(gut) hastalığına yakalanmış. Buna rağmen ilmi bırakmamış sedye ile öğrencileri onu evinden medreseye taşımışlardır. Medresesinden fakihler çıkmış, ders okutmuş ama çektiği bu zahmet onu ilim öğretmekten vazgeçirmemiş, bilakis eşi ile beraber hayatlarının sonlarına kadar ilim öğretmeyi ve fetva vermeyi bırakmamışlardır.¹⁸

5.2. Hocaları ve Öğrencileri

Kâsânî'nin bilinen en önemli hocası “*Tuhfetü'l-Fukaha*” ve “*Lubabfi'l-Usul*” adlı eserlerin sahibi Alâuddîn es-Semerkandî'dir.¹⁹Kâsânî hocasından fıkıh ve fıkıh usulü okumuş, *Tuhfesi*'ne yazdığı şerh olan *Bedâ'i'u's-Sanâ'i' fî Tertîbi's-şerâ'i'* adlı eserle tanınırlığı artmıştır. Daha sonra hocasının kızı Fâtıma ile evlenmiş, *Bedâ'i'de* bu evliliğin mehri sayılmıştır.²⁰İlim öğrendiği diğer hocalar ise Sadru'l-İslam Ebu'l-Yusr el-Pezdevî(öl.493/1100), Ebu'l-Muîn Meymun el-Mekhlûlî ve Mecdu'l-eimme es-Serhakî'dir.²¹

Haleviyye medreselerinde yıllarca hocalık yapması sebebiyle öğrencisi de bir o kadar fazla olan, birçok âlim yetiştiren Kâsânî'nin öğrencilerinden meşhur olanları öncelikle Kâsânî'ninde oğlu olan Mahmud ve “*Mukaddimetü'l-Gazneviyye*”adlı eserin sahibi Ahmet b. Muhammed el-Gaznevidir.²² İbnü'l-Ebyaz Muhammed b.Yusuf b. el-Hadır b. Abdullah el-Halebî,²³Muhammed b. Ahmed b. Muhamed b. Hamis el-Mevsılî el-Halebî,²⁴ Muhammed b. Said b. Seleme el-Halebî,²⁵ Halîfe b.Süleyman b. Halife b. Muhammed el-Kureşî²⁶ ve Necâ b. Sâ'd b. Necâ b. Ebî Fadl Şemseddin²⁷ de Kâsânî'nin öğrencileri arasında nakledilmektedir.

¹⁸ İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Talep fî tarihi'l-Halep*, 10/4348.

¹⁹ İbn-i Kutlubuğa Ebu'l-Adl Zeynuddîn Kasım, *Tâcu't-Terâcim li ibn-i Kutlubuğa*, thk. Muhammed Hayr Ramazan Yusuf (Şam:Daru'l-Kalem, 1992), 1/252; Leknevî Ebu'l Hasenât Muhammed Abdulhay, *el-Fevâidü'l-Beyihhe fî Terâcimi'l-Hanefiyye* (Mısır: Daru's-Saade, 1324/1906), 1/53.

²⁰ Koca, “Kâsânî”, 24/531; Bolelli, “Fâtıma bint Alâedin es-Semerkandiyye”, 12/225.

²¹ Leknevî, *Fevâidü'l-Beyihhe*, 1/53.

²² Leknevî, *Fevâidü'l-beyihhe*, 1/53.

²³ Kureşî, *Cevâhiru'l-mudiyye*, 2/390.

²⁴ Kureşî, *Cevâhiru'l-mudiyye*, 2/22.

²⁵ Kureşî, *Cevâhiru'l-mudiyye*, 2/397.

²⁶ Kureşî, *Cevâhiru'l-mudiyye*, 1/234.

²⁷ Basra medreselerinde ders almış, hocasının eseri olan *Bedâ'i*'nin bir nüshasını yedi cilt olarak kendisi yazmış, bu nüshayı Şubeyliye medresesine vakfetmiştir. Bk. Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye*, 2/191.

5.3. Eserleri

Kâsânî'nin ilim dünyasına katmış olduğu en önemli eseri “*Bedâ'i'u's – Sana'i' fi Tertibi's-Şera'i'*” isimli eserdir. Bu eser aynı zamanda Kâsânî'nin en çok bilinen ve müellifin tanınmasında en büyük etkene sahip bir kitaptır. Kâsânî fıkıh alanında yazmış olduğu *Bedâ'i'*nin yanında Usûlü'd-Dînalında da “*es-Sultanü'l-Mübin fi Usûlü'd-Dîn*” adlı eseri kaleme almıştır.²⁸ Leknevî'nin, *el-Fevâidül'Beyihhe fi Teracimi'l Hanefiyye*'sinde bu eserin “*el-Mu'temed fi'l-Mü'tekad*” olarak isimlendirildiğini görmekteyiz.²⁹ Yine aynı eserde Kâsânî'ye atfedilen kitaplardan birisi de *Kitabü'l-Celîl*'dir.³⁰ Brockelmann Kâsânî'ye *Kitabu'l-Te'vilât* adlı bir eser daha nisbet etse de bu eserin müellifinin Abdurrezzak b. Ahmet el-Kâşânî olduğu ve asıl isminin de *Te'vilâtü'l-Kur'ân* olduğu ifade edilmektedir.³¹

5.3.1. Bedâ'i'u's –Sanâ'i' fi Tertibi's-Şerâ'i'

Bedâ'iu's-Sanâi', döneminde ve günümüze kadar Hanefîmezhebi içerisinde fukahâ tarafından oldukça fazla rağbet gören; gerek fetvalarda, gerek mezhep içi görüşlerde kendisine müracaat edilen kaynak kitaplardan biri olmuştur. Esere gösterilen rağbetin sebebi hem muhtevası, hem de konularının tertîbi ve izlediği yöntem sebebiyledir.

Hanefî Mezhebinin ekser fûrû metinleri gibi öncelikle Temizlik Kitabından başlayan *Bedâ'i'*, ibadet bahisleri sonrasında nikâh, boşanma gibi konularla aile hukukunu ele almaktadır. Muâmelât konularıda bu sıralamadan sonra gelmektedir. Geniş bir muhtevâyâ sahip olan eser, fıkıh alanında fazlasıyla detay denilebilecek konuları muhkem bir şekilde okuyucusuna sunmaktadır.

*Bedâ'i'*nin bir diğer özelliği, Hanefîmezhebi literatürü özelinde *el-Hidâye*'nin müellifi Burhâneddin el-Mergînânî, *Fetâvâ* adlı eserin müellifi Kâdîhân ile beraber dönemlerinde mezhebin klasik anlamda son şeklinin verilmesinde katkılarının

²⁸İbn-i Kutlubağa, *Tâcu't-Terâcim*, 1/328; Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye*, 1/245; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 2/996.

²⁹Leknevî, *Fevâidü'l-beyihhe*, 1/53.

³⁰Leknevî, *Fevâidü'l-beyihhe*, 1/53.

³¹Koca, “Kâsânî”, 24/531.

oldukça fazla olmasıdır.³² VI. Yüzyıl içerisinde yaşamış ulemanın genel perspektifi bu döneme kadar gelmiş Hanefî kaynaklara şerh ve hâşiye yazmak olmuştur. Kâsânî, Mergînânî ve Kâdîhân'dan sonra artık mezhep geleneği oturmuş, meselelerin yeri geldikçe tekrar tekrar ifade edilmesiyle yetinilmiştir.³³

Kaynaklarda başka müelliflerle denk olmayan bir tertip sunduğu nakledilen *Bedâ'i*'nin bu tertibin talep edilene ulaştırmayı kolaylaştırdığı, detaylı meseleleri fasih bir ifadeyle açıkladığı için anlamayı kolaylaştırdığı ifade edilmektedir.³⁴

Kâsânî, eserinin giriş kısmında telif sebebini şöyle açıklamıştır: “Meşâyih’ımız eskiden ve günümüzde bu alanda çok fazla tasnif gerçekleştirdiler. Onların hepsi gayret gösterdiler. Üstadım Semerkandî’nin tertibi dışındaki tertiplerin(bilgiye kolayca ulaşmayı) kolaylık sağlayacak bir seviyede tasnifleri yoktu. Hocam Zâhid İmam, Ehl-i sünnetin reîsi ‘Alâeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkandî bunu gerçekleştirdi. Ben de onun izlediği yolu takip ederek aslî hedefimi gerçekleştirmek için bu eseri kaleme aldım. Fıkıh ilmiyle uğraşmak isteyenlerin bilgileri kolayca elde edip anlamalarını sağlamaya ve eserden yararlanma alanlarını mümkün oldukça geniş tutmaya çalıştım. Bunun için ayrıntılı bilgileri umumi kaide ve esaslara bağlı olarak ele almaya gayret ettim. Eserin belli bir tertip ve düzen içinde olmasını sağlamayı amaç edindim. Bunu sanat erbabının istediği bir düzen içinde gerçekleştirmeye çalıştım. Bu bedî’ sanat ve müthiş tertipten dolayı kitaba “Bedî’u’s-Sanâ’i” adını verdim ki yaptığım iş ile verdiğim isim birbirine uygun olsun.”³⁵

Bedâ'i'den bahseden ulemâ eserin hocası Alâeddin es-Semerkandî’nin eseri *Tuhfetü'l-Fukahâ*'nın şerhi olduğunu söylemektedirler.³⁶

Ahmet Özel ise bu konu hakkında şu tespit ve değerlendirmelerde bulunmaktadır: “Alâeddin es-Semerkandî’nin “*Tuhfetü'l-Fukahâ*” adlı eseri Kudûrî’nin *el-Muhtasarı*’na dayanmakla birlikte o zamana kadar kaleme alınan

³² Ahmet Özel, “Hanefî Mezhebi”, *TürkiyeDiyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/22.

³³ Özel, “Hanefî Mezhebi”, 16/22.

³⁴ Kâtip Çelebi, *Keşfu’z-Zunûn*, 1/371.

³⁵ Âlâüddîn Ebû Bekir b. Mes’ud el-Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-Sanai’ fî Tertîb-i’s-Şerâ’i* (Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1986), 1/2-3.

³⁶ Kâtip Çelebi, *Keşfu’z-Zunûn*, 1/371; Leknevî, *Fevâidü’l-beyihhe fî Terâcimi’l Hanefiyye*, 1/53; Kureşî, *Cevâhiru’l-mudiyye*, 2/244.

eserlerden farklı bir sistematığe sahiptir. Kudûrî'nin eserini ikmal, izah ve delillerle temellendirme maksadıyla kaleme alınan *Tuhfetü'l-Fukahâ* tertip usulü ve terminolojinin geliştirilmesi bakımından ileri bir merhaleyi temsil eder. Semerkandî'nin talebesi olan Kâsânî, bu eseri tertip ve metot bakımından örnek olarak *Bedâ'i'u's-Sanâ'i*'yi telif etti. Hanefî tabakat kitaplarında bu eser *Tuhfetü'l-Fukahâ*'nın şerhi olarak gösteriliyorsa da aslında klasik şerhlerle benzerliği bulunmayan Kâsânî'nin eseri orijinal bir çalışma olup gerek muhtevâ gerekse metot bakımından Semerkandî'nin eserini aşmıştır.”³⁷

Tabakat kitaplarında *Tuhfe* 'nin şerhi olarak geçmesinin nedenlerinden birisi o dönemde insanlar arasında yayılan “Hocasının Tuhfesini şerhetti ve kızıyla evlendi” sözü olabilir. Zira yukarıda da bahsettiğimiz üzere Kâsânî'seri hocasına sunduğunu ve hocasında eseri çok beğendiğini söylemiştik. Bu eseri mehir olarak kabul eden es-Semerkandî kendisi gibi bir fıkıh âlimi olan kızını Kâsânî ile evlendirdi.

İçerik olarak Hanefî mezhebi litaratüründeki eserlerin klasik yöntemine benzeyen *Bedâ'i* ' , Kitabu't-Tahâre ile başlayan bölümleri Kitabu'l-Karz ile sona ermektedir. Müellifimiz bir konuyu ele aldığıda öncelikle kelimelerin tahlilini aktarmaktadır. Kelimelerin sözlük ve ıstılahi anlamlarını verdikten sonra konuyla alakalı var ise ayeti, yok ise hadisi zikreder. Diğer delil türleri bunlardan sonra gelir. Mezhep görüşlerine de yer veren Kâsânî, öncelikle müntesibi olduğu Hanefî mezhebinin görüşlerini, mezhep içinde bulunan müctehitlerin farklı görüşlerini de ele alarak aktardıktan sonra sıklıkla İmam Şâfiî, nadir olarak İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'in görüşlerini zikremiştir. Kâsânî delillendirmede önceliklikle diğer görüşleri nakletmiş, muhalif görüşleri ortaya koyup çürütmeye çalıştıktan sonra kendi tercih ettiği görüşün savunmasını bütün delilleriyle beraber yapmıştır. Kâsânî'yi diğer müelliflerden ayıran özelliklerden birisi onun görüşlerini küllî kâideler³⁸ şeklinde genel kurallara dayandırması olduğunu söyleyebiliriz.

Kâsânî eserinde İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf, Muhammed, Züfer, Muhammed b. Mukâtil el-Râzi, Hassâf, Ebû Hâzim el-Kâdî, Tahavî, Kerhî, Ebû Bekir el-Cessâs, Hâkim eş-Şehîd el-Mervezî, Ebû Câfer el-Hinduvânî, Ebû'l-Leys

³⁷ Özel, “Hanefî Mezhebi”, 16/22.

³⁸ Bu konu için ayrıca bkz:Necmettin Kızılkaya, *Kâsânî'nin Bedâ'i' İsimli Eserinde Kavaidin Yeri*(İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005).

es-Semerkandî, Kudûrî, Şemsü'l-cimme es-Serahsî, Ali b. Muhammed el-İsbicâbî, İmam Şâfiî, İmam Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Mesruk, Şurayh, Said b. Müseyyib, İbrahim en-Nehaî, Şâbî, Mücâhid, Hasan-ı Basrî, İbn-i Sîrîn, Ata b. Ebî Rebah, Nâfî, Katâde, Mekhul, Hammad b. Ebî Süleyman, Zührî, Râbiatü'r-Rey, İbn-i Şübrüme, İbn Ebî Leyla, Evzaî, Süfyân-ı Sevrî, Süfyan b. Uyeyne gibi fakihlerin görüşlerinden eserine aktarımlar yapmıştır.

Anlaşılır ve sade bir üslup kullanan Kâsânî'nin eserine şerh ve haşiye gibi çalışmalara tek bir istisna dışında konu olmamıştır. O da Muhammed b. Muhammed er-Redîni el-Hüseynî'nin “Zâdü'l-ğarîbi'd-dâyi' min Bedâ'i'î's-sanâ'i' fî Tertîbi's-şerâ'i'” adlı eseridir.³⁹

³⁹Halit Ünal, “Bedâ'i'î's-Sanâ'i'”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/294.

BİRİNCİ BÖLÜM

NİKÂH İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Bu bölümde Kâsânî, İmam Mâlik ve Mâlikîmezhebine onbir görüş atfetmiştir. Bu görüşlerdenaltı yerde râcih görüşü nakletmiş, bir yerde mezhebin zayıf görüşü aktarılırken dört bahiste nakledilen görüşte hata yapıldığı tespit edilmiştir.

1.1. MÜELLİFİN İSABET ETTİĞİ GÖRÜŞLER

1.1.1. Nikâhta Şahitlik

Kâsânî şehâdet(şâhitler bahsinde) şâhitlerin hazır bulunmasını üç konu başlığı üzerinden ele almıştır.

1-Şâhitliğin nikâhın sıhhat şartı olup olmaması

2-Kendisiyle nikâh akdi yapılan şâhidin özellikleri

3-Şehâdetin vakti

Kâsânî birinci konu olan şâhitliğin, nikâhın sıhhat şartı olup olmaması bahsinde ulemanın ihtilaf ettiğini aktarır. Fukahânın diğer bey' akidlerinde olduğu gibi şâhitliğin akdin sıhhat şartı olmadığını, ancak nikâh akdi de bir akid olsa da bey'akdinden farklı olması sebebiyle bu akiddeki şahitlik konusunda ihtilaf ettikleri görülür. Kâsânî, İmam Mâlik'in nikâh akdinde şâhitliğin sıhhat şartı görmesede ondan daha üst seviyede kabul edilebilecek "ilân" şartını ileri sürer. Onun şâhitliğin sıhhat şartı görmemesi bu kapsamda değerlendirilmelidir. Çünkü nikâh, sadece karı-koca ve şâhitleri ilgilendirmeyecek kadar önemli bir akiddir. Mâlikîlere göre nikâh akdini ilân etmek şahitlik şartını da ihtiva ettiğinden akdin geçerli olması için yeterlidir demek aynı zamanda nikâha akit sırasında şâhit tutmak şart değildir anlamına gelir.

Mâlikîlerde şâhitler olmadan nikâh akdi gerçekleşse ve ilân şartı yerine getirilse nikâh akdi gerçekleşmiş olur. Şâhitlerin olduğu durumda nikâhın gizli kalması istense o vakit nikâh akdi geçerli olmaz.

Fukahânın nikâh akdi dışındaki diğer akitlerde şâhitliğin sıhhat şartı olarak gördüklerini ifade etmiştik. Onlar bu akidlerde şâhitliğin mendup veya müstehab olarak zikretmişlerdir. Kur'an'da Müdâyene âyet-i olarak bilinen Bakara 282. âyet-i kerîmede: "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ" *"Ey iman edenler! Belirlenmiş*

bir zamana kadar bir borç ilişkisi kurduğunuzda bunu yazın"⁴⁰ ifadesinde muâmelat bahislerinde ele alınan herhangi bir borç veya alım-satım akidlerinde yazının şâhit tutulması istenmiştir. Böyle bir şâhitlikten maksat akdi sağlamlaştırmak ve anlaşmazlıkların önüne geçmektir. Akdi belirleyen bir unsur oluşturmadığı için burada şâhitlik mendup veya müstehab olmaktadır. Başka bir âyet-i kerîmede ric'i boşama ile alakalı olarak: وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنكُمْ “İçinizden adâletli iki kişiyi şahit tutun”⁴¹ şeklinde geçmektedir. Burada, boşanma neticesinde taraflar arasında oluşturulabilecek mefsedet giderilmek istenmiştir. Kâsânî'ye göre bu ayetteki emirden maksat şahitliğin diğer akitlerde olduğu gibi mendup olduğunu göstermektedir.⁴²

Nikâh aktinde şâhitleri sıhhat şartı olarak gören Cumhurun delili: Peygamberimizden rivayet edilen لَا نِكَاحَ إِلَّا بِشَاهِدَيْنِ (Şahitsiz nikâh olmaz)⁴³ hadisi ile الرَّائِيَةُ الَّتِي تُنْكِحُ نَفْسَهَا بِغَيْرِ بَيِّنَةٍ (Kadın ile açık bir delil olmadan gerçekleştirilecek nikâh akdi, zinadır)⁴⁴ hadisleridir. Hadisleri zikrettikten sonra Kâsânî, nikâhta şâhitlerin şart olmaması durumunda zina töhmetini ortadan kaldırmanın mümkün olmayacağını ifade etmektedir. Çünkü şâhitlernikâhı sözlü şâhitlikleriyle ortaya çıkarır ve alenî kırlarlar. Bu yüzden nikâhta şâhitlik şarttır.⁴⁶

Nikâh aktinde şâhitliği sıhhat şartı olarak görmeyen İmam Mâlik'in *Bedâ'i*'de geçen delili ise Peygamberimizin: “نَهَى عَنْ نِكَاحِ السِّرِّ” (Gizli nikâh yasaklandı)⁴⁷ hadisi ile “أَعْلَنُوا النِّكَاحَ وَاصْرَبُوا عَلَيْهِ بِالْغُرُبَالِ” (Nikâhı defvurarak duyurun)⁴⁸ hadisidir.

⁴⁰Kur'ân Yolu (Erişim 25 Temmuz 2022), el- Bakara Suresi, 2/282.

⁴¹ Talâk Suresi, 65/2.

⁴² Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/396.

⁴³Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre (Yezîd), *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir – Muhammed Fuad Abdulbâkî – İbrahim Atve (Mısır: Şirketü'l-Mektebe ve Matbaa Mustafa Albânî el-Halebî, 1395/1975), “Nikâh”(No:1104).

⁴⁴ Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, es-*Sünenü'l-kebîr*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (b.y. Merkezü Hicr li'l-Buhûsi ve'd-Dirâseti'l-Arabiyyeti ve'l-İslâmiyye, 1432/2011), “Nikâh”(No:13719).

⁴⁵ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed, *Sünen-i ibn Mâce*, thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî (b.y. Dâru İhyâi'l-Kütübü'l-Arabiyye, t.y.), “Nikâh” 15(No:1882).

⁴⁶ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/397.

⁴⁷Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *Mu'cemü'l-Evsat*, thk. Tarık b. İvâdullah b. Muhammed – Abdulmuhsin b. İbrahim (Kahire: Dâru'l-Haremeyn),(No:6874);Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/397.

⁴⁸İbn Mâce, “Nikâh”, 20(No:1895); Bu hadisin diğer Mâlikî kaynaklarda “أَعْلَنُوا هَذَا النِّكَاحَ، وَاصْرَبُوا عَلَيْهِ” “أَقْسَمُوا النِّكَاحَ وَاصْرَبُوا عَلَيْهِ بِالْغُرُبَالِ”، “بِالدُّفُوفِ” şeklinde rivayetleride mevcuttur. Bk. İbn Rüşd Kadı Ebu'l-Velid

İmam Mâlik'e göre nikâhı zinadan ayıran özellik nikâhta ilânın olmasıdır. Zira zina gizli gerçekleşen bir durumdur. Bundan dolayı nikahda bu gizliliği ortadan kaldıracak olan aleniyet şartı gereklidir, aleniyet ise ilân ile mümkündür. Bu konuda Peygamberimizin yukarıda zikredilen *نَهَى عَنْ نِكَاحِ السِّرِّ* “*Gizli nikâh yasaklandı*”⁴⁹ hadisinden nikâhın gizlenmesinin yasak olduğunu ve nikâhta ilânı emrettiğini görüyoruz. Çünkü bir şeyi yasaklamak onun zıddını emretmektir.⁵⁰

Mâlikî kaynaklarda *Bedâ'i*' de geçtiği şekliyle İmam Malik'in nikâh akdinde ilânın şart olduğu görüşü şu delillerle aktarılmaktadır:

Hiz. Ali'nin bir rivayetinde şöyle aktarılmaktadır: Peygamber ve sahâbîler Benî Zurayk kavmine uğradılar. O kavimde şarkı söylendiğini ve oyun oynandığını gördüler. Bu nedir diye sorulduğunda: “Falan kişinin nikâhıdır yâ Rasulallah” diye cevap verildi. Peygamberimiz: “*Bu nikâh def duyulunca veya duman görülünce gizli bir nikâh ve zina olmaktan çıkarak evlenen kişinin dinini tamamlamış oldu*”⁵¹ buyurdu.

Amr b. Yahya el-Mâzinî dedesi Ebî Hüseyin'in Peygamberimizin şöyle dediğini rivayet eder: “*Resulullah def çalınmadan gerçekleşen gizli nikâhı kerih görmüştür.*”⁵²

Bir başka rivayette ise Peygamberimiz: “*Helal ve haram arasındaki ayırım, def ve sestir*”⁵³ buyurmuştur.

Bu rivayetlerle birlikte Peygamberimiz, nikâhın gerçekleşmesi için ilânın gerektiğini ifade etmektedir. Bu, nikâhı gizlilikten; toplumun yapısını, ahlakını, birlik ve bütünlüğünü bozan zina gibi büyük bir töhmetten korumak içindir. Zira Peygamberimiz rivayetlerde emir sîgası ile “ilân edin” buyurmaktadır. Emir ifade eden bu kelime nikâhla iltisaklı olması sebebiyle akdin gerçekleşmesi için ilânın şart olduğunu nihayetinde bize göstermektedir.

Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd El-Hafid, *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid* (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2004), 3/44.

⁴⁹ Taberânî, “Mîm” (No:6874); Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/397.

⁵⁰ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/397.

⁵¹ Sahnûn, Müdevvene, 2/129; Beyhakî, Sünen, 7/473.

⁵² Sahnûn, Müdevvene, 2/129.

⁵³ Tirmizi, “Nikah”, 6.

Def çalmak burada nikâhın ilân edilmesi ile ilgilidir. Peygamber zamanında def, nikâhların duyurulması için bir unsurdur. Dolayısıyla burada maksat duyurmak, def ise duyurmak için bir araçtır. Mâlikî mezhebinde de buradaki gâye, şart olarak kaynaklarda zikredilmiştir. Son naklettiğimiz hadiste ise bu durum daha belirgindir. Helal ve haram gibi keskin bir çizginin sağ tarafına konulan def ve ses, nikâhın şartları arasında ilân unsurunun olmasında mezhebin çizdiği çizgiyi doğrular niteliktedir. Böylelikle bu sınır hem cumhurun görüşünü eleştirmekte hem de Mâlikîlerin isnâdını güçlendirmektedir.

Mâlikî kaynakları incelediğimizde İbn Rüşd, *Bidâye*'sinde şahitlik konusundaki ihtilafa sebep olan durumu zikrederek konuya açıklık getirmeye çalışmıştır. Şahitliğin zıfâ ile beraber emredilen ikmal şartı mı yoksa akid ile beraber emredilen sıhhat şartı mı olduğu sorusunu soran İbn Rüşd, eğer şahitlik yapan kimselerden, kimseye söylememeleri konusunda söz alınsa bu durumda akid gizlilik içinde mi yapılmış olur yoksa şahitler bulunduğu için akid tamamlanmış mı sayılır sorusunda ekliyor. Bir diğer soru olan evlenme akdinin şahitler huzurunda yapılması şer'î bir emir midir yoksa ilerde ortaya çıkacak olan anlaşmazlıklara meydan vermemek için midir sorusunda İbn Rüşd'ün mercek altına aldığı sorulardan bir diğeridir.⁵⁴

Bu sorulardan şahitlik yapan kimselerden, kimseye söylememeleri konusunda söz alınsa bu durumda akid gizlilik içinde mi yapılmış olur sorusuna İmam Mâlik, akdin gizlilik içinde yapılmış sayılacağını ve nikâhın feshedileceğini ifade eder. Diğer bir soru olan şahitliğin şer'î bir hüküm mü yoksa ihtilafı ve inkârı engellemek maksadıyla verilmiş bir hüküm mü olduğusorusuna ise cumhurun şer'î bir hüküm olarak kabul ettiğini ifade ederken, Mâlik'in ihtilâfı ve ileride çıkabilecek anlaşmazlığı engellemek maksadıyla verilmiş bir hüküm olarak kabul ettiğini aktarmaktadır. Bu yüzden şer'î hüküm diyen cumhur, şahitliği sıhhat şartı olarak görürken; Mâlik, akdi tamamlayıcı bir şart olarak görmektedir.⁵⁵

⁵⁴İbn Rüşd, *Bidayetü'l-Müctehid*, 3/44.

⁵⁵İbn Rüşd, *Bidayetü'l-Müctehid*, 3/44.

Müdevvene’ye baktığımızda İmam Mâlik’e sorulan; apaçık bir delil ilenikâh akdi yapan bir kişi, nikâhın gizli kalmasını emreder ise bu nikâh akdi geçerli midir sorusuna İmam Mâlik’in cevaben akdin geçerli olmadığını ifade ettiği aktarılmıştır.⁵⁶

İstizkâr’da İbn Abdilber (öl. 463/1071), İbn Vehb’in(öl. 197/813)Mâlik’ten naklettiği rivayette iki erkek şahitli bir evliliğin gizli kalması istenmesi durumunda eşlerin arasının ayrılacağı ifade edilir. Böyle bir nikâh caiz değildir.⁵⁷Mâlikîlere göre şâhitlik sıhhat şartı olsaydı böyle bir evlilikte taraflar ayrılmaz, nikâh devam ederdi.

Mâlikî mezhebinin önemli kaynakları arasında yer alan *Tefrî*’de İmam Mâlik’in şâhidsiz nikâhın caiz olduğunu; nikâhı ilan etmenin, yaymak ve tanıklık göstermenin isemüstehab olduğunu ifade ettiği aktarılır. İbnü’l-Cellâb, gizli yapılan nikâhın caiz olmadığını nakleder. Şayet akid gerçekleşmiş ise kadın için Mehr-i Müsemma hakkı doğmuştur.”⁵⁸*Tefrî*’de, Kâsânî’de aktarıldığı şekliyle İmam Mâlik’e nisbet edilen şahitliğin sıhhat şartı olmadığı anlaşılmaktadır.

Muavvene’de benzer şekilde şahidsiz yapılan nikâhın sahih olduğunu,gizli yapılan nikâh akdinin ise batıl olduğunu ifade eden Sa’lebî(öl. 422/1031) gizli yapılan nikâhın geçersiz sayılmasının ihtilaftan ve inkârdan emin olmak maksatlarını taşıdığını aktarmaktadır.⁵⁹

Özetle diyebiliriz ki Mâlikî kaynakları incelediğimizde Mâlikî mezhebinde şahitliğin nikâhın sıhhat şartı mı yoksa ikmal şartı mı olduğu konusu *Bedâ’i*’de de geçtiği şekliye ikmal şartı olarak kabul edildiği, sıhhat şartı olmadığı şeklindedir. Çünkü İmam Mâlik şahitlerle yapılan fakat gizli tutulan bir nikâhın ihtilaf ve inkâr adına güvenli olmadığını zikreder. Bu sebepten nikâhı geçerli yapan şâhitler değildir. Hususan şâhitlik konusunda Kâsânî’nin İmam Mâlik’e atfetmiş olduğu bu görüş Mâlikî kaynaklarında mevcuttur.

⁵⁶ Sahnun, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî, *el-Müdevvenetü’l-Kübra* (Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1415/1994),2/128.

⁵⁷ İbn Abdilber, Ebû Amr Yusuf b. Abdullah b. Muhammed, *el-İstizkâr*, thk. Sêlim Muhammed Atâ – Muhammed Al Muavviz (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1421/2000), 5/470.

⁵⁸ İbnü’l-Cellâb Ubeydullah b. el-Hüseyin b. el-Hasan Ebu’l-Kâsım, *Tefrî’ fî fikh-ı İmam Mâlik b. Enes*, thk. Seyit Kasrevî Hasan (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2007), 1/370.

⁵⁹ Sa’lebî Ebû Muhammed Abdulvehhab b. Ali b. Nasr, *Muavvene Alâ Mezheb-i İlmî Medîne*, thk. Humeş Abdülhak, nşr. Mustafa Ahmed el-Bâz(Mekke: Mektebetü’t-Ticâriyye),745.

1.1.2. İki Kız Kardeşi(Cariye Ve Kız Kardeşini) Birleştirmek

İslam Hukukunda evlilik, içerisinde hükümleri, şartları bulunan bir akiddir. Kur'ân-ı Kerim bu akdin oluşması için belirli sınırlamalar getirmiştir. Nitelik ve nicelik olarak akdin tarafları arasında oluşan bu sınırlamalar, gerek sayı olarak gerekse de taraflar arasında aranacak özellikleri kapsamaktadır. Bunlardan birisi olaniki kız kardeşi bir nikâh altında birleştirmenin yasak olması bu sınırlandırma içerisinde ele alacağımız konu başlığıdır.

Konu hakkında Kur'ân-ı Kerim'de Nisâ Suresi 23. âyet-i celîlesinde zikredilen “وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ” (*İki kızkardeşi almak size haram kılındı*)⁶⁰ ifadesi, iki kız kardeşi bir nikâh altında birleştirmenin caiz olmadığına delillerindendir. Bir başka delil ise peygamberimizin hadîsinde kullandığı şu ifadelerdir: “مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَجْمَعُ مَاءَهُ فِي رَجَمِ أُخْتَيْنِ” (*Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse suyunu bir arada iki kardeşin rahmine dökmesin.*)⁶¹

Mezhepler arasında ihtilafın olmadığı bu konu, kardeşlerin niteliklerinin değişmesiyle birlikte görüş ayrılıklarının da ortaya çıkmasına sebep olmuş, nikâhın caiz olup olmadığı konusunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Kâsânî, *Bedâ'i*'dekişinin bircariye ile nikâh akdi yapıp henüz zifafa girmedigi bu cariyenin kız kardeşinde milkine katması durumundao kişinin, satın aldığı kadınla karı-koca münasebetinde bulunamayacağını ifade eder. Çünkü firaş⁶² nikâhın kendisiyle sabit olur. Nikâh ile sâhip olunan zifaf ve çocuktur. Böyle olunca nikâhlanmak hükmî olarak zifaflanmış kabul edilir. Burada kişi satın almış olduğu

⁶⁰ Nisâ Suresi, 4/23.

⁶¹ İbn Hacer el-Askalânî, *et-Temyiz fî Telhis* (Dârü'l-Edvâ, 2007), 5/2307, (No: 4906).

⁶² Sözlükte yaymak, yatmak, yayılma gibi anlamları bulunan kelime fıkıh terimi olarak ise bir kadının ancak sahibi olan bir şahıs için çocuk doğurmasıdır. Hür kadın için bu kocası, cariyeye için efendisidir. Bu durumdaki erkeğe “müstefriş” kadına da “müstefreşe” denir. Firaş üç kısımdır. 1. Firaş-ı Kavî: Zevcenin durumu. Zevcelik firaşında doğan çocuğun nesebi ancak lian yoluyla reddedilebilir. 2. Firaş-ı Mütevassıt: Ümm-ü Vele din durumudur. Bu Firaşta doğan çocuğun nesebi neseb iddasında bulunma olmaksızın sabit olur; ancak ressi için lian gerekli değildir. 3. Firaş-ı da'if: cariyenin firaşı. Bu durumda doğan çocuğun nesebi nesep iddasında bulunma ile olur. bkz: İbn Manzûr Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dârü'l-Sâdir, 1993), “firş”, 6/326; ayrıca bkz: Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsut*, çev. Mustafa Cevat Akşit (İstanbul: Gümüşev Yayınları), 5/271; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), “Firaş”, 146.

kadınla zifaf gerçekleştirmiş olsaydı hem cariyeyi hem de kardeşini zifaf konusunda birleştirmiş olurdu.⁶³”

Nikâh ile beraber her ne kadar zifaf gerçekleşmemiş olsa bile kadın artık kendisiyle bu ilişkinin yaşandığı kişi mesabesinde oluyor.

Burada görünen o ki her ne kadar nikâh, zifafsız bir şekilde gerçekleşmiş olsa da nikâhla beraber hakikaten gerçekleşmese bile hükmen artık kadın kocanın firaşı sayılmaktadır. Hükâmî olan bu zifaf, cariyenin kardeşiyle gerçekleştirilecek zifafın, peygamberimizin hadisinde yasakladığı şekliyle kişinin suyunu iki kardeşin rahmine dökmesi sayılacağından cumhur ulemanın böyle bir münasebete cevaz vermediği anlaşılmaktadır.

Kâsânî buradan sonra firâşı olmuş yani cinsî münasebet yaşadığı bir cariyeye sahibi olan kişinin, cariyenin kardeşiyle evlenmesi durumundan bahsederek konuyu biraz daha genişletiyor. Müellifimiz şayet kişi zifafın gerçekleştiği bir cariyeye sahip olup daha sonra da onun kardeşiyle veya Ümmü Veled’in⁶⁴ kardeşiyle evlenirse fukahânın çoğunluğuna göre böyle bir evliliğinceaiz olduğunu ifade ediyor. Fakat cariyeye ve ümmü veled ile ilişki kendisine haram olmadığı sürece eşiyle zifaf gerçekleştiremeyeceğininide aktarıyor. Kâsânî İmam Mâlik’inise böyle bir nikâhı caiz bulmadığını naklediyor.⁶⁵

Kâsânî, İmam Mâlik’in buradaki görüşüne gerekçe olarak kişinin kız kardeşiyle nikâhlandıktan sonra cariyesiyle cinsî münâsebet girmesinin caiz olmadığını örnek olarak veriyor. Şayet nikâh cinsî münâsebet sayılmasaydı o vakit cariyeye ile böyle bir münâsebet caiz olurdu. Nikâh zifaf mesabesinde olduğu zaman bu nikâh ikisininde zifafa birleşmiş olduğunu gösterir ki bu ise caiz değildir.⁶⁶

Konu hakkında diğer mezheplerin gerekçeleri ise nikâhınaslında vuku bulan bir zifaf olamaması münasebetiyle hakîkî anlamda değil hükâmî anlamda bir zifaf sayılacağıdır. Bu sebeple iki kız kardeş zifafa birleştirilmiş olmayacağından cariyenin kız kardeşi ile nikâhlanmasına cevaz vermişlerdir.⁶⁷

⁶³ Kâsânî, *Bedâ’i*, 3/426-427.

⁶⁴ Ümmü Veled: Kendisinden çocuk sahibi olunan câriye.

⁶⁵ Kâsânî, *Bedâ’i*, 3/427.

⁶⁶ Kâsânî, *Bedâ’i*, 3/427.

⁶⁷ Kâsânî, *Bedâ’i*, 3/427; ayrıca bkz: Merginânî Ebü’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî, *Hidâye fi Şerhi’l-Bidâye* (Beyrut: Dâru’l-İhyâi Turâsî’l-Arabiyye), 1/187.

Genel hatlarıyla açıklamaya çalıştığımız bu bahisten sonra İmam Mâlik'in buradaki görüşünü Mâlikî kaynaklarda incelediğimizde *Muvatta* 'da geçen yine İmam Mâlik'e atfedilen rivayette şöyle aktarılmaktadır:

وَحَدَّثَنِي عَنْ مَالِكٍ أَنَّهُ بَلَغَهُ عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ مِثْلَ ذَلِكَ قَالَ مَالِكٌ: فِي الْأَمَةِ تَكُونُ -- فَيُصِيبُهَا، ثُمَّ يُرِيدُ أَنْ يُصِيبَ أُخْتَهَا إِنَّهَا «لَا تَحِلُّ لَهُ حَتَّى يُحَرِّمَ عَلَيْهِ فَرَجُ أُخْتِهَا بِنِكَاحٍ، أَوْ عَتَاقَةٍ، أَوْ كِتَابَةٍ أَوْ مَا أَشَبَّهَ ذَلِكَ يُزَوِّجُهَا عَبْدُهُ أَوْ غَيْرَ عَبْدِهِ

(Mâlik şöyle dedi: Bir adam yanındaki cariyesi ile temas ettikten sonra aynı cariyenin kardeşiyle de temas etmek istese helal olmaz. Bu ancak cariyesini kendisine kölesiyle veya kölesinin dışında başka biriyle nikâhlayarak, azad ederek veya mükatebe akdi yaparak haram kılarsa o zaman cariyenin kız kardeşi caiz olur.)⁶⁸

İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*'de yukarıda Kâsânî'ninde yapmış olduğu îzâhın benzeri bir izahat yaparak, iki kızkardeşi aynı nikâh altında toplanmanın caiz olmadığına fukahânın müttetik olduğunu fakat satın alma yoluyla iki cariyeye kız kardeşi birleştirmekte ihtilaf ettiklerini aktarıyor.⁶⁹ İbn Rüşd burada caiz görenler ile görmeyenler olarak ayırdığı bahsi, caiz görmeyenlerin kardeşlerden birini satın alma diğerini ise nikâhlama yoluyla birleştirilmesinde de ihtilaf ettiklerini naklediyor. Bu ihtilafta İmam Mâlik ve Ebû Hanife böyle bir birleşmeye cevaz vermeyenler arasında yer alırken İmam Şâfiî ise cevaz verenler arasında yer alıyor.⁷⁰

Müdevvene 'de kişi bir cariyeye satın alsa ve cinsî münasebet gerçekleşse sonra kardeşiyle evlense bu durumda böyle bir nikâhın hoş karşılanmayacağı ifade edilmektedir. Sahnûn, İmam Mâlik'in talebelerinden İbnü'l-Kâsım'ın böyle bir nikâhın münakid olmayacağı yönünde görüş serdettiğini nakleder.⁷¹

Berazî, *Tehzib* 'de cariyeye ile cinsel ilişkiye girdikten sonra kardeşiyle evlenmenin caiz olmadığını aktarır. Eserde Sahnun'un ilk dönem Mâlikî

⁶⁸Malik b. Enes el-Asbahî el-Yemenî, *Muvatta*, thk: Muhammed Fuad Abdulbâki (Beyrut: Dâru'l-İhyâ-i Turâsî'l-Arabiyye, 1985), 2/539.

⁶⁹İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, thk. Şehy Ali Muhammed Muavvad (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2013), 467.

⁷⁰İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 467.

⁷¹Sahnun, *Müdevvene*, 2/199.

fakihlerinden Eşheb el-Kaysi(204) için zikrettiği görüş, zifaf olsun olmasın cariyeye için böyle bir nikâh akdinin tahrir oluşturma yönündedir.⁷²

Halil b. İshak el-Cündî, *Tavzîh*’de Sahnûn’un Abdurrahman’dan yukarıda zikrettiğimiz böyle bir nikâhın münakid olmadığı görüşünü verdikten sonra nikâhın caiz olmadığını savunan diğer isimler arasında Mutarrif, İbn Mâcişûn(öl. 212/828), Asbağ b. Ferec(öl. 225/840) gibi Mâlikî mezhebinin önemli simalarını zikretmektedir.⁷³

Irak Mâlikî ekolüne mensup müelliflerin eserlerinden olan *İşrâf*,⁷⁴*Tefri*,⁷⁵ve *Muavvene*’de⁷⁶ böyle bir birleşmenin caiz olmayacağı fakat kız kardeş ile ilişkinin ancak cariyeye ile bir birlikteliğin efendisine haram olmasından sonra mümkün olabileceği zikredilmiştir. Bu eserlerden özellikle Kâdî Abdulvehhâb’ın(öl. 422/1031)*İşrâf*’ındaerkek için firaş olmuş bir cariyeye varken cariyenin kız kardeşini, ne cinsel ilişkiye ne de evliliğe zorlamanın caiz olmadığı aktarılmaktadır. Kâsânî’nin İmam Mâlik’in görüşüne gerekçe olarak sunduğu nikâhın hakiki anlamda zifaf sayıldığı hükmü *İşraf*’ta da bu minvalde zikredilmektedir.⁷⁷

Bedâ’i’de geçtiği üzere kendisiyle cinsi münasebet yaşanmış cariyenin kız kardeşiyle nikâhlanmanın İmam Mâlik’e göre caiz olmadığı görüşü, Mâlikî kaynakları incelediğimizde mezhebin râcih görüşü olduğunu tespit ettik. Dolayısıyla diyebiliriz ki Kâsânî’nin *Bedâ’i*’de İmam Mâlik nisbetinde naklettiği görüş isabetlidir.

⁷²Sahnûn, *Müdevvene*, 2/199; Berazî, *et-Tehzib fî İhtisâri’l- Müdevvene*, 2/232.

⁷³Halil b. İshak, *et-Tavzîh fî Şerhi Muhtasar İbn-i’l-Hâcib*, 4/37.

⁷⁴Kâdî Abdulvehhâb et-Tağlibî el-Bağdâdî, *el-İşrâf ‘alâ nüketi mesâ’ili’l-hilâf*, thk. Habib b. Tâhir (Dâru’l-İbn-i Hazm, 1420/1999), 2/702.

⁷⁵İbnü’l-Cellâb, *Tefri*, 1/424.

⁷⁶Sa’lebî, *Muavvene*, 809.

⁷⁷Kâdî Abdulvehhâb, *İşrâf*, 2/702.

1.1.3.Kâfirlerin Birbirleriyle Evliliği

İslam hukukunda Müslümanların Müslüman olmayan kimselerle olan evlilik münâsebetleri çeşitli hükümlere bağlanmıştır. Bu hükümlerden bir tanesi Müslüman bir kadının kâfir bir kimse ile evliliği bahsidir. Bu konuda Allah Teâlââyet-i kerîmede şöyle buyurmuştur: “وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا” (*İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan erkeklerle kadınlarınızı evlendirmeyin.*)⁷⁸ Görüldüğü üzere Müslüman bir kadın ile inkârcı bir erkek arasında vuku’ bulacak bir evlilik yasaklanmıştır. Başka bir âyet-i kerîmede ise Müslüman bir kadının kâfir bir erkeğe helal olmadığı şu ifadelerle zikredilmektedir: “فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآثُهُمْ مَا انْفَقُوا” (*Onların mü’min hanımlar olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri vermeyin. Mü’min hanımlar kâfirlere helal değildirler, Kâfirlerde Mü’min hanımlara helal olmazlar.*)⁷⁹

Müşrik, Allah’a başka şeyleri ortak koşan kimsedir. Bu put olabilir, yıldız olabilir, ateş ya da hayvanda bu gruba dâhil edilebilir. İnkârcı bir erkek ve materyalist bir erkek aynı kefededir.⁸⁰ Kâfir veyahut müşrik bir erkekle evliliğin yasak olmasının sebeplerinden birisi karı-koca arasındaki din farklılığının sonradan bu iki kişi arasında sevgi, ülfet, muhabbet gibi duyguları zamanla nefret ve eziyete döndürmesinden korkulmasıdır. Kâfirle evliliğin yasak olmasının bir başka sebebi ise Müslüman olan bir kadının küfre düşmesi korkusudur. Dini farklılıklar yaşayan bu iki kişiden erkek, kadını dînine çağırdığı zaman kadının fitratı gereği yaptıklarından etkilenip erkeğe dinî açıdan tabi olabilmektedir.⁸¹ Yukarıda zikrettiğimiz Bakara suresinin 221. âyet-i kerîmesinde “أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ” (*Onlar insanları ateşe çağırıyorlar*)⁸² geçtiği şekliyle görülüyor ki kâfir bir erkek ile Müslüman bir kadının yapacağı nikâh akdi, erkeğin kadını harama davet etmesi demek olacağından aralarında gerçekleşecek olan bir nikâh akdi hurmet oluşturmaktadır. Kâsânî bu âyet-i kerîmenin müşrikleri kasdettiğini fakat buradaki illetin cehenneme çağırma olduğunu ve bununda icma ile kâfirleride kapsadığını

⁷⁸el-Bakara, 2/221.

⁷⁹el-Mümtehine, 60/10.

⁸⁰ Vehbe Zuhaylî, *Fıkhu-l İslamî*, çev. Abdurrahim Ural (İstanbul: Risale Yayınevi,1994), 9/121.

⁸¹ Kâsânî, *Bedâ’i*, 3/444.

⁸² Bakara, 2/221.

zikretmektedir.⁸³ Bu illet bizi sadece kâfir bağlamından çıkarıp semavî bir dine bağlı olan kişi ile putperest ve Mecusî olan kişileri de içine dâhil etmektedir.

Kâsânî'nin zikrettiği diğer delillerden biri ise Nisâ sûresi 141. âyet-i kerimesidir: "وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا" (*Allah kâfirlere, mü'minler aleyhinde asla yol vermeyecektir.*)⁸⁴ Şayet kâfirin Müslüman bir bayanla nikâhı caiz olsaydı Müslüman kadınlar üzerine bu yol verilmiş olurdu.

Kâfirlerin kendi aralarındaki nikâhlarına baktığımızda burada mezhepler arasında görüş farklılıklarını görüyoruz. Böyle bir nikâh akdi sahîh midir, yoksa fâsid mi? Cumhur fukahâ, böyle bir akdin caiz olacağı yönünde görüş serdetmiştir.⁸⁵

Müellifimiz, cumhurdaki ayrımın kadının evlenilmesi haram olup olmamasıyla ilişkilendirmiş, Şâfiî ve Hanbelî fukahâ kadın için evlenilmesi haram olmaması şartını koymuşlardır. Aksine Hanefiler ise böyle bir şart koşmamışlar, kadın ile evlenmesi haram dahi olsa nikâhı caiz görmüşlerdir.⁸⁶

İmam Mâlik ise nikâhın İslamdaki şartlarına uymayacağı görüşünde olduğu için akdin fâsid olduğunu ifade eder. Şartlar yerine getirilmemiş ise böyle bir akde sahîh hükmünün verilmeyeceğini aktarır.⁸⁷ Mâlikî mezhebinin kendi literatürü içerisinde kâfirlerin kendileri arasında yapmış olduğu evliliğin İmam Mâlik tarafından fasid olarak görüldüğü ifadesinin sıhhatine gelince:

Mudevvene 'de şirk ehlinin nikâhından bahsedilirken İmam Mâlik'in ehli şirkin nikâhının Müslüman oldukları zaman caiz olduğu görüşü zikredilir. Zifaf Müslüman olmadan önce gerçekleşmiş ise araları ayrılmaz.⁸⁸ Müşriklerin nikâhına ancak Müslüman olmaları halinde cevaz verilebilir aksi takdirde nikâhlarının bir geçerliliği yoktur. Mâlik'in zifaf meydana geldiğinde aralarının ayrılmayacağını söylemeside akdin fâsid olduğunun bir göstergesidir. Bâcî, *Müntekâ* 'sında kâfirlerin nikâhlarının

⁸³ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/444.

⁸⁴ Nisâ, 4/141.

⁸⁵ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/444.

⁸⁶ Vehbe Zuhayli, *Fıkhu-l İslami*, 9/128; ayrıca bkz: Cumhurun delillerinden birisi Tebbet suresinde geçen {وامراته حمالة الحطب} ifadesidir. Allah Teâlâ burada Ebû Lehebin hanımı için kullandığı karısı {وامراته} ifadesi, böyle bir nikâhın fasit olmadığına göstergesidir. Bir başka delil ise peygamberimizin şu hadisidir: {ولدت من نكاح ولم أولد من سفاح} "*Ben zinadan değil nikâhtan doğdum.*" Mecmu'u-z Zevaid VIII,214. Peygamberimizin ebeveynlerinin kâfir olduklarını söyler isek diğer peygamberi de işin içine alarak neseplerinin kesik olduğunu belirtmiş oluruz buda çirkin bir söylem olur. Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/444.

⁸⁷ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/444.

⁸⁸ Sahnûn, *Mudevvene*, 2/223.

fâsid olduğunu, gerekçe olarak da sıhhat şartı olan veli, mehir gibi unsurları barındırmadığını nakletmektedir.⁸⁹

Karâfi'nin *Zahîra*'sında kâfirlerin evliliklerinin *Bedâ'i*'de de geçtiği şekliyle fâsid olduğu ifade edilir.⁹⁰

Haraşî'de kâfirlerin aralarında gerçekleşen nikâhlarının meşhur görüşe göre fâsid olduğu ifade ediliyor. Müellifin naklettiği gerekçe nikâhın sıhhat şartlarının yerine getirilmemiş olmasıdır. Müslüman bir veli ve Müslüman iki şahid gibi unsurları taşınamaması bu şartlara örnek olarak verilebilir.⁹¹

Muavvene'de müşrikler arasında böyle bir nikâhın sahih olmayacağını ancak müslüman olduktan sonra akdi gerçekleştirirlerse nikâhın sahih olacağı aktarılmaktadır. Delil olarak da yerine gelmeyen şartlar zikrederek nikâhın oluşmadığı ve fâsid olduğu belirtilmektedir.⁹²

İşraf'da da aynı şekilde böyle bir nikâhın şartları yerine gelmemesi sebebiyle fasit sayılacağı zikrediliyor. Gerekçe olarak ise nikâhın sıhhati için eksik bulunan şartlar gösteriliyor. Örnek olarak veli, kadının rızası, iddetin bulunmaması verilebilir. Bulunmayan bu şartlar nikâhlarının içini boşaltmıştır. Böyle bir durumda nikâhlarını fâsid kılar.⁹³ *Tehzib*'de böyle bir nikâhın benzer bir açıklama ile fâsid olduğu geçmektedir.⁹⁴

Kaynakları incelediğimizde görüyoruz ki kâfirlerin kendi aralarındaki nikâhlarının fâsid olmasının nedeni İslam'da nikâhın sahih olması için aranan şartları yerine getirmediklerinden dolayıdır. Kâfir olsun müşrik olsun evliliğin sahih olması için öncelikle bu şartların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Netice itibarıyla Kâsânî'nin İmam Mâlik'e ait zikrettiği görüşün isabetli olduğu anlaşılmaktadır.

⁸⁹Bâcî Ebu'l-Velid Süleyman b. Halef b. Eyyüb b. Vâris et-Tüçibî, *el-Müntekâ Şerhul Muvattâ*(Mısır: Matbaatü's-Saâde, 1914), 3/346.

⁹⁰Karâfi Ebu Abbas Şehabeddin Ahmed b. İdris b. Abdurrahman el-Mâlikî, *ez-Zehîra* (Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslamî,1994), 4/326.

⁹¹ Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu'l-Muhtasarü'l-Halil li'l-Haraşî* (Beyrut: Daru'l-Fikr), 3/227.

⁹² Sa'lebî, *Muavvene*, 803.

⁹³ Kâdî Abdulvehhâb, *İşraf*, 2/709.

⁹⁴ Berazî, et-*Tehzib*, 2/250.

1.1.4.Müt'a'nın Hükümü

Müt'a sözlükte “faydalanmak, hoşnut olmak, menfaat” gibi anlamlara gelmektedir.⁹⁵ İslam hukukunda terim anlam olarak ise mehrin belirlenmediği bir evlilikte, zifaf ve halvet gerçekleşmeden boşanmanın vuku’ bulması neticesinde kadına verilmesi gereken mal, elbise vb. şeylerdir.⁹⁶

Mezheplere göre kapsamı ve hükmü değişen müt'ayı vacip gören mezhepler olduğu gibi müstehap gören mezhepler de vardır. Bununla beraber belirli kısmının hükmünü müstehap tayin edip belirli kısmını vacip tayin eden mezhepler de olmuştur.

Hanefî mezhebine göre müt'a iki boşanma çeşidinde vacip olmaktadır, diğer boşanma türlerinde müstehaptır. Vacip olan iki boşanma şeklinin birincisi mehrin hiç belirlenmemiş olduğu zifaktan önce gerçekleşen boşanma durumudur. Bir diğeri ise mehrin akitten sonra belirlendiği ve yine zifaktan önce boşanmanın vaki olduğu durumudur.

Kâsânî müt'anın ilk olarak mehrin belirlenmediği ve zifafında olmadığı boşanma durumunda gerekli olduğunu, zifaf meydana geldikten veya mehir belirlendikten sonra böyle bir gerekliliğin olmayacağını ifade etmektedir. Müt'a vermenin fâsid olacağını aktaran müellifimiz, bu konuda ekser fukahânın –Mâlikîler hariç- müt'a vermeyi vacip olarak hükme bağladığını serdediyor.⁹⁷

Ekser fukahânın aksine İmam Mâlik, müt'ayı vacip görmemektedir. O,kadına verilecek böyle bir menfaatin müstehap olduğunu ifade etmektedir.⁹⁸

Konu hakkında İmam Mâlik'in öncelikli olarak ileri sürdüğü delil ise Bakara sûresi 236. âyet-i kerîmedir:” لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ ”⁹⁵ فَرِيضَتُهُنَّ وَمِمَّا عَوْنُهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ”⁹⁶ *“Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız malî bir sorumluluğunuz yoktur. Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği*

⁹⁵ Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed b. el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luga, thk. Muhammed Ivaz Mer'ib*(Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-arabiyye, 2001), "mt'a", 2/173.

⁹⁶ Ayrıca Müt'a her beldenin örfüne göre değişir. Koca taradından, boşadığı karısına mehir dışında gönlünü hoş etmek için verilecek olan üç veya beş parçadan oluşan giysi. Bunlar bir gömlek, bir başörtüsü, bir de üst elbisesidir. Beş parça olması halinde ilaveten bier entari ile başka bir giysi daha verilir. Bunların değeri de verilebilir. Bkz.Erdoğan, “Müt'a”, 435.

⁹⁷ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/520-521.

⁹⁸ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/520-521.

kadar olmak üzere, onlara mâkul, gönül alıcı bir şeyler verin; muhsin kimseler için bu bir haktır.”⁹⁹

İmam Mâlik âyet-i kerîmede geçtiği şekliyle “muhsin kimseler için bir haktır” ifadesinin ve yine Bakara suresi 180. âyetinde geçtiği üzere “muttakiler üzerine bir haktır”¹⁰⁰ ifadesinin hükmü hususileştirdiğini söyleyerek hüccet getirmektedir. Zira bütün mü'minlerin burada geçen muhsin kimselerden veyahut muttakî kimselerden olmadığı bir gerçektir. Böylelikle müt'a vermenin bütün mü'minler üzerine vacip olacağını söylemek demümkün olmaz. Bu durumda söylenecek olan kadına müt'a vermenin müstehap olduğudur.¹⁰¹

Diyebilirizki müt'ayı vacip görenler bütün mü'minler için vacip görürken İmam Mâlik ayetlerde geçen “müttakî” ve “muhsin” ifadeleriyle ayeti hasretmiş ve hükmü müstehap olarak zikretmiştir.

Kâsânî, İmam Mâlik'in görüşünü kendi mezhebinin görüşü ile eleştirerek; ayette geçen “hakkan” ve “ala” kelimesinin icap ifade ettiğini aktarmaktadır. Her ne kadar ayetlerde icap lafzı yok isede bu kelimelerinin icap ve subutiyet ifade ettiğini, müstehaplık ifade ettiğini söylesek bile ayette muttakiler ve muhsinler ifadesi zikredilmişken müt'anın bütün mü'minlere müstehap kılınmaması gerektiğinden ekliyor müellifimiz. Muhsinler ve muttakiler üzerine vucubiyet bu ikisinin dışındakilere vucubiyeti yasaklamaz. Örnek vermek gerekirse Allah Teâlâ ayeti kerimede “hüden li'l-müttekîn”¹⁰² derken insanların hepsi için bir hidayeti yasaklamıyor.¹⁰³

Mâlikî mezhebinin ana kaynaklarından biri olan Sahnûn'un *Müdevvene*'sine baktığımızda konuyla ilgili olarak zifâfî gerçekleşmemiş ve mehri belirlenmemiş bir boşanmada Mâlik neden müt'ayı zorunlu yapmadı? sorusuna Mâlik'in, Allah Teâlânın Bakara 236. Ayeti kerimede “ Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar” ifadesiyle müt'ayı hafiflettiği, aynı ayeti kerimede geçen “iyiler için bu bir borçtur” ifadesi ve Bakara 241. âyeti kerimede “muttakiler için bu bir

⁹⁹el-Bakara, 2/236.

¹⁰⁰el-Bakara, 2/180.

¹⁰¹ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/521

¹⁰²el-Bakara, 2/2.

¹⁰³ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/521

borçtur” ifadesiyle de hükmün husisileştiği cevabını naklediyor. Eş eğer iyilerden(muhsin) değilse müt’a gibi bir gereklilikte olmayacaktır.¹⁰⁴

Yine *Müdevvene*’de İmam Mâlik, mehri belirlenmiş olup zifaktan önce boşanmanın gerçekleştiği durum hariç -ki bu durum Kur’ân’da ayet ile sabittir- bunun dışındaki bütün durumlarda müt’a verilmesini söyler. Fakat müt’anın verilmesinin zorunlu olup olmamasının sorulması üzerine zorunlu tutulmayacağını da ekler.¹⁰⁵

Zahîra’da müt’a verilmesi hakkındaki hükmün müstahap olduğu ifade edilmektedir. Cumhurun görüşü olan vacip hükmüne cevaben şayet âyet-i kerîmede geçen “muttakiler için bu bir borçtur” ifadesiyle vucûbiyet ifade edilir denilirse, vâcibin iyileri ve onun dışındakileride kapsadığı dikkate alınarak böyle bir hükmün verilemeyeceği aktarılır. Zira ifadenin ihsan kavline girmesi hükmün müstehablığının bir kanıtıdır.¹⁰⁶

Kâsânî’nin Halepte yaşaması sebebiyle Mâlikî Mezhebin Irak ekolünü incelediğimizde bu ekolün önemli simalarından Kâdî Abdulvehhâb’ın *Telkin* adlı eserinde müellif, boşamalar için müt’anın müstehab olduğunu ifade etmektedir. Zifaf gerçekleşsin, gerçekleşmesin mehir belirlensin, belirlenmesin zifaktan önce mehrin belirlendiği boşamalar dışında müt’a vermek müstehabdır.¹⁰⁷

Kâsânî’nin çağdaşı olan İbn Rüşd’ün *Bidâyetü’l-Müctehid* adlı eserinde müt’a konusundaki görüş farklılıklarını zikreden müellif, bir grubun(zahiriler) müt’ayı bütün boşamalar için, bir grubun bazı boşamalar için vacip gördüğünü, İmam Mâlik’in de içinde bulunduğu bir grubun ise vacip değil mendup hükmünü verdiğini ifade ediyor.¹⁰⁸

Kaynaklardan çıkardığımız sonuç müt’a konusunda *Bedâ’i*’de de ifade edildiği gibi mezhepler arasında bir ihtilafın söz konusu olduğudur. Konumuzun asıl tartışılan noktası olan müt’a vermenin vucubiyeti veya müstehablığı-mendupluğu bahsi ise bu ihtilafın ayrı bir başlığıdır. *Bedâ’i*’de İmam Mâlik’e atfedilen müt’a vermenin müstehap olduğunun görüşü, mezhep kaynaklarını incelediğimizde Mâlikî

¹⁰⁴ Sahnun, *Mudevvenetü’l-Kübra*, 2/239

¹⁰⁵ Sahnun, *Mudevvenetü’l-Kübra*, 2/238.

¹⁰⁶ Karafî, *Zahira*”, 4/449.

¹⁰⁷ Kâdî Abdulvehhâb, *Telkîn*, 1/119.

¹⁰⁸ İbn-i Rüşd, *Bidayetü’l-Müctehid*, 3/116

Mezhebinin ortak görüşü olduğuanlaşılmaktadır. Bu sebepten atfedilen görüşün isabetli olduğu sonucuna varıyoruz.

1.1.5.Akid Öncesinde ve SonrasındaMüt'a

Müt'a hakkında İmam Mâlik'e nisbet edilen bir diğer konu başlığı, müt'a vermenin Hanefî ulema tarafından vacip görüldüğü ikinci durumdur. Hanefilerde İmâm-ı Âzam Ebû Hanife, İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'un -son görüşü-, mehrin akit yapıldıktan sonra belirlendiği, zifafın dagerçekleşmediği bir boşanmada kadına müt'a vermenin vacip olduğudur. Buna göre mehir hiç belirlenmemiş veya akit yapıldıktan sonra belirlenmiş ise zifaktan önce boşanan kadına müt'a vermek vaciptir.

Mehrin akit yapıldıktan sonra belirlenmesinin müt'ayı gerektirmesi Ebû Hanife'nin Bakara 237 de geçen ”وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً” (Bir mehir belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehrin yarısını ödemek size borçtur.)¹⁰⁹ İfadesindeki “mehir belirleme” işleminin örfe göre akit esnasında olduğunu ifade etmesi sebebiyledir.¹¹⁰ Hanefilerde akid yapılmadan önce ve akit yapıldıktan sonra müt'a vermek vacip iken bunlar dışında meydana gelen boşanmalarda müt'a vermek müstehaptır.

Şâfiîler, Hanbelîler¹¹¹ ve Ebû Yusuf'unda -ilk görüşü- Bakara 237. Âyetin degeçen “mehir belirleme” ifadesinin akit esnasında olduğu gibi akitten sonrasını da kapsadığı şeklindedir. Netice itibariyle bu görüş sahipleri mehrin belirlenmesinin akit sırasında olduğu gibi akitten sonrasınıda kapsadığını ifade ederek zifafın gerçekleşmediği boşanma durumlarında mehir belirlendiyse mehrin yarısının verilmesini vacip görmektedirler.¹¹²

Kâsânî burada İmam Şâfiî ve Ebû Yusuf'un görüşünü aktarırken bu görüşü serdedenlerden birinde İmam Mâlik olduğunu naklediyor.

¹⁰⁹el-Bakara, 2/237.

¹¹⁰ Hasan Tanrıverdi, “İslam Hukukunda Bosanma Tazminatı (Müt'a)”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10/38(Güz 2011), 456.

¹¹¹Sahnûn, *Mudevvenetü'l-Kübra*, 2/239.

¹¹² Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/522.

Müdevvene'ye baktığımızda İmam Mâlik'in dokunmadan(zifaktan önce) mehrin belirlendiği boşanmada kişi için gerekli olanın sadece eşi için belirlediği mehrin yarısı olduğunu aktarıyor.¹¹³

İstizkar'da mehr belirlenmiş fakat zifaf gerçekleşmemişse böyle bir boşamada belirlenen mehrin yarısının kadına ait olduğu zikredilir.¹¹⁴

Kâfi'de de zifaktan önce boşanmış ve mehri belirlenmiş kadına verilecek olan bedelin, belirlenen mehrin yarısı olduğu ifade edilmektedir.¹¹⁵

Netice itibariyle Hanefilerce Bakara 237. âyet-i kerîmede geçen mehrin belirleme ifadesinde esas alınan vakit zarfının akit esnası olması, zifaf gerçekleşmeyen boşamalarda akitten önce veya sonra belirlenecek mehrin, Bakara 236.âyet bağlamında ele alınması neticede müt'anın vacip olacağı görüşünü doğurmuştur. Buna istinaden İmam Mâlik'in de aralarında bulunduğu ulemanın bir kısmı bu görüşü kabul etmemiş, mutlak olarak mehr belirlenmiş ve zifafa meydana gelmemiş ise boşanma durumunda bedel olarak belirlenen mehrin yarısının kadına vacip olacağı görüşünü benimsemişlerdir. Mâlikî kaynaklarıda incelediğimizde mehr belirleme vaktinin akit esnasında olması gibi bir kayıt yoktur. Mutlak olarak akid esnasında veya sonrasında belirlenen mehr belirlenmiş kabul edilip, zifafın olmadığı boşamalarda mehrin yarısının vacip olduğu görülmüştür. Netice itibariyle müellifimizin eserinde İmam Mâlik'e atfettiği bu görüş isabetlidir.

1.1.6. Radâ'(Süt Hısımlığının Tesbiti)

Sözlükte “emzirmek, süt emmek”¹¹⁶ anlamlarına gelen radâ' kelimesi ıstılâhi mana olarak en az dokuz yaşında olan bir kadının sütünün belirli bir vakitte bir çocuğun midesine girmesi demektir.¹¹⁷ Murdî, murdia süt veren anneye(sütanneye),

¹¹³ Sahnûn, *Müdevvene*, 2/239.

¹¹⁴ İbn Abdilber, *İstizkar*, 6/120.

¹¹⁵ İbn Abdilber Ebû Amr Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Âsım en-Nemeri, *el-Kâfi fî fikh-ı ehl-i Medine* (Riyad: Mektebetü 'r-Riyâdu'l-Hadîs, 1980), 2/616.

¹¹⁶ Ebû Mansur, “rda”, 1/299.

¹¹⁷ Erdoğan, “Radâ'”, 473.

radî' ise süt verilen çocuğa denilmektedir.¹¹⁸ Radâ' ile ilgili kelimeler Kur'ân-ı Kerîm'de on bir yerde geçmektedir.¹¹⁹

Müellifimiz radâ' bahsinde iki kişinin süt hısımlığının tespit edilmesi konusunu ele almaktadır. Bu hısımlığının isbatı için iki neviden bahseden Kâsânî, Bunların ikrar ve beyyine(açık bir delil) olduğunu aktarmaktadır.¹²⁰ İkrarda koca eşine “O sütkız kardeşim, sütannem veya süt ailemden birisi” der ise bu ikrar ile eşlerin arası ayrılır. Bu durum doğrulandığı zaman kocanın eşi ile cinsel birliktelikte bulunması veya ondan faydalanması helal değildir. Kadın durumu doğrulasa da yalanlasa da durum değişmez. Eşler iki türlü de ayrılır. Çünkü yasaklama iddia ile sabit olur. Eğer bu iddia zifaktan önce gerçekleşmiş, kadında yalanlamış ise mehrin yarısı onundur. Çünkü koca kendince doğru söylemiştir. Kadınında mehirdeki hakkı iptal olmaz. Eğer kadın bu iddiayı doğrular ise kendisininemehir verilmez. Bu iddia zifaktan sonra söylenmiş ise kadın için mehir, nafaka ve mesken hakları vardır. Eğer koca “yanıldım, hata ettim, yanlış yaptım, unuttum, yalan söyledim” derse Hanefilere göre kadın ile kocanın arası ayrılmaz.¹²¹

Kâsânî kocanın süt hısımlığı iddiasından yanıldığını, yanlış yaptığını söyleyerek rucu' etmesi hakkında İmam Mâlik ve Şâfiîlerin görüşünün eşlerin arasının ayrılacağı yönünde olduğunu ifade eder.¹²² Bu görüşün gerekçesini de şöyle açıklamaktadır: “İkrar ayrılık sebebidir ve bundan geri dönme hakkı yoktur. Buna kocanın eşine seni üç kere boşadım dedikten sonra hata ettiğini belirtip bu yaptığından rucu' etmesini örnek verebiliriz.”¹²³

Buradan anlaşılan o ki Şâfiî ve Mâlikî mezhebinde kişi süt hısımlığı ikrarında yanlış yaptığını beyan etse bile tıpkı üç kez boşanmada nasıl geri dönüp evliliğe devam etme yok ise aynı şekilde haramlık doğuran bir süt akrabalığı olduğunu söylediği eşiyle tekrar birleşme ihtimali de yoktur.

Müdevvene 'de İmam Mâlik'e sorulan soruda bir adam bir kadının, kendisinin sütkız kardeşi olduğunu veya bunun gibi kendisine haram olan bir kadın

¹¹⁸ Ebû Mansur, “rda”, 1/299.

¹¹⁹ Osman Kaşıkçı, “Rada”, *TürkiyeDiyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/384.

¹²⁰ Kaynaklarda başka bir ispat türü olarak şahitte nakledilir. bk. Kaşıkçı, “Radâ”, 34/386.

¹²¹ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/96.

¹²² Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/96.

¹²³ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/96.

olduğunu ifade ettiği naklediliyor. Bundan sonra yanıldığını, yalan söylediğini veya oyun oynadığını belirtip hakkında süt hısımlığı iddiasında bulunduğu kadın ile evlenmek isteyen bu kişi, evlendirilirse hâkim eşleri ayırır mı sorusuna İmam Mâlik'in: "Evet ayırır ve kişinin söylediği ilk ikrarı(süt akrabası olduğu) dikkate alınır" diyerek cevap verdiği aktarılmıştır.¹²⁴

Tâc ve'l-İklîl'de de velîlerin veya eşlerin, tarafların süt akrabası olduğu söyleminden sonra özür dileyip, bu durumu kabul etmediklerini belirtseler hâkimin eşleri ayıracağı aktarılmaktadır.¹²⁵

Tehzib'de¹²⁶ ve *Tavzih*'de¹²⁷ de aynı şekilde koca eşi ile süt hısımlığı olduğunu söylese daha sonra özür dilese ve hata yaptığını söylese kişinin yapmış olduğu ilk ikrar dikkate alınarak sultan tarafından aralarının ayrılması gerektiğini söylemektedir.

Bedâ'i'de İmam Mâlik'e atfedilen süt hısımlığının tespitinde ikrarda oluşmuş olan bahsi geçen durum ve bu durumun doğurduğu tefrik hükmü Mâlikî kaynaklarda da aynı şekilde geçmektedir. Dolayısıyla tespit ettiğimiz bu görüş isabetlidir.

1.2. MÜELLİFİN HATALI NAKLETTİĞİ GÖRÜŞLER

1.2.1. Kölenin Evlenmesinde Efendisinin İzni

Sözlükte "evlenme,¹²⁸ cinsel ilişki¹²⁹" gibi anlamlara gelen nikâh kelimesi terim anlam olarak milk-i müt'ayı ifade etmekle beraber fıkhîta belirli şartlar etrafında, aralarında evlenme engeli bulunmaksızın eşler arasında devam edegelen meşru ilişkiyi ifade etmektedir.¹³⁰

¹²⁴ Sahnûn, *Müdevvene*, 2/300.

¹²⁵ Mevvak, *Tac ve'l-İklîl*, 5/539.

¹²⁶ İbn-i Berazî, *Tehzib*, 2/449.

¹²⁷ Halil b. İshak, *Tavzih*, 5/123.

¹²⁸ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 2/625.

¹²⁹ Fîrûzâbâdî Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed, *el-Kâmûsü'l-muhît*, nşr. Muhammed Naîm el-Arkusûsî (Beyrut: Müeesetü'r-Risâleti li't-Tabâati ve'n-Neşri ve't-Tevzîc, 2005), 1/246; Zebîdî Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kamûs* (Dâru'l-Hidâye), 7/195.

¹³⁰ Fahrettin Atar, "Nikâh", *TürkiyeDiyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 2007), 33/112.

Bedâ'i'de nikâhın nefaz şartları içerisinde yer alan, hür olan bir kimsenin, âkil bâliğ olan bir köle ile evlendirilmesi bahsinde, böyle bir evliliğin cevazının kölenin efendisinden alacağı izne bağlı olduğu ifade edilmektedir.

Delil olarak ¹³¹ “أَيُّمَا عَبْدٍ تَزَوَّجَ بِغَيْرِ إِذْنِ مَوْلِيهِ، فَهُوَ عَاهِرٌ” (*Hangi köle efendisinin izni olmadan evlenirse o zinâkâr bir kimsedir*)¹³² hadisini aktaran Kâsânî, bu şartı daha iyi açıklamak için konuyu alt kısımlara ayırmaktadır. Bunlardan ilki olan ve bizim de ele alacağımız konu efendisinin izninin, kölenin evlenmesinde cevaz şartı olduğu, izinsiz evlenmesinin câiz olmayacağı bahsidir.¹³³

Şayet vasiyet olarak kalan cariye olursa, efendisinin izni olmaksızın nikâh gerçekleşmiş olmaz bu konuda ulema mutabıktır. Çünkü fercden faydalanmak kölenin efendisinin hakkıdır. Müdebbera, ümmü veled, mükatebe ise bu konuda cariye ile aynı grupta yer almaktadırlar. Burada köle(abd) farklı değerlendirilmiştir. Cumhur ulema yukarıda bahsettiğimiz gibi köleninde efendisinin izni olmadan evlenmesini caiz görmez. Lakin İmam Mâlik'in görüşüne baktığımızda kölenin efendisinden izin almadan evlenmesine cevaz verdiğini görmekteyiz.¹³⁴

Kâsânî, Mâlik'in bu görüşüne gerekçe olarak kölenin fercinden faydalanılacaksa böyle bir faydalanmanın efendisinin hakları arasına girmeyeceği, kölenin bu konuda hür gibi olduğunu aktarmaktadır. Efendisi bu konuda ona yabancıdır. Cariyenin aksine o bu konuda hür gibi nikâhına sahiptir. Zira cariye için fercden faydalanmak efendisinin hakları arasındadır ve bu durum efendisinin izni olmadan tasarruf edemeyeceği anlamına gelir.¹³⁵

Cumhur fukahânın bütün cüzleriyle köleyi efendisinin milki altında kabul ettiği ve efendisinden izinsiz evlenmelerine cevaz vermediği, lakin İmam Mâlik'in köle için mevlasından izinsiz evlenmesine cevaz verdiğini görüyoruz.

¹³¹ Ebû Davud Sicistânî, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdî, *Sünen-i Ebî Dâvud*, thk. Muhammed Muhiddîn Abdulhamîd (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, t.y.), “Nikâh”,(No:2078).

¹³² Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/347; Ebû Dâvûd “Nikâh”(No:2078).

¹³³ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/347.

¹³⁴ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/347.

¹³⁵ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/347.

Mâlikî kaynaklardan İmam Mâlik'in *Muvatta*'sında aktardığı bir rivayette¹³⁶ kölenin evlendirilmesinin efendisinin iznine bağlı olduğunu, izin verirse nikâhın sabit olduğu, vermez ise aralarının ayrılması gerektiğini ifade etmektedir.¹³⁷

Sahnûn'nun (öl. 240/854), *el-Müdevvene'sine* baktığımızda kölenin evlenmesinin efendisinin iznine bağlı olduğu belirtilmektedir. Abd efendisinin izni olmadan evlenmesi halinde onları ayırma hakkında efendisinin elindedir.¹³⁸

Sa'lebî'nin(öl. 422/1031) yazmış olduğu *Muavvene alâ Mezheb-i İlmi Medine* adlı eserinde, ayrı bir başlık altında ele aldığı bu konuyu incelediğimizde Kâsânî'nin *Bedâ'i*'de vermiş olduğu Ebû Davud'da geçen “أَيُّمَا عَبْدٍ تَزَوَّجَ بِغَيْرِ إِذْنٍ”¹³⁹ (Hangi köle efendisinin izni olmadan evlenirse o zinâkâr bir kimsedir)¹⁴⁰ hadisini zikrederek bu konuda kölenin efendisinin izni olmadan evlenemeyeceği ifade edilmektedir.¹⁴¹

Kâfi'de ise İbn Abdilber(öl. 463/1071)kölenin efendisinden izinsiz olarak yapılacak böyle bir nikâhın mevkuf olduğu, şayet efendisi onay verirse caiz, reddederse nikâhın geçersiz olduğu belirtilmektedir.¹⁴² Karafî'nin *Zâhîrasın*'da aynı şekilde nikâhın izinsiz olmayacağı ifade edilmektedir.¹⁴³ *İşraf*'ta ve *İstizkâr*'da da aynı hüküm geçmektedir.¹⁴⁴

İbnü'l-Cellâb(öl. 378/988),*Tefri*'de kölenin evlenmesinin efendisinin iznine bağlı olduğu aktarılmaktadır. Efendisi onay verirse akid caiz olur. Eğer köle efendisinden izinsiz evlenir de efendisi bu durumu öğrenirse dilerse bu evliliği feshedebilir.¹⁴⁵

Mısır, Kayravan(Kuzey Afrika),Irak(Bağdat ve Basra), Endülüs Mâlikî çevrelerinin kaynaklarını incelediğimizde konumuzda, görüşün *Bedâ'i*'de geçtiği şekilde değil de kölenin evlenmesinin efendisinin iznine bağlı olacağı yönünde

قَالَ مَالِكٌ: وَالْعَبْدُ مُخَالِفٌ لِلْمَحَلِّ , إِنْ أَذِنَ لَهُ سَيِّدُهُ ثَبَّتَ نِكَاحُهُ, فَإِنْ لَمْ يَأْذُنْ لَهُ سَيِّدُهُ , فُرِّقَ بَيْنَهُمَا, قَالَ مَالِكٌ: وَذَلِكَ أَحْسَنُ مَا سَمِعْتُ¹³⁶ وَهَذَا الْأَمْرُ عِنْدَنَا

¹³⁷ Mâlik b. Enes, “Nikâh”, 20(No:1544).

¹³⁸ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-Kübra*, 2/121.

¹³⁹ Sicistânî, “Nikâh”, (No:2078).

¹⁴⁰ Sa'lebî, *Muavvene*, 740-741.

¹⁴¹ Sa'lebî, *Muavvene*, 740-741.

¹⁴² İbn Abdilber, *el-Kâfi fî fikh-ı ehl-i Medine*, 2/545.

¹⁴³ Karafî, *ez-Zehîra*, 4/204.

¹⁴⁴ Kâdî Abdülvehhâb, *İşraf*, 2/734; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, 5/513.

¹⁴⁵ İbnü'l-Cellâb, *Tefri*, 1/374.

olduğunu tespit ettik. Özellikle Kâdî Abdulvehhâb, Sa'lebî ve İbnü'l-Cellâb'ın yaşadığı ve yetiştiği çevre olan, Kasanî'nin de Halep'te uzun yıllar müderrislik yapması münasebetiyle aşına olduğu Irak Mâlikî ekolüne ait Mâlikî kaynaklarda da bu görüşün aksinin aktarılması, Kasanî'nin isabet kaydetmediğini teyit eder derecesinde karşımıza çıkmaktadır.

Netice itibariyle görülmektedir ki Kâsânî, nikâhın nefaz şartları konusunu ele aldığı eserinde mahiyeti itibariyle köle türlerini de konu başlığı altında değerlendirmiştir. Diğer köle başlıklarında efendisinin iznine bağlanan evlilik bahsi köle konusunda da İmam Mâlik dışında aynı hükme tabi tutulmuştur. Müellifimizin İmam Malik'e atfettiğikölenin efendisinin izni olmadan evlenebileceği görüşüMâlikî kaynakları incelendiğinde isabetli değildir. Zira Mâlikî Mezhebininortak görüşü, kölenin evlenmesinin efendisinin iznine bağlı olduğu yönündedir.

1.2.2. Sıhriyet Sebebiyle Yasak Olan Evlilikler(Hürmet-i Müsâhere)

Sıhriyet kelimesi sözlükte yakınlık,¹⁴⁶eritmek, kaynaştırmak,¹⁴⁷ anlamlarına gelmektedir. Sıhriyet, erkekle; eşinin akrabaları arasındaki hısımlığı ifade eder.¹⁴⁸ Bu kelimenin kullanımı Peygamberimiz zamanında Beni Müstalik seferinde geçmektedir. Bu seferden sonra Peygamberimiz savaş esiri Cüveyriye ile evlenmiş ardından Cüveyriye'nin yakınlarını serbest bırakmıştır. Bu olay üzerine ashaptan bazı kimseler serbest bırakılanlar için “Resulullahın esharı” ifadesi ile bu hısımlığı kastetmiştir.¹⁴⁹

Fıkıh terimi olarak ise sıhriyet bir aileden kız almak suretiyle meydana gelen damatlık, kayınpederlik gibi hısımlıktır.¹⁵⁰ Böyle bir hısımlık hürmet-i müsâheredir.

Kâsânî sıhriyetin hürmet oluşturmaları bahsinde eşin annesinin, erkeğe haram olduğunu söyledikten sonra Nîsâ Sûresi 23. ayetin: وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ (kadınlarınızın anneleri) kısmının aynı ayetin baş tarafına حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ (annelerinizi,

¹⁴⁶ İbn Manzûr, “shr”, 4/471.

¹⁴⁷ Hamza Aktan, “Sıhriyet”, *TürkiyeDiyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/111.

¹⁴⁸ İbn Manzûr, “shr”, 4/471.

¹⁴⁹ Aktan, “Sıhriyet”, 37/111.

¹⁵⁰ Erdoğan, “Musâhere”, 400.

kızlarınız size haram kılındı) matuf olduğunu dile getirerek bu ifadesine delil getirmektedir.¹⁵¹

Bu delillendirmeden sonra Kâsânî konunun ihtilaflı yönünü şu ifadelerle dile getirir: “Ekser ulema eşin annesinin haramlığı bahsinde eş ile münâsebet gerçekleşsin veya gerçekleşmesin eşin annesinin erkeğe haram olacağını görüşünü benimsemiştir.”¹⁵²

Kâsânî burdan sonra ikinci bir görüş ele alır ki bu görüşün sahipleri olarak İmam Mâlik, Davud el-İsfahânî, Muhammed b. Şuca' el-Belhî ve Bişrû'l-Müveysi'yi nakleder.¹⁵³ Bu zatların ve bizim ele alacağımız konu bakımından İmam Mâlik'in görüşü olarak Kâsânî tarafından aktarılan görüş; eşin annesinin, erkeğin eş ile münâsebeti gerçekleşmeden erkeğin kendisine haram olmayacağı görüşüdür. Yani kim bir kadınla evlenir daha sonra onu münâsebet gerçekleşmeden boşar veyahut eş ölürse kadının annesi ile evlenmek caizdir.

Fukahâ burada eşler arasında bir münasebet gerçekleşmesi durumunda eşin annesinin hurmet oluşturduğu konusunda mütefiklerdir. Burada ayrıldıkları nokta böyle bir münâsebet gerçekleşmeden boşanır veya hanımı vefat eder ise eşin annesinin hurmet oluşturup oluşturmadığıdır. İmam Mâlik nikâh akdinin bizatihi hurmet oluşturmadığı gerekçesiyle eşin annesi ile evlenmeyi caiz görmüştür.

Kâdî Abdulvehhâb(öl. 422/1031) *et-Telkîn*'de sıhriyeti eşin annesi, eşin kızları, babanın eşi, oğlun eşi olarak dörde ayrıldıktan sonra eşin annesinin tahrim oluşturmamasının mücerred bir akid ile meydana geldiğinden bahseder.¹⁵⁴ Yani bizatihi akdin kendisiyle eşin annesi ile evlenmek haramdır.

İşraf'da muharramât kısmında kadının annesinin haram olması zıfâf itibara alınmadan sahih bir akid ile olur denilmektedir.¹⁵⁵ Delil olarak Kur'ân'da “*Anneleriniz ve kızlarınız haram kılındı*”¹⁵⁶ ifadesi ile hiçbir şart koşulmadığından bahsetmektedir. Başka bir delil ise Amr b. Şuayb'ın rivayet ettiği hadistir. O hadisinde Peygamberimizin şöyle söylediğini zikretmektedir: “Bir adam bir kadınla

¹⁵¹ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/410.

¹⁵² Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/410.

¹⁵³ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/410.

¹⁵⁴ Kâdî Abdulvehhâb, *et-Telkîn*, 1/120.

¹⁵⁵ Kâdî Abdulvehhâb, *İşraf*, 2/702.

¹⁵⁶ Nisâ, 4/23.

evlendiği zaman onu münâsebet gerçekleşmeden boşarsa üvey kızıyla evlenebilir fakat eşinin annesiyle evlenemez.”¹⁵⁷ Bu delil aynı zamanda Kâsânî’nin Hanefi mezhebinin görüşü için kullandığı delildir.¹⁵⁸ Buradan anlaşılan o ki eşin annesi ile evlenmenin haram olması, kocanın eşiyle zifaf gerçekleştirip gerçekleştirmesine bakılmaksızın sadece sahih bir akit ile gerçekleşir.

Lahmî’nin(öl. 478/1085) *Tabsıratü’l-Lahmi*’sinde şayet erkek bir kadın ile evlenir, sonra zifaf gerçekleşmeden kadını boşarsa kadının annesi erkek için helal olmaz” hükmü geçmektedir.¹⁵⁹

Risâletü’l-Kayravânî’de eşin annesi ile münâsebet gerçekleşene kadar üvey kızlarının haram olmadığı lakin eşin annesi için böyle bir şartın olmadığını, zevce ile zifaf olsun olmasın annenin(eşin annesinin) haram olduğunu görüyoruz.¹⁶⁰ Haraşî’nin *Muhtasaru’l-Halil*’e yaptığı şerhtede aynı şekilde münâsebet olsun olmasın eşin annesi ile haramlık doğuracağı aktarılmaktadır.¹⁶¹

Muavvene’de musâherenin haramlık oluşturulmasını ikiye ayıran müellif, ilk olarak haramlığın münâsebete ihtiyaç duymadan akdin bizatihi kendisiyle oluştuğu durumu zikretmektedir. Bu durumlar içerisinde eşin annesi de dâhil edilmiştir.¹⁶²

Sihriyet konusunda aktardığımız eşin annesi ile evlenmenin hükmü bahsi, farklı Mâlikî ekollerin eserlerini incelemekle birlikte, özellikle incelediğimiz *Telkin*, *İşraf*, *Muavvene* gibi Irak Mâlikî ekolüne ait eserlerde Kâsânî’nin İmam Mâlik’e atfettiği görüşün isabetli olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Mâlikî mezhebin ortak görüşü eşin annesi ile evlenmenin zifaf olsun olmasın akdin kendisiyle haram olduğudur.

1.2.3. Edinilmiş Eşyalar Konusunda Eşlerin İhtilafı

Ev eşyası hususunda eşler arasında vuku’ bulan bir ihtilaf, bunu belirtecek özel bir delil yoksa şu üç konu bağlamında değerlendirilebilir. İhtilafa düşen bu iki eş ya ikisi de hayattadırlar ya eşler vefat ettikten sonra miras konusu vardır ya da

¹⁵⁷ Kâdî Abdulvehhâb, *İşraf*, 2/703.

¹⁵⁸ Kâsânî, *Bedâ’i*, 3/411.

¹⁵⁹ Lahmî Ali b. Muhammed Rabi’ Ebu’l-Hasan, *et-Tabsıra*, thk. Ahmed Abdulkarim Necîb(Katar: Vezâretü’l-Evkâf ve’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, 2011), 5/2071.

¹⁶⁰ Kayrevânî Ebû Muhammed Abdullâh b. Ebî Zeyd Abdîrahmân en-Nefzî, *er-Risâle*(Dâru’l- Fikr), 91.

¹⁶¹ Haraşî, *Şerhu’l-Muhtasaru’l-Halil li’l-Haraşî*, 3/208.

¹⁶² Sa’lebi, *Muavvene*, 814; Kâdî Abdulvehhâb, *İşraf*, 2/703.

eşlerden biri hayatta iken diğeri vefat etmiştir.¹⁶³ Bu ihtilafın özü bu üç durum için vâki olmuştur.

Şayet eşler hayatta ise ya nikâhları gerçekleşmiştir ya da boşanma ile birlikte artık nikâh durumu ortadan kalkmıştır. Nikâhları gerçekleşmiş evlilik durumunda sarık, takke, silah vb. gibi eşyaların kocaya ait olması uygundur. Bu konuda söz hakkı kocanıdır. Başörtüsü, kadın çarşafı, iğ¹⁶⁴ gibi eşyalardaki söz hakkı kadına aittir. Her ikisi içinde geçerli olan eşyalar konusu ise ihtilaflıdır. Bu konuda dirhemler, dinarlar, uruz¹⁶⁵, kilim(sergi), tahıllar vb. eşyalarda söz hakkı Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre kocanıdır. Ebû Yusuf'un bu konudaki görüşü ise kadının kendi eşyalarını bütün malın içinden çeyizi miktarınca almasıdır. Gerisi hakkındaki söz kocaya aittir.¹⁶⁶

Müellifimizin *Bedâ'i*'de naklettiği ev eşyasının eşler arasındaki bölüşümü ve bu konuda ihtilafa düşmeleri sonucu mevzu bahis eşyaların bölüşümü mezhep uleması tarafından farklı hükümlere tabi tutulmuştur. Kimisi kocaya(kadının olduğu aşık eşyalar hariç) söz hakkı verirken¹⁶⁷ kimi bütün söz hakkını kadına(kocanın elbisesini istisna ederek) vermektedir.¹⁶⁸

Eserde İmam Mâlik ve İmam Şâfi'nin bu konudaki görüşleri ise hem kadına hem erkeğe ev eşyaları hususunda yarı yarıya bir paylaşım yapılması gerektiği şeklindedir. Yani bütün eşyaların ne tam anlamıyla kocaya ne de tam anlamıyla kadına kalmasının değil her birine eşit olarak paylaşılması gerektiği söylenmektedir.

Müdevvene'de *Bedâ'i*' gibi yine aynı başlık altında ele alınan ev eşyaları hakkındaki ihtilaf hususunda: Ev eşyaları konusunda erkek kadını ister boşasın ister boşamasın, ister kadın vefat etsin ister erkek vefat etsin bir niza' bir anlaşmazlık ortaya çıkması halinde hüküm nedir? sorusu yöneltilen İmam Mâlik'in şöyle dediği nakledilmektedir: “Bilinir ki erkeğe ait eşyalar erkeğe, kadına ait eşyalar kadına aittir. Her ikisini ilgilendiren eşyalar ise erkeğe aittir. Çünkü ev erkeğin evidir.

¹⁶³ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/535.

¹⁶⁴ İğ: ağaçtan yapılmış, pamuk, yün ve benzeri şeyleri eğirmekte kullanılan, ortası şişkin, iki ucu sivri bir araç.

¹⁶⁵ Meydanda görülen ve para, hayvan ve makilat ve muvzunat dışında olan (bkz. Mcl. 131); Hayvan ve akar dışında kalan ticaret malları (bkz. Mcl. 165); Erdoğan, “Uruz”, 588.

¹⁶⁶ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/535.

¹⁶⁷ İbn Ebi Leyla burada sözü kocaya veriyorken sadece kadının üstündeki elbisesini istisna ediyor Kâsânî, *Bedâ'i*, 536.

¹⁶⁸ Hasan-ı Basrî bu konuda erkeğin bedenindeki elbise hariç bütün sözü kadına veriyor.

Kadının eşyasını, erkek; satın alarak sahibi olmuştur. Satın aldığı için eşyalara konusunda en çok hak sahibide kendisidir. Bu konudaki istisna ise eşyanın kadına aidiyetine bir delil olması ve miras kalmasıdır.”¹⁶⁹

Müdevvene’de anlaşılan o ki Kâsânî’nin atfettiği yarı yarıya görüşünün aksine kadının kendisine ait olduğuna dair bir delil veyahut miras gibi kendi mülküne ait olan özel sebepler dışında eşya hakkında söz sahibi erkektir. *Bedâ’i*’de de kadına ait olduğu belli olan eşyalarda söz sahibi kadındı fakat erkek ve kadın her ikisinde söz sahibi olabileceği eşyalarda Mâlik’in görüşü erkek ve kadının yarı yarıya bölüşmesi şeklindeydi.

Berazi’nin(öl. 430/1039) *Tehzib* adlı eserindekonuyla ilgili çok fazla detaya girmeden ifadeler şöyle nakledilmiştir: “Karı-koca boşandıklarında –ki bu boşanma ister muhâla ister li’ân ister fırak şeklinde- bu fırak ister ila’ ister diğer şekillerde olsun- ister her ikisi de ölmüş veya sadece biri ölmüş olsun, bu halde mirasta ihtilaf edilmiş olsun, bu iki eş ister iki hür veya iki köle, ister biri köle, biri mükâtep köle, diğeri ise hür olsun, biri Müslümanken biri kâfir olmuş olsun. Şayet açık bir delil getirmezler ise kadın için olaneşyalar kadına erkek için olan eşyalar erkeğe aittir. Eşyalar erkek ve kadına ait ise orada da hak sahibi erkektir zira ev erkeğindir.”¹⁷⁰

Mâlikî mezhebinin temel kitaplarından birisi olan İbn Habîb’in *el-Vâdihâ*’sını kaynakları arasında gördüğümüz Kayravânî’nin *en-Nevadir ve’z-Ziyâdât* adlı eserinde, eşler arasında ev eşyaları husunda çıkacak bir ihtilaf konusunda İbn Habîb’in *Vâdihâ*’sında eşlerden birisinin satın almış olduğu eşyanın iddia ile diğer eşe helal olmayacağını aktarıldığı ifade edilir. Eşlerin her ikisine de miras kalmış olması durumundaayrı veya evli olamaları fark etmeksizin kadına ait olduğu bilinen eşyalarkadının yeminiyle beraber kadına, erkeğe ait olduğu bilinenler erkeğin yeminiyle erkeğe ait olduğu aktarılır. Her ikisine ait olduğu bilinen eşyaların ise yemin ile beraber erkeğe aittir. Kayravânî bu görüşü aynı zamanda Mâlik’in

¹⁶⁹Sahnun, *Müdevvene*, 2/187.

¹⁷⁰Berâzî, Halef b. Ebî’l-Kasım Muhammed el-Ezdi el-Kayravânî, *et-Tehzib fî İhtisâri’l-Müdevvene*, thk. Muhammed Emin Vele Muhammed Selim b. Eş-Şeyh (Dubai: Dâru’l-Buhûs li’d-Dirâseti’l-İslamiyye ve İhyâi’t-Turas, 2002), 2/222.

öğrencisi olan Muhammed b. Abdulhakminde(öl. 241/829) kitabında aktardığını ifade eder.¹⁷¹

Dede İbn Rüşd'ün(öl. 520/1126) *el-Beyan ve't-Tahsil* adlı eserinde de Kayravânî'nin ifadeleri İmam Mâlik'in görüşü olarak aynen yer almaktadır. Kadın ve erkek arasında kalan eşyalar hakkında sözü yeminle birlikte erkeğe veren İbn Rüşd gerekçe olarak ise erkeğin elinin kadının elinden güçlü olmasını ifade eder.¹⁷²

Mevvak'ın *Tac ve'l-İklil* adlı eserinde de bu ihtilaf hakkındaki görüş daha öz bir şekilde kadına ait olanlar kadına diğerleri erkeğe aittir şeklinde aktarılmıştır.¹⁷³ Hattab el-Ruaynî'nin *Mevahibü'l-Celil*'i de bu minvalde ifadelereyer vererek ihtilaf bulunan eşyalardaki sözü erkeğe bırakmıştır.¹⁷⁴ Yine Sa'lebî, *Muavvene*'sinde yeminle her iki tarafa aidiyetin kesinleşeceğini fakat Sahnun'un kadın ve erkek ortak eşyalar için yemine gerek duymadan söz hakkını erkeğe verdiğini aktarmaktadır.¹⁷⁵

Mâlikî Mezhebinin çeşitli ekollerine mensup müelliflere ait kaynakları incelediğimizde görüyoruz ki ev metâsı konusunda eşler arasındaki bir ihtilafta erkeğe ait eşyalar erkeğe; kadına ait eşyalar kadına, her ikisine de ait olan eşyalar yine erkeğe aittir. Bu sebepten *Bedâ'i*'de İmam Mâlik'e atfedilen ev metâsı konusunda eşlerin yarı yarıya söz sahibi olduğuna dair görüş isabetli bulunmamıştır.

1.2.4. Evlilikte Denklik

Sözlükte “yeterlilik,¹⁷⁶ benzerlik, denklik”¹⁷⁷ gibi anlamlarına gelen kefaet kelimesinin fıkıh ıstılahâtındaki anlamı ise nikâhlanacak eşler arasında belli hususlarda(sosyal, ekonomik ve dini açıdan) aranacak denkliği ifade etmektedir.¹⁷⁸

¹⁷¹ Ebî Zeyd el-Kayravânî, *en-Nevâdir ve'z-Ziyâdât*, thk. Muhammed Hacî (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1999), 4/616.

¹⁷² İbn Rüşd, *el-Beyan ve't-Tahsil*, 5/445.

¹⁷³ Ebû Abdullah el-Mevvak Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım b. Yusuf el-Kırnatî, *et-Tâc ve'l-İklil* (b.y.: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye,1994), 5/ 239.

¹⁷⁴ Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman et-Tırablusî el-Hattab er-Ruaynî, *Mevâhibu'l-Celil fî Şerhi Muhtasarı Halil* (Darul Fikr, 1992), 3/539.

¹⁷⁵ Sa'lebî, *Muavvene*, 1/1575.

¹⁷⁶ El-Ezherî, “kfe”, 10/209.

¹⁷⁷ İbn-i Manzur, “kfe”,1/139.

¹⁷⁸ Hamza Aktan, “Kefâet”,*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 25/166.

Bedâ'i'de evlilikte denklik hususunda hür, âkıl-bâliğ bir kadının velisinin rızası olmadan mehri misille evliliğinden baseden Kâsânî, bu bahsi erkek eşin denkliği üzerinden dört kısma ayırmaktadır. Burada ilk olarak ele alınan ve bizimde üzerinde duracağımız bahis, nikâhta kefaetin(denklik) lüzüm şartı olup olmamasının ele alındığı bahistir.¹⁷⁹

Cumhur ulemanın bu konu hakkında denkliği nikâhın lüzüm şartı olarak gördüğünü ifade eden Kâsânî, Hanefî usulcülerden Kerhî'nin(öl. 340/952) aksini beyan ederek nikâhta denkliği lüzüm şartı olarak görmediğini aktarır. Kâsânî, İmam Mâlik, Süfyan es-Sevrî ve Hasan el-Basrî'nin de bu görüşü zikrettiğini nakleder.¹⁸⁰

Lüzüm şartı olarak görmeyen bu grubun delilleri Ebû Taybe'nin Beyâda oğullarından bir kadınile hıtbeye(nişan) yapması neticesinde kadının velilerinin evlendirmekten vazgeçmesinin¹⁸¹ ardından Peygamberimizin şöyle dediği rivayet edilir:

”نُكِّحُوا أَبَا طَيْبَةَ إِنَّ لَا تَفْعَلُوا تَكُنْ فِتْنَةً فِي الْأَرْضِ، وَفَسَادٌ كَبِيرٌ” (Ebû Taybeyi nikâhlayınız, zira böyle yapmassanız yeryüzünde fitne çıkar ve bu büyük bir bozulmadır.)¹⁸²

Yine bir rivayette Bilal-i Habeşî Ensar topluluğundan bir kadın ile nişanlandı. Daha sonra Bilal ile o kadını denklik sebebiyle evlendirmekten vazgeçtiler. Peygamberimiz Bilal'e şöyle söyledi:

”قُلْ لَهُمْ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَزَوَّجُونِي” (Onlara de ki; Rasulullah size benimle evlenmenizi emretti.)¹⁸³ Peygamberimiz burada kefaet bulunmasa bile evlenmelerini emrediyor. Çünkü evlilik denklik gerektirmeyecek bir durumdur.

Kefaetin ne sıhhat ne de lüzüm şartı olmadığı görüşünde bulunanların bir başka delili ise kısas mevzusudur. Onlara göre İslamda nasıl kısasta denklik aranmıyorsa nikâhta da denklik aranmaz. Denklik eğer dinde itibara alınırsa bu

¹⁷⁹Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/556.

¹⁸⁰Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/556.

¹⁸¹ Serahsî, *Mebsut*, çev. Mustafa Cevat Akşit, 5/35.

¹⁸² Hadis için bakınız: Tirmizî, “Nikâh”, 9(No: 1084); İbn Mâce, “Nikâh” 46(No: 1967); Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Şaîhîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1411/1990), “Nikâh”,(No:2695); Beyhakî, “Nikâh”, (No:13610); Ayrıca bk. Serahsî, *Mebsut*, çev. Mustafa Cevat Akşit, 5/35; bk. Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/556.

¹⁸³Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/557.

konuda itibara alınması gereken en önemli denklik cinâyetler bahsidir. Çünkü bu bahis diğer bahislerden daha kapsamlıdır.¹⁸⁴ Arabın aceme bir üstünlüğünün olmadığını ve üstünlüğün ancak takvada olduğunu kabul etmez isek, cinayetlerde kısas uygulanırken Arapolan, Arap olmayan birisini öldürdüğünde arap olana kısas uygulamamız kabul görmez. Bu da adalet terazisinin bozulması olur ki böylelikle Peygamberin hadisinde¹⁸⁵ geçtiği şekilde üstünlüğü takvada değil kanda aramış oluruz.

Kerhî de bu konuda aynı minvalde bir söylemle kendisine göre doğru olanın, aslen nikâhta denkliğin hiç dikkate alınmaması olduğunu ifade eder. Çünkü nikâhtan daha önemli olan kan dökme cezasında denklik aranmıyorsa, nikâhta aranmaması daha önceliklidir.¹⁸⁶

Müellifimiz burada cumhurun görüşünde ele alarakevlilikte denkiği şart görenlerin delillerini de zikrediyor. Onlardan birisi Peygamberin Taberânî ve Beyhakî'de geçen şu hadisidir: "*Dikkat ediniz! Kadınları ancak velileri evlendirsin. Onları da ancak denkleriyle evlendirsinler.*"¹⁸⁷ Bu hadis, nikâhın faydalarının denklik olmadığına bulunmadığını gösteriyor. Çünkü nikâhın faydaları ancak istifraş¹⁸⁸ ile olur. Kadın ise denklik olmadan istifraştan hoşlanmaz.

Serahsîdenkliğin, Araplar arasında savaşta bile rağbet edilen bir husus olarak devam ede geldiğini ifade eder. Bunun izahı sadedinde, Bedir harbinde ikili dövüş meydanına üç kişinin olayını örnek veren Serahsi, bu üç kişinin Utbe, Şeybe ve Velid olduğunu aktarır. Bedirde ki ikili dövüş sırasında kâfirlerin karşlarına bu üç genç çıkınca şöyle seslendiler: "*Nesebiniz nedir?*" gençler: "*İtibarlı bir kabilenin evlatlarıyız*" deyince "*Biz Kureyşten denklerimizi istiyoruz*" dediler. Bu üç genç durumu Peygamberimize aktardı. Peygamberimiz: "*Doğruyu söylüyorlar*" buyurunca, Hamza, Ali ve Ubeyde b. Haris (ra.)'in, bu üç gencin yerine savaşmalarını emretti. Görüyoruz ki savaş gibi bir durumda denklik talebi yerine getirilirse bu nikâh akdinde yadırganmayacak bir durumdur.¹⁸⁹ Çünkü nikâh ömürlük

¹⁸⁴Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/557.

¹⁸⁵ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/557; Serahsi, *Mebhut*, çev. Mustafa Cevat Akşit, 5/34; Hadis için bk. Taberânî, "Mim", (No.4749).

¹⁸⁶ Serahsî, *Mebhut*, çev. Mustafa Cevat Akşit, 5/37.

¹⁸⁷ Taberânî, "Elif"(No:3); Beyhaki, "Nikâh", (No:13760).

¹⁸⁸ İstifraş: Kadını yatağa almak, onunla yatmak. Bkn: Erdoğan, "*İstifraş*", 263.

¹⁸⁹ Serahsi, *Mebhut*, çev. Mustafa Cevat Akşit, 5/37.

bir akittir. Hayat arkadaşlığı, kaynaşma, sevgi ve saygı, akrabalıklar kurmak gibi gayeler ve hedefler taşır. Buda ancak denk kişiler arasında gerçekleşir.¹⁹⁰

Kâsânî'nin İmam Mâlik'e ait zikrettiği görüşün Mâlikî kaynaklardan tesbit ve tahlilinde:

İbn Rüşd *Bidaye*'de denklik konusunda İmam Mâlik'in tam anlamıyla her konudadeğil bazı konularda denklik aradığından bahsetmektedir. Bunlardan birisi olan dindarlık, mezheplerin tümünce ve İmamMâlik tarafından denklik sebebi olduğu ifade edilir. Eğer bir baba kızını içki içen, kumar oynayan kısacası fasık olan bir kimse ile evlendirirse kız bu nikâhı kabul etmek zorunda değildir, hâkim onları birbirinden ayırır. İbn Rüşd bu ittifağın görüşüne şunuda ekler: Malı haram olan veyahut ikide bir talak yemini eden kimsede aynı şekilde denklik aranacak konular arasına dâhil olur ve hâkim bu konularda denklik olmadığında tarafları boşar.¹⁹¹

İbn Rüşd; soy, hürriyet, zenginlik ve sağlığın kefaetten sayılıp sayılmaması hususuna değinerek İmam Mâlik'in bu konudaki görüşünün denklik aranmayacağıyönünde olduğunu ifade etmektedir. Mâlik'in Hucûrat Sûresi 13. ayetten¹⁹² delil getirdiğini zikreden İbn Rüşd, Mâlikî ulemanın güzelliği, sağlığı ve zenginliği kefaetten saydığını aktararak zenginlikle ilgili şu örneği veriyor:Baba bakire olan kızını ona danışmadan kendisini beslemeye gücü yetmeyen bir kimse ile evlendirilmesi halinde kızının nikâhını bozabilir. Hürriyette ise yine Mâlikîler kefaetin olduğuna müttefiktirler çünkü cariyeye köle ile evli iken azat edildiğindenikâhını feshedebilir diye sabit bir hadis vardır. Mehr-i misil konusundada Mâlikîler kefaetten olmadığında müttefiktiler.¹⁹³

Göründüğü üzere İbn Rüşd ve Kâsânî'nin İmam Mâlik'e atfettikleri görüşler arasında kefaetin alt bahislerinde farklılıklar bulunmakla beraber, görüşlerin aynı olduğu noktalarda bulunmaktadır.

İşraf'daİmam Mâlik'in önde gelen talebelerinde İbn Mâcişûn'un(öl. 212/827) kefaeti nikâhın sıhhat şartı olarak ifade ettiğini söyledikten sonra Kâdî Abdulvehhâb, denklik hakkında Mâlikî mezhebinin aradığı kriterlerindin, hürriyet, bedenî

¹⁹⁰Serahsi, *Mebhut*, çev. Mustafa Cevat Akşit, 5/37.

¹⁹¹İbn Rüşd, *Bidaye*, 3/42.

¹⁹²“Allah katında en şerefliiniz, en çok takva sahibi olanınızdır.”

¹⁹³İbn Rüşd, *Bidaye*, 3/42.

ayıplardan selîm olmak ki bunlar akıl hastalığı, cüzzam, alacalık, iktidarsızlık gibi kefâeti olumsuz etkileyecek şeyler olduğunu aktarmıştır.¹⁹⁴

Muavvene’dekefâet konusunda aranacak şartın sadece din olduğundan bahsetmektedir. Nesep ise denklikte aranacak şartlardan değildir zira üstünlük ve fazilet ancak din ve takva ile Allah katında belli olur denilmiştir.¹⁹⁵

Başka bir Mâlikî kaynağa baktığımızda Desûkî’nin(öl. 1230/1815) Şeyh Ahmet ed-Derdir’in *Şerhu’l-Kebîr*’ine yazmış olduğu hâşiye olan *Hâşiyetu’d-Desûkî*’yi irdelediğimizde denkiği altı konuda ele aldığı ve bu altı konuda da denkiği kabul ettiği zikrediliyor. Bu altı konu nesep, din, sanatkârlık(meslek), hürriyet, bedeni kusurlardan uzak olma ve zenginliktir.¹⁹⁶

Mevvak’ın(öl. 897/1492) Halil b. İshak el-Cündî’nin(öl. 776/1374)Mâlikî fihhına dair te’lif ettiği *Muhtasar*’ına, *et-Tac ve’l-İklil alâ Muhtasari’l-Halil* adlı yazmış olduğu şerh’te; müellifİbnü’l-Hâcib’e ve İbn Arefe’ye atfettiği görüşüdenkiğin benzerlik olduğunuve bu benzerliğin eşler arasında beş kısımda ele alındığını ifade ederek, bu beş kısımdan sadece din ve kişinin eşi karşısındaki durumu denklikten bahsedilen kısımlardır.¹⁹⁷

Netice itibariyle kaynakları irdelediğimizde mezhep içerisinde kefâetin belli hususlarda arandığı bunların en fazla altı husustan oluştuğu görülmektedir. Mâlikî ulemanın bu hususlardan seçtikleri en belirgin denklik, din üzerinden olmuştur. Bununla birlikte ekleme ve çıkarma yapan müellifleride görmekteyiz. *İşraf* ve *Muavvene* gibi Irak Ekolünü yansıtan eserlerde de durum böyleyken, Kâsânî’nin çağdaşı İbn Rüşd’ün eseri *Bidâye*’de de böyledir. *Bedâ’i*’de geçtiği şekliyle Mâlik’in kefâeti şart saymadığı hususu kaynaklarda tek başına geçmemektedir. Aksine eşte aranacak denklikler farklılık gösterse de eserlerde ifade edilmektedir. Müellifimizin eserinde atfettiği bu görüş tam anlamıyla isabetli görünmemektedir.

¹⁹⁴ Kâdî Abdulvehhâb, *İşraf*, 2/696.

¹⁹⁵ Sa’lebî, *Muavvene*, 747.

¹⁹⁶ Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arefe, *Hâşiyetu’d-Desûkî ale’ş-Şerhi’l-Kebîr* (Dâru’l-Fikir), 2/249.

¹⁹⁷ Mevvâk, *et-Tac ve’l-İklil alâ Muhtasari’l-Halil*, 5/106.

1.3. MÜELLİFİN NİSBET ETTİĞİ GÖRÜŞÜN ZAYIF OLMASI

1.3.1. Velayette Eşitlik Durumu

Nikâhta yapılan akdin geçerli olması için gerekli olan şartlarından birisi sıhhat şartları konusudur. Önemli olan bu şartlardan birisi velayet şartıdır. İhtilaflı olan bu meselede yapılacak olan bir akitte kadının velisinin izninin aranması hususu ulema arasında görüş birliğine varılamamış konulardan birisidir. Müctehidler içerisinde her ne kadar Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf bulûğ çağına ermiş kadın ile ilgili veli izni aranmayacağı sonucuna ulaşırsalar da cumhurun kanâati velinin evlilikte izninin şart olduğudur.¹⁹⁸

Konu muhatabı kadının bakire veya dul olması hükmün değiştiği bir diğer başlıktır. Tüm bu başlıklar velinin yapılan akdi geçerli veya fasid kılmasıyla ilişkilidir.

Velayet konusu içerisinde evlenecek olan kadın kadar velide de belirli şartlar aranmaktadır. Müellifimiz *Bedâi'*de bu konuyu ele alarak farklı görüşlerin olduğu velinin yakınlık ve uzaklığı durumunu ele almıştır.

Mâlikî, Şafî ve Hanbelî mezheplerinde temel görüş kızın evlenme akdine velisi olmadan taraf olamayacağıdır. Velisi olmadan böyle bir akdi kadının kendi başına yapması geçersiz sayılır. Burada akdi yerine getiren veliler baba ve dededir. Şayet nikâhı akdedecek bu veliler yok ise velayet, yakınlık sırasına göre diğer akrabaların akdi yerine getirmesiyle de mümkün olabilmektedir. Veli bulunmaz veya akti gerçekleştirmek istemez ise bu yetki devlet başkanı tarafından yerine getirilir.¹⁹⁹

*Bedâ'i'*de yakın veli uzak veli bahsinden sonra velilerin velayet derecelerinin eşit olması durumunda kim veya kimler velayet görevini yerine getirebilir? sorusuna cevap aranmıştır.²⁰⁰ Bu soruya yakın ve uzak akrabalığın olmadığı, velayeti gerçekleştirecek olan kişilerin kardeşler veyahut amcalar gibi velayette eşit olan kimseler olduğu durum örnek verilebilir.

*Bedâ'i'*de velayette eşitlik olması durumunda cumhur fukahânın görüşünün, bu velilerden her birisinin; eşlerin denk olduğu, uygun mehrin belirlendiği bir

¹⁹⁸ Atar, "Nikâh", 33/112-117.

¹⁹⁹ Yunus Apaydın, "Velâyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/17.

²⁰⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'*, 3/393.

nikâhakdini geçerli kılmaya yetkili olduğu yönündedir. Aksi durumda yani kefâetin gerçekleşmediği ve mehrin de uygun bulunmadığı durumda rıza göstermeme hakkı olduğu ifade edilmektedir.²⁰¹

İmam Mâlik'in burada ifade edilen görüşü cumhur fukahânın görüşünden ayrılarak, velayette derecelerde eşitlik olması durumunda velayet hakkına eşit derecede sahip bütün velilerin bir görüşte birleşmesine bakılacağı şeklindedir. Bu velayet türü de Velayetü's-Şirket olarak adlandırmaktadır.²⁰²

İmam Mâlik'in bu görüşünün gerekçesi, velayetin sebebinin akrabalık olması nedeniyle velayeti gerçekleştirmenin arkarabalar arasında müşterek olması gerektiği şeklindedir. Mâlik bu sebepten ötürü bu vilayet türünü "Velâyetü's-Şirket" olarak isimlendirmektedir. Nasilîki cariye'nin arasındaki velayette cariyelerden birisi evlenirse diğerinin rızası olmadan evlilik caiz olmaz; buradaki illet gereği eşit derecede akrabaların veli olduğu bir evlilikte de akrabaların bu konudaki ortak görüşüne bakılması gerekmektedir.²⁰³

Mâlikî kaynaklara baktığımızda bu görüşle ilgili öncelikle karşımıza Ebû Velîd el-Bâcî'nin (öl. 474/1081) kaleme aldığı *el İstifâadlı el-Muvavatta* şerhini, yine kendisinin özetleyerek te'lif ettiği *el-Munteka* adlı eser çıkıyor. Bâcî, eserinde İbn Habîb'in (öl. 283/853) ²⁰⁴ İmam Mâlik'ten rivayet ettiği görüşü naklederek: "Velayetteki eşitlik durumunda kişilerdeki fazilete bakarız. En faziletli veli olur. Şayet bu konuda eşit iseler en yaşlıları veli olur. Bu konuda da eşit iseler bu durumda hepsinin birleştiği görüşe bakılır" demektedir.²⁰⁵ Buradan anlaşılan Kâsânî'de önce yapılması söylenen görüş birliği, İbn Habîb'in naklettiği görüşte en son başvurulacak çözüm olarak görünmektedir. Görüş birliğinden önce fazilet ve yaş konusu veliler arasında kıyaslama yapılan noktalardandır.

Bâcî, İbn Habîb'den bu görüşü naklettikten sonra bir görüşte İbn Kasım'dan zikretmektedir. Onun Mâlik'ten yaptığı nakil böyle bir eşitlik durumunda konunun

²⁰¹ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/393.

²⁰² Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/393; ayrıca bk. Apaydın, "Velâyet", 43/17.

²⁰³ Kâsânî, *Bedâ'i*, 3/393.

²⁰⁴ Mâlikî Mezhebinin temel kitaplarından olan *el-Vâzihâ* adlı eserin müellifidir. Eserinde Muvatta'da nakledilen hadisleri açıklamalarıyla ele alıyor. Eserin sadece Taharet bölümünü içeren bir kısmı yayınlanmıştır. Bütün olarak mevcut değildir. Bkz: Tahsin Görgün, "İbn-i Habîb es-Sülemî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/513.

²⁰⁵ Bâcî, *el-Muntekâ Şerhul Muvattâ*, 3/268.

devlet başkanına götürüleceği şeklindedir. Mâlikîlerde bazı Karavî²⁰⁶ anlayışı temsil eden fukaha ise eğer iki eşit veliden biri razı olursa devlet başkanına gitmeye gerek olmadığı görüşündelerdir.²⁰⁷ Hattab el-Ruaynî(öl. 954/1547) de *Mevahibu’c-Celîl*’de bu üç görüşü zikretmektedir.²⁰⁸

en-Nevâdir ve’z-Ziyâdât adlı eseriyle Ebî Zeyd el-Kayravânî(öl. 386/996) kardeşler ve amca çocukları gibi bir derece olan veliler velayette ihtilaf ederlerse önce aralarında fazilete, fazilette eşit iseler daha sonra yaşa bakılacağını ifade etmektedir. Yaşta da eşitlik söz konusu olur ise bu konuyu aralarında tartışıp bir ortak görüş belirledikten sonra akid bu karara göre gerçekleştirilir.²⁰⁹

Müdevvene’ye baktığımızda İbn Kasım’ın görüşünün velâyette eşitlik olması halinde kadının evlenmesindeki velâyet şartını devlet başkanının takdirine bıraktığını görüyoruz.²¹⁰ *Tehzib ve Tavzih*’de²¹¹ de aynı görüş nakledilmektedir.²¹²

Lahmî’nin *et-Tebssiratü’l-Lahmî*’sinde kadının velisi konusunda velilerin konumları eşit ise ve velayet konusunda ihtilafa düşmüş iseler nikâh akdinin velisi kim olur sorusuna Lahmî, Bâcîn’in *Müntekâ*’da naklettiği görüşlerin aynısını aktarmaktadır.²¹³

²⁰⁶ Karavîlik: *Müdevvene*’nin telifiyle beraber Mâlikî çevresinde farklı süreçler oluşmuştur. Bunlardan ilki Irakî çevre bir diğeri ise Karavî çevredir. Iraklılar *Müdevvene*’nin mesâilini esas kabul etmiş, kendi fikhî çalışmalarını bu eser üzerine inşa etmiştir. Irakî kavramı, diğer mezheplerin delillerini göz önüne alarak Mâlikî mezhep birikiminin delillerini tartışmayı, o sırada bazı Mâlikî çevreleri için yabancı sahalara olan cedel ve fıkıh usulüne göre delilleri yeniden ifade etmeye ağırlık vermeyi, buna karşılık mezhep birikimine dair farklı rivayetlerin tashihi ve lafızların tartışılması üzerinde Karavî anlayışına nisbetle çok daha az durmayı kapsamaktadır. Karavî anlayışı ise mezhep birikimindeki muteber metinlerin lafızlarını tahlil, rivayetleri tahkik, farklı rivayetlerden ötürü ortaya çıkan problemleri halletme ve rivayetlerin anlamlarını açıklama üzerinde yoğunlaşmıştır. Irakî ve Karavî anlayışları gelişme dönemiyle beraber giderek birbirine yaklaşmış ve her ikisinden beslenen ortak bir anlayış doğmuştur. Karavîlik için bk. Eyyüp Said Kaya, “Mâlikî Mezhebi”, *TürkiyeDiyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/519-535.

²⁰⁷ Bâcî, *el-Müntekâ Şerhu’l-Muvattâ*. 3/268.

²⁰⁸ Ruaynî, *Mevâhibu’c-Celîl fi Şerhi Muhtasar-ı Halîl*, 3/440.

²⁰⁹ Kayravânî, *en-Nevâdir ve’z-Ziyâdât*, 4/406.

²¹⁰ Sahnûn, *Müdevvene*, 2/105.

²¹¹ Halil b. İshak b. Musa, *et-Tavzih fi Şerhi Muhtasar İbn-i’l-Hâcib*, thk. Ahmed b. Abdulkarim Necib, (Merkezi Nücebeveyh li’l-Mahtûtât ve Hidmetü’t-Türâs, 2008), 3/539.

²¹² Berâzî, *et-Tehzib fi İhtisârî’l-Müdevvene*, 2/139.

²¹³ Lahmî, *et-Tabsira*, 4/1786.

İbnü'l Cellâb'ın *Tefrî*'sinde ifade edilen şekliye, velilerin eşit olması durumunda bakılması gereken Bâcî'de ki gibi önce fazilettir. Bundan sonra şayet veliler fazilette eşitse bu durumda görüş artık hâkimindir.²¹⁴

Velayet konusunda *Bedâ'i*'den Mâlikî mezhebinin kurucusu İmam Mâlik için nakledilen mezhebin sıhhat şartı olarak gördüğü kadın için aranan şatlardan birisi olan velayet konusunda velilerin velayet durumlarının eşit olması halinde nikâh akdinde taraf olacak velinin kim olacağı hususu, velilerin görüş birliğine varması durumunda gerçekleşeceği şeklinde ifade edilmekteydi. Kaynaklara baktığımızda mezhep içinde de böyle bir eşitlik olması durumunda verilecek hükümde ihtilaf olduğu görülmektedir. İbn Habib'in önce fazilet ardından yaşa burada da eşit iseler aralarındaki görüş birliğine bakılacağını ifade etmesi, İbn Kasım'ın devlet başkanına gidilir görüşü -bazı Karavî görüşü savunan ulema son sayılanıda kabul etmemekte- bu ihtilafı gözler önüne sermektedir.

Mezhep içindeki ihtilafa baktığımızda *Bedâ'i*'de geçtiği şekliyle bir nakil İbn Habib'in İmam Mâlik'ten naklettiği görüş içerisinde yer almaktadır. Lakin buradaki görüşte velilerin görüş birliğine varmalarına bakmadan önce fazilet ve yaş gibi unsurların dikkate alınması gerektiği de ifade edilmektedir. Hususan diyebiliriz ki Kâsânî'nin İmam Mâlik'e nispet ettiği bu görüşün mezhebin zayıf görüşü olduğu anlaşılmaktadır.

²¹⁴ İbnü'l-Cellâb, *Tefrî*, 1/368-369.

İKİNCİ BÖLÜM

TALAK İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Bu bölümde Kâsânî İmam Mâlik ve Mâlikî mezhebine dokuz görüş atfetmiştir. Bunlardan sekiz yerde râcih görüşü nakletmiş, bir bahiste de nakledilen görüşte hata yapıldığı tespit edilmiştir.

2.1.TALAK

2.1.1.MÜELLİFİN İSABET ETTİĞİ GÖRÜŞLER

2.1.1.1. Hasen Talak(Boşama)

Talak, kelime manası olarak sözlükte “serbest bırakmak, bağından çözmek, bağından kurtulmak” anlamlarına gelir.²¹⁵ Fıkıh terimi olarak ise belli lafızlarla nikâh akdinin bozulmasıdır.²¹⁶

Kâsânî*Bedâ'i*'de boşamayı sünni ve bid'i olarak iki kısma ayırmaktadır. Sünni Talak'ı da iki kısma ayıran müellifimiz, buradaki sınıflandırmayı da sayı açısından sünnete uygunluk ve vakit açısından sünnete uygunluk olmak üzere iki başlık altında ele almaktadır.²¹⁷ Bizim burada Kâsânî'nin İmam Mâlik'e atfettiği görüş bağlamında ele alacağımız konu, sayı olarak sünnete uygunluğunun ele alındığı konudur. Bu konuda Hasen ve Ahsen Talak olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Sünnî kısımda ele aldığımız Ahsen Talak, sünnete uygun olan vakitte kadını, temizken bir kere boşayıp, iddet bitim süresine kadar bir daha boşamamaktır.²¹⁸ Bu boşamanma şekli Peygamberimiz ve ashabının uygun ve güzel bulduğu bir boşama çeşididir. Kâsânî'ninde kitabında zikrettiği İbrahim en-Nehâî'ye ait olan şu ifadeler bize bunu göstermektedir:“Rasulullahın ashabı, iddeti bitinceye kadar bir kereden fazla boşamamayı güzel bulurlardı.”²¹⁹

²¹⁵ Ezherî, “İlk”, 9/18.

²¹⁶ Halil İbrahim Acar, “Talak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/469.

²¹⁷ Kâsânî, *Bedâ'i*, 4/239.

²¹⁸ Serahsî, *Mebut*, 4/6.

²¹⁹ Kâsânî, *Bedâ'i*, 4/240.

Sünnî talak'ın bir diğer kısmı ise Hasen Talaktır. Hasen olan talak üç temizlik süresi içerisinde, her temizlik süresi içinde bir boşamanın vuku bulduğu ve sonunda üç boşamanın gerçekleştiği talak çeşididir.²²⁰

Kâsânî, konu bağlamındayız gören hür bir kadın için hasen olan talakın, üç boşamanında üç temizlik dönemi içerisinde zıfatsız bir şekilde gerçekleşmesiyle mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Bu üç boşamanın ilki zıfaf yapılmaksızın temizlik döneminde gerçekleşir. Sonra bir hayız dönemi geçer. Bu hayızdan sonra temizlenir ve temizlik süresinde bir boşama daha meydana gelir. Kadın tekrar hayız dönemine girer, bu hayız döneminden sonra temizlenir ve yine bu temizlik döneminde bir boşama daha meydana gelir.²²¹ Cariyenin hasen boşanması ise hür için söylediğimiz üç boşamanın iki defa gerçekleşmesiyle olmaktadır. Kâsânî bu görüşün cumhurun görüşü olduğunu ifade eder. Müellifimiz daha sonra İmam Mâlik'in sünnî talak ile ilgili görüşünün kadını bir defa boşadıktan sonra iddet bitinceye kadar beklemek olduğunu aktarır. İmam Mâlik'e göre bundan başka sünnet olan bir boşama yoktur.²²²

Müellifimiz İmam Mâlik'in bu görüşünün gerekçesi olarak; sünnet olan boşanmanın ihtiyaç sebebiyle gerçekleştirildiğini, ihtiyacında bir boşanma ile gerçekleşebileceğini aktarır. Birinci boşamanın ardından yapılan ikinci ve üçüncü boşamalar ihtiyaç olmaksızın yapılan boşamalardır. Bu sebepten ikinci ve üçüncü boşamalar mekruhtur.²²³

Bedâ'i''de İmam Mâlik için sarfedilen sünnet olan boşanmanın tanımı, müellifimizin cumhura nisbet ettiği sünnî talak türlerinden olan hasen talak olduğu anlaşılmaktadır.

Müdevvene'de Sahnûn, İbn Kasım'a, İmam Mâlik'in bir adamın karısını üç defa aynı mecliste boşamasını kerih görüyor mu? şeklinde yönelttiği soruya İbn Kasım, Mâlik'in böyle bir boşanmayı mekruh gördüğünü ifade etmektedir. Sünnet olan boşamaya değinen İbn Kasım, bir adamın; eşini temizlik döneminde cimada bulunmadan tek seferde boşamasının sünnet olan talak olduğunu, böyle bir

²²⁰Serahsî, *Mebhut*, 4/6.

²²¹Kâsânî, *Bedâ'i'*, 4/241.

²²²Kâsânî, *Bedâ'i'*, 4/241.

²²³Kâsânî, *Bedâ'i'*, 4/241.

boşanmanın ardından kocanın, eşinin üç kurû²²⁴ müddetinin bitmesini beklemesi gerektiğini aktarmaktadır.²²⁵

Her temizlik döneminde üç defa boşama ile ilgili Sahnûn'nun İbn Kasım'a yönelttiği sorunun cevabında İbn Kasım, Mâlik'in tek bir boşama dışında Medine'de böyle bir uygulama ve fetva veren görmediğini ifade ettiği de nakledilmektedir.²²⁶

İbn Abdilber, *İstizkar*'da Mâlik ve ashabının sünnet olan talak hakkındaki görüşünün temizlik dönemi içerisinde, kadına dokunmadan bir talak ile boşamak olduğunu ifade eder.²²⁷

Kâdî Abdulvehhâb, *İşrâf*'da sünnet olan boşanmanın bir defa olduğunu, bundan fazla yapılan boşamanın bid'i boşanma sayılacağını ifade etmektedir. Delil olarak ise Talâk Sûresi 1. âyet-i kerîmede buyurulan “فَطْلُقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ” (İddetlerini gözeterek boşayın)²²⁸ ifadesinin boşamanın bir talak olması gerektirdiğini ifade ediyor. İddet birinci boşamadan sonra beklenir. İkinci ve üçüncü boşamada beklenirse ayette geçen emrin aksi yapmış olunur.²²⁹

Muhtasar'ında boşamayı sünnî ve bid'î olarak ayıran Halil b. İshakel-Cündî, Sünnet olan boşanmanın, cinsi münasebet olmadan bir temizlik döneminde gerçekleşen boşama olduğunu serdetmektedir.²³⁰

İbn Abdilber *Kâfî*'de de sünnet olan talakın bir defada gerçekleşen boşama olduğunu aktarmaktadır.²³¹ *Bidâye*'de,²³² *Muhtasaru'l-Halil*'desünnet olan talak ile ilgili aynı ifadelerin kullanıldığı ve boşanmanın bir defa gerçekleştirilmesi gerektiğinin belirtildiğini görmekteyiz.²³³

İncelediğimiz kaynaklarda Mâlikî mezhebine ait görüş, sünnet olan boşanmanın tek seferde yapılan boşanma olduğu şeklindedir. Cumhurun hasen ve

²²⁴ Hanefî mezhebinde hayız süresi, Şâfiî ve Mâlikî mezhebinde hayızdan temizlenme süresi olarak benimsenmiştir.

²²⁵ Sahnûn, *Müdevvenetü'l-Kübrâ*, 2/3.

²²⁶ Sahnûn, *Müdevvenetü'l-Kübrâ*, 2/3.

²²⁷ İbn Abdilber, *İstizkâr*, 6/154.

²²⁸ et-Talâk, 65/1.

²²⁹ Kâdî, Abdulvehhâb, *İşrâf*, 2/740.

²³⁰ Halil b. İshak el-Cündî, *Muhtasar*, 114.

²³¹ İbn Abdilber en-Nemerî, *el-Kâfî fî fikh-ı ehl-i Medine*, 2/572.

²³² İbn-i Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 3/86.

²³³ Ziyâüddîn Ebü'l-Mevvedde (Ebü's-Safâ, Ebü'z-Ziyâ) Halil b. İshâk b. Mûsâ el-Cündî, *Muhtasaru'l-Alâmet-ü Halil*, thk. Ahmet Câd (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2005), 114.

ahsen olarak ikiye ayırdığı sünnet olan boşama; Mâlikî mezhebinde, tek seferde yapılan boşama olarak aktardığımız hasen boşama olduğu yaptığımız tahrir sonucu ortaya çıkmaktadır. Netice itibariyle Kâsânî'nin İmam Mâlik'e nisbetle nakletmiş olduğu görüşisabetlidir.

2.1.1.2. Atıf Harfleri ile Yapılan Mükerrer Boşama

Kâsânî Hanefî mezhebinin boşama lafızları ile ilgili ele aldığı bahsinde “sen boşsun sonra boşsun sonra boşsun” veya “sen boşsun, boşsun, boşsun”²³⁴ şeklinde “ن” ve “ف” atıf harfiyle beraber kullanılacak olan boşama lafızlarında, ihtilaf olmaksızın birinci ifadenin boşamayı gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Çünkü bu atıf harfleri ile konu farklılaşmıştır. “و” atıf harfi ile “sen boşsun ve boşsun ve boşsun” şeklinde kurulan boşama lafızlarında da aynı şekilde birinci “sen boşsun” lafzının boşanmayı gerçekleştireceği cumhur ulemanın kabul ettiği bir durumdur. Fakat burada farklı bir görüş sahibi olarak İmam Mâlik zikredilmektedir. O vav atıf harfiyle yapılan böyle bir boşamayı üç boşama olarak saymaktadır.²³⁵

Bedâ'i'de İmam Mâlik'in görüşünün gerekçesi, vav atıf harfinin çoğulluk için kullanıldığıdır. Cem lafızlarıyla çoğulluk yapılabildiği gibi cem harfleriyle de çoğulluk yapılmaktadır. “Sen üç kez boşsun” dendiğinde üç defa boşanma sayılması gerektiği gibi vav ile üç defa tekrarlanan sen boşsun lafzında üç boşanma sayılması gerekmektedir.²³⁶

Mâlikî Mezhebinin aslî kaynaklarına indiğimizde temel kaynaklardan birisi olan *Müdevvene*'de bitişik olarak söylenen “sen boşsun” lafzının üç boşanma sayıldığını görmekteyiz.²³⁷

Tehzib'de Berazî, vav ile yapılan üç boşamada yani “sen boşsun ve sen boşsun ve sen boşsun” şeklinde yapılacak olan boşamanın üç boşanma sayılacağını ifade etmektedir.²³⁸

²³⁴“ف” atıf harfi kullanılmıştır.

²³⁵Kâsânî, *Bedâ'i*, 4/359.

²³⁶Kâsânî, *Bedâ'i*, 4/359.

²³⁷Sahnun, *Müdevvene*, 2/280.

²³⁸Berazî, *Tehzib*, 2/350.

İbn Abdilber, *Kâfî*'de “sen boşsun ve sen boşsun ve sen boşsun” şeklinde yapılan boşanmada kişi şayet niyetinde farklı bir şey yok ise böyle bir boşamanın üç boşanma sayılacağını ifade etmektedir.²³⁹

Dede İbn Rüşd'ün *Beyan ve't-Tahsil* isimli eserinde de aynı şekilde vav ile üç defa peş peşe söylenmesi halinde boşanmanın üç defa gerçekleşeceği ifade edilmektedir.²⁴⁰

Mâlikî kaynaklardan *et-Tac ve'l-İklil*'de ise İbn Ât'a isnad edilen bir rivayette “تم” ve “و” atıfları ile yapılan boşamalarda niyette yok ise zıfâf gerçekleşsin gerçekleşmesin bu boşamaların üç boşama sayılacağı ifade ediliyor²⁴¹.

Görünüyor ki, sıralı bir şekilde boşanma lafızlarının kullanılarak gerçekleşecek bir boşanmanın, mezhepler arasında ihtilafa yol açtığı görünmektedir. Şâfiî ve Hanefî ulemanın aksine Mâlikî mezhebinde böyle bir boşama üç boşama sayılmıştır. Atıf harflerinin Arapçadaki kuralları ve kullanımları gereği mevzu bahis hükümde farklılıklar oluşturduğu görülüyor. Bu harflerden biri olan “و” atıf harfi ile yapılan boşamalarda cumhur, konunun farklılaştığını bu sebepten boşanmanın tek sayılacağını ifade ederken, Mâlikîler “و” atıf harfinin çoğul ifade etmesi sebebiyle sayıyla boşama lafzını beraber ifade etmek gibiboşanmanında zikredildiği kadar gerçekleşmiş olacağını ifade etmektedirler. Hususan mezhebin kendi kaynaklarına baktığımızda müellifimizin, *Bedâ'i*'de İmam Mâlik'e atfettiği görüşte isabet kaydettiği görünmektedir.

2.1.1.3.Örfî İstisna İle Boşama

Fıkıh terminolojisinde ilahî irade, “meşîet-i ilâhî” olarak ifade edilmektedir. İstisna ise genel bir husustan bir veya birkaçın ayrı tutulması anlamına gelmektedir. Bu anlamda kişi sadece edatlarla değil meşîet ifade eden kelimelerle de istisnayı gerçekleştirebilir.

Aile hukuku bağlamında ele aldığımız boşanma konusunda istisna ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birisi vaz'î istisna bir diğeri de örfî istisnadır. Vaz'î istisna

²³⁹ İbn Abdilber, *Kâfî*, 2/579.

²⁴⁰ Dede İbn Rüşd, *el-Beyan ve't-Tahsil*, 3/183; ayrıca bk. (Dede İbn Rüşd, *el-Beyan ve't-Tahsil*, 6/47); Mevvak, *et-Tâc ve'l-İklil*, 5/334.

²⁴¹ Mevvak, *et-Tâc ve'l-İklil*, 5/335.

“illâ, sivâ, gayru” gibiedatlarla yapılan istisnalaradır. Örfî istisna ise söz olarak istisna edatları zikredilmeden cümleye Allah’ın meşîetini tâlik etmektir.²⁴² Örnek olarak “*Sen Boşsun İnşallah*”, “*Sen üç defa boşsun İnşallah*” gibicümlelerle örneklendirilebilir.

Müellifimiz eserinde cumhurun bu konudaki görüşünü, Allah’ın meşîetinin birleştirildiği bir örfî istisna durumunda istisnanın sahih olduğunu ve boşanmanın gerçekleşmeyeceği şeklinde ifade etmiştir. Buna göre meşîet ifade eden lafız, boşanma lafzının ister önüne gelsin ister arkasına²⁴³ hükümde herhangi bir değişiklik olmayacaktır.²⁴⁴

Bedâ’i’de örfî istisna hakkında İmam Mâlik’in şu görüşü nakledilmektedir: “Örfî istisna boşamanın gerçekleşmesini engellemez”²⁴⁵ yani boşama lafızlarına muttasıl olarak meşîet ifade eden veyahut cümleden anlam olarak çıkartabileceğimiz bir ifade kullanılırsa bu gerçekleşecek olan boşanmayı engellemez bilakis talak vâkî olur.

İmam Mâlik’e göre örfî istisnanın şartla bir bağlantısı yoktur. Çünkü şart ortada bulunan sıkıntının kaybolması içindir. Allah’ın meşîeti ise ezelidir. Kaybolma gibi bir ihtimal barındırmaz. “Şayet semâ üstümüzde ise sen boşsun” denildiğinde semanın gerçek anlamda zaten üstümüzde olması şart koşulacak bir ifadeyi yansıtmıyorsa, meşîet ifade eden şart ifadesi de irade eden ve gerçekleştirenin Allah olması münasebetiyle doğru bir şart ifadesini yansıtmıyor demektir.²⁴⁶

İstisna konusunda İmam Mâlik’in görüşünü aktaran İbn Rüşd, meşîet ifade eden istisnanın talak konusunda hiçbir şeye tesir etmeyeceğini ifade etmektedir. Talakböyle bir istisnada mutlaka gerçekleşmiş olur. İmam-ı Âzam Ebû Hanife ve İmam Şâfiî’nin görüşü ise, boşanmada Allah’ın meşîeti istisna edilirse boşamanın gerçekleşmiş olmayacağı yönündedir. Bu konudaki ihtilafın sebebi, istisnanın tıpkı gelecek zaman fiilleriyle ilişkilendirilip ilişkilendirilmemesi gibi hali hazırda olan fiillerle ilişkilendirilebilir mi, ilişkilendirilemez mi sorusunun cevabıdır. Talak’ı şu

²⁴²Kâsânî, *Bedâ’i*, 4/396; ayrıca bk. Kâsânî, *Bedâ’i*, 4/403.

²⁴³ İnşallah sen boşsun veya sen boşsun inşallah.

²⁴⁴Kâsânî, *Bedâ’i*, 4/403.

²⁴⁵Kâsânî, *Bedâ’i*, 4/395.

²⁴⁶Kâsânî, *Bedâ’i*, 4/403.

anın fiili olarak görenler ilişkilendirilemeyeceğini söyleyenlerdir. Onlara göre istisnanın boşanmaya bir tesiriyoktur.²⁴⁷

Müdevvene’de de aynı şekilde örfi istisna kullanılarak yapılan boşanmalarda, istisna sahih olsa da talakın gerçekleşeceği ifade edilmektedir.²⁴⁸

Dede İbn Rüşd’ün Muhammed b. Ahmed el-Utbî’nin *Müstehrace mine’l-Esmi’a*(*el-Utbiyye*) adlı eserine yazmış olduğu şerhi *Beyan ve’t-tahsil* de bu konuda Mâlikî mezhebi çerçevesinde ihtilaf olmadığı ve istisnanın talakın gerçekleşmemesi için bir etken oluşturmadığı zikredilmektedir.²⁴⁹

Bedâ’i’de zikredildiği şekilde örfi istisna kullanılarak yapılan boşanmanın, talakın kendisine bir tesirde bulunmayacağı, boşanmanın gerçekleşeceği ifade edilmekteydi. Mâlikî kaynaklara baktığımızda da durumun bu şekilde olduğu, boşanmaya böyle bir ifadenin etki etmeyeceği ve talakın gerçekleşeceğini görüyoruz. Mezhep içindede ihtilafın olmadığı bu konuda Kâsânî’nin eserinde isabet ettiğini söyleyebiliriz.

2.1.1.4.Hayızdan Kesilmiş Kadının İddet Miktarı

Evliliğin boşanma fesih veya ölüm gibi bir sebeple sona ermesi halinde, kadının başka bir erkekle evlenmeden önce beklemesi gereken süreye iddet denilmektedir.²⁵⁰

Çeşitli sebeplerle meydana gelen boşamalarda beklenmesi gereken iddet süreleri farklı olmaktadır. Şer’î naslardan çıkarılan bu hükümler, lafızların farklı anlaşılması ve yorumlanması neticesinde mezhepler arasında ihtilaflar ortaya çıkmıştır.

Evliliğin sona erme sebeplerinden olan boşanma ve fesih halinde kadın hamile ise iddet süresi doğum ile sona erer. Hamile olmayıp hayız gören kadınlar

²⁴⁷ İbn-i Rüşd, *Bidayetü’l-Müctehid*, 3/99.

²⁴⁸ Sahnûn, *Müdevvene*, 2/70.

²⁴⁹ Ebü’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî, *el-Beyân ve’t-tahsîl ve’s-şerh ve’t-tevcîh ve’t-ta’lîl fî mesâ’ili’l-Müstahrece*, thk. Muhammed Hacı vd. (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1988), 6/155.

²⁵⁰ Halil İbrahim Acar, “İddet” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/466.

Hanefî ve Hanbelîlerin çoğunluk görüşüne göre üç hayız, Şâfiî ve Mâlikî ulemaya göre ise üç temizlenme dönemi iddet beklerler.²⁵¹

Hayız göremeyen küçük çocuklar ve yaşı ilerlemiş kişilerin ise iddet miktarı Talak Suresinde geçtiği üzere “*Kadınlarınız içinde âdetten kesilmiş olanlarla henüz âdet görmeyenlerin iddetlerinde tereddüde düşerseniz onların iddetleri üç aydır.*”²⁵² şeklinde ifade edilmektedir.

Kadın üç ay iddet beklemesi gerekirken bu süre zarfında hayız hali devam ederse süre başa alınarak tekrardan kadın üç hayızlık iddetine başlar. Eğer kadın üç hayız dönemi iddetine başlamışken âdetten kesilirse yine aynı şekilde üç aylık iddet süresi yeniden başlar. Hanefî mezhebinin görüşü bu yöndedir. Yine Hanefî mezhebinde kadın normalde âdet görmesi gerekirken hastalık, süt emzirme gibi sebeplerden dolayı âdet görmüyorsa bu sebepler sona erdikten sonra üç hayız ya da üç temizlik süresi beklemesi gerekir. Şayet kadın bu sebepler dışında bilinmeyen sebeplerden dolayı hayız görmüyorsa bu konuda mezhepler arasında ihtilaf bulunmaktadır.²⁵³

Kâsânî, “Adet gören ve iddet bekleyen kadın hamile olmaksızın ve herhangi bir şüphe bulunmaksızın adetten kesilirse kadının boşanma iddeti biter. Çünkü o arızı bir sebep olup hayızdan kesilene kadar kur’ sahibiydi. Onun iddeti adet görüp üç hayız geçene kadar veya âyise²⁵⁴ olana kadar bitmez. Âyise olmuş bir kadının da iddeti üç aydır ve bu süre hayızdan kesildiğinde yeniden başlar”²⁵⁵ diyerek mezhebinin görüşünü belirtmektedir. Bu kadar ihtiyatlı bir görüşün kadının hamile olup olmadığından emin olma şeklinde ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Kâsânîkonu hakkında İmam Mâlik’e ait şu görüşü zikretmektedir: “*İbn Abbas ve Ömerden gelen bir rivayette kadın dokuz ay bekler bu süre içerisinde hayız görmez ise üç ay daha bu süreden sonra iddet bekler.*”²⁵⁶ yani adet gören ve iddet bekleyen kadın hamile olmaksızın ve herhangi bir şüphe bulunmaksızın adetten

²⁵¹ Acar, “İddet” 21/466.

²⁵² Talâk, 65/4.

²⁵³ Acar, “İddet” 21/466.

²⁵⁴ Âyise: يئس (ümidini yitirmek) kökünden gelen Âyise kelimesi umut ve arzunun kesilmesidir. İstilahî olarak kadının yaşını ilerlemesi sebebiyle hayızdan kesilmesidir. Ayrıca bk. Mevsuatü'l-Fikhi'l-İslami, “İyas” (Kuveyt: Daru's-Selasil, 1908), 7/196-197.

²⁵⁵ Kâsânî, *Bedâ'i*, 4/500.

²⁵⁶ Kâsânî, *Bedâ'i*, 4/500.

beklenen bu dokuz ayın hamilelik süresinin en uzun miktarı olması sebebiyle beklenildiğini de ifade etmektedir.²⁶³

Bidaye’de hayız görebilecek yaşta olup adet görmeyen, hamilelik şüphesi olmayan, emzirmeye sebebi olmayan ve hastalığı da bulunmayan boşanmış hayız görmeyen kadın İmam Mâlik’e göre dokuz ay bekler. Bu süreler içerisinde hayız görmez ise üç ay daha iddet bekler.²⁶⁴

Mâlikî mezhebinin Kayravan, Mısır, Endülüs ve Irak çevrelerinin kaynaklarında ortak görüş, adet gören ve iddet bekleyen kadın hamile olmaksızın, herhangi bir şüphe bulunmaksızın adetten kesilmesi durumunda beklemesi gereken iddet sürenin on iki ay olduğu şeklindedir. Bu vaktin dokuz ayı hamilelik süresi sonraki üç ayda iddet süresidir. Bu bilgiler ışığında Müellifimizin *Bedâ’i*’de İmam Mâlik’e attettiği dokuz ay artı üç ay görüşü isabetlidir.

2.2. ZİHÂR

2.2.1. MÜELLİFİN İSABET ETTİĞİ GÖRÜŞLER

2.2.1.1. Vakit İle Kayıtlanmış Zihâr ve Zihâr Kefaretinin Sona Ermesi

“Zhr” kökünden türeyen zihâr kelimesi sözlükte “her türlü şeyin batın kısmının(iç kısmının) arkası, sırt” anlamlarına gelmektedir.²⁶⁵ Zihâr ıstılahî anlam olarak ise “Kocanın, karısını; nesep, süt emme veya sıhriyet sebebiyle ebediyen kendisine evlenmesi haram olan bir kadının bakılması caiz olmayan arkası, karnı, uyluğu gibi bir uzvuna benzetmesidir.”²⁶⁶ Zihar kelimesi Kur’ân’da üç yerde (el-Ahzab 33/4, el-Mücadele 58/2-3) geçmektedir.

Araplar arasındaki zihar bir tür boşanma sayılırdı. Bu boşanma karşı tarafa ezâ veren, kadının haklarından mahrum kalmasına sebep olan bir durumdu. Zihar hakkındaki bu durumu değiştiren Mücadele (58/1-4) süresinin sebep-i nuzul-ü şöyle aktarılmaktadır: “Her ikisi de Medineli olan Evs b. Sâbit ile hanımı Havle bint Sa’lebe arasında çıkan bir anlaşmazlıkta, Evs bir şeye kızarak eşi Sa’lebe’ye zihâr

²⁶³ Kâdî Abdulvehhâb, *İşrâf*, 2/792.

²⁶⁴ İbn-i Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 3/110.

²⁶⁵ Muhammed b. Ahmet bn. El-Ezheri Ebû Mansur, *Tehzibi’l-Luga*, thk: Muhammed İvaz Mer’ib (Beyrut: Dâru İhyâi-Turâsî’l-Arabiyye, 2001), “zhr”, 6/134; İbn Manzûr, “zhr” 4/520.

²⁶⁶ Erdoğan, “Zihâr”, 620.

yaptı. Böyle bir durumun evliliğin sona ermesi ve kadının desteksiz kalması anlamına geldiğini bilen Havle çare bulması için Hz. Peygamber'e başvurmuş ve ondan bir çözüm bulmasını istemişti. Konuyla ilgili henüz bir vahiy gelmediği için geleneksel uygulamanın devamı yönünde görüş bildiren Resûl-i Ekrem ile tartışan Havle, bu defa Allah'a yakarmış ve bir vahiy göndererek kendisini bu sıkıntıdan kurtarmasını niyaz etmişti. Çok geçmeden de Mücâdele sûresinin zihârı düzenleyen şu âyetleri inmiştir²⁶⁷: *“Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a yakınan kadının sözünü Allah elbette işitmiştir. Allah ikinizin karşılıklı konuşmasını duyuyordu. Çünkü Allah her şeyi işitir ve görür. Sizden eşlerine zihâr yapanlar bilsinler ki eşleri asla onların anneleri değildir. Onların anneleri kendilerini doğuran kadınlardır. Bu kocalar çok çirkin ve asılsız bir söz söylüyorlar. Allah kuşkusuz affedicidir, bağışlayıcıdır. Eşlerine zihâr yapıp sonra dediklerinden dönenlerin onlarla temasa geçmeden önce bir köle âzat etmeleri gerekir. Size verilen öğüt budur. Allah yapıp ettiklerinizden haberdardır. Buna imkân bulamayan temastan önce peş peşe iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmiyorsa altmış fakiri doyurur. Bu, Allah'a ve resulüne imanınızı göstermeniz içindir. İşte bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Kâfirleri ise elem veren bir azap beklemektedir.”*²⁶⁸

Kâsânî zihârın hükmünün sona erdiği ve iptal olduğu durumlardan bahsederken bunlardan bazılarının eşlerden birisinin ölmesi, kefaretin ödenmesi ve belli bir vakit tayin edilmiş ise o vaktin sona ermesi olduğunu ifade etmektedir. Daha sonrasında ise müellifimiz zihârı, mutlak ve muvakkat olarak iki kısma ayırmaktadır.²⁶⁹

Mutlak zihârda; “Sen benim için annemin sırtı gibisin” denilirse, burada zihârın hükmü ancak kefaretin ödenmesi ile sona erer. Kişiye cimâ da yasaktır. Kefaret ödenene kadar bu yasak devam eder ve nikâhın getirdiği haklardan da yararlanamaz.²⁷⁰

Muvakkat zihârda; “Sen benim için bir gün, bir ay, bir yıl annemim sırtı gibisin” denildiğinde, İmam Şâfiî ve cumhur ulemânın görüşüne göre ifade

²⁶⁷ Ahmet Yaman, “Zihar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/387-390.

²⁶⁸ el-Mücâdele, 58/1-4.

²⁶⁹ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/23.

²⁷⁰ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/23.

edilenvaktin sahih olduğu, sona ermesiyle birlikte kefaretsiz bir şekilde zıharın da sona ereceği şeklindedir.²⁷¹

İmam Mâlik'in zıharı vakitlendirmenin batıl olduğu görüşünü aktaran Kâsânî; bir vakit ile kayıt altına alınan zıhârın bu süre geçse bile devam edeceğini aktarır.²⁷² İmam Mâlik'in bu konudaki gerekçesi zıhârı talakın kardeşi olarak görmesi nedeniyledir. Zıhâr iki yasaklanan yoldan birisidir. Talakın yasaklanması vakitle ilişkilendirilmediği gibi zıharın yasaklanması da vakitle ilişkilendirilemez.²⁷³

Kaynaklara baktığımızda *Müdevvene*'de İmam Mâlik'e belirli bir vakit ile kayıt altına alınmış zıhâr hakkında, "sen benim bu gün bu ay bu saat annemin sırtı gibisin" denildiğinde gün ay ve saat geçtiğinde zıhâr geçerli midir sorusuna İmam Mâlik: "gün, ay, saat geçse de zıhar geçerlidir" şeklinde cevap vermiştir.²⁷⁴

Aynı şekilde *Müdevvene*'de muvakkat zıhar ile ilişkili sorulan: " Sen benim bugün annemin sırtı gibisin denilse ve gün geçse kişi kefaret ödemedi cimdâda bulunabilir mi?" sorusuna İmam Mâlik, kefaret ödemedi böyle bir münâsebette bulunulamayacağını ifade etmiştir.²⁷⁵

İstizkar'da İmam Mâlik'in süreli yapılan zıhârda ifade edilen süre geçse bile zıharın düşmeyeceği yönünde görüş belirttiği aktarılır.²⁷⁶

Kâdî Abdulvehhâb(öl.422/1031) *İşraf*'da zıharın bir müddet ile vakitlenmesi durumunda vaktin geçerli olmayacağını, zıharın bu vakitten sonrada devam edeceğini ifade etmektedir. Abdulvehhâb delil olarak da zıhar lafzının cinsi münasebeti haramlaştırdığı, boşanmada olduğu gibi vakit belirleyerek bu durumdan kurtulunamayacağını zikretmektedir. Böylelikle helal olan fercin haramlaştırıldığı bununda boşanmaya benzediği aşikâr oluyor.²⁷⁷

²⁷¹Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/23.

²⁷²Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/23.

²⁷³Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/23.

²⁷⁴ Sahnun, *Müdevvene*, 2/310.

²⁷⁵ Sahnun, *Müdevvene*, 2/310.

²⁷⁶ İbn Abdilber, *İstizkâr*, 6/46.

²⁷⁷ Kâdî Abdulvehhâb, *İşraf*, 2/770.

Mevâhibü'l-Celîl,²⁷⁸ *Tehzib*,²⁷⁹ *et-Tâc ve'l-İklîl*²⁸⁰ gibi Mâlikî kaynaklarda da süreli bir zıhar uygulamasında, vakit bitince zıharın devam ettiği görüşü nakledilmektedir.

Netice itibariyle zıharın muvakkat olması hükmü etkilememekte ve yasaklar devam etmektedir. Vaktin bitmesi ile değil kefaretin ödenmesi veya eşlerden birinin vefatıyla zıhar sona ermektedir.

Kâsânî'nin İmam Mâlik için vakit ile kayıtlanmış zıharın geçersiz olduğu görüşü farklı ekollere ait Mâlikî kaynaklarda da geçtiği üzere isabetlidir.

2.2.2. MÜELLİFİN HATALI NAKLETTİĞİ GÖRÜŞLER

2.2.2.1. Zihâr Kefâreti

Beda'i'de zikredilen İmam Mâlik'e ait görüşlerden bir tanesi de daha önce aktardığımız Mücâdele suresinin 1-4 ayetlerinin son kısmında yer alan zihâr kefareti konusudur. Âyette geçen kefareti; köle azat etmek, imkân bulamaz ise peş peşe iki ay oruç tutmak, buna da gücü yetmez ise altmış fakiri doyurmaktır. Yemin dışındaki kefaretlere benzerlik gösterse de zihâr kefaretinin kendine has bazı özellikleri vardır. Kişi kefaretlere ödenirken veya öncesinde cimâda bulunması bazı hükümleri doğurmaktadır. Bu hükümler ise mezhepler arasında ihtilaf bulunan hükümlerdir. Kişi oruç kefaretiyle kefareti öderken iki ay oruç içerisinde cinsel ilişkide bulunursa, ayette geçen “peş peşe iki ay oruç tutarlar” ifadesine binaen ara verilmeksizin tutulması ilkesi bozulmuş olur. Hanefî ve Mâlikîlerin görüşü bu yöndedir.²⁸¹ Fakat altmış fakiri doyurmada böyle bir kayıt bulunmamaktadır.

Kâsânî, cumhurun zihâr kefaretinde köle azat etmenin, altmış gün oruç tutmanın ve altmış fakiri doyurmanınaynı hükümde olduğu görüşünü nakletmektedir. Yani azat etmeden, oruç tutmadan ve fakiri doyurmadan cinsel ilişkide bulunmak mübah değildir.²⁸²

²⁷⁸Ruaynî, *Mevâhibü'l-Celîl*, 4/114.

²⁷⁹Berazî, *Tehzib fi ihtisari'l-Müdevvene*, 2/261.

²⁸⁰Mevvak, *et-Tâc ve'l-İklîl*, 5/426.

²⁸¹Yaman, “Zıhar”, 44/390.

²⁸²Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/20-21.

İmam Mâlik'in cumhurdan ayrıldığı görüş şöyle nakledilmektedir: “Fakiri doyurma kefaretinden önce cinsel ilişkiye girmek caizdir. Çünkü Allah Teâlâ Kitapta bu kısmın önüne temassartını koymamıştır.”²⁸³

Kur’ân-ı Kerîm’de geçtiği üzere: *فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّ فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ يَتِمَّاسًا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا* (Buna imkân bulamayan, temastan önce peş peşe iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurur. Bu, Allah’a ve resulüne imanınızı göstermeniz içindir. İşte bunlar Allah’ın koyduğu kurallarıdır. Kâfirleri elem veren bir azap beklemektedir.)²⁸⁴ Altmış fakiri doyurma kefaretinin öncesinde oruç kefaretinde geçtiği gibi bir temas şartı bulunmamaktadır.

Mâlikî mezhebinin ana kaynakları arasında yer alan *Muavvene*’de zihâr kefareti bahsinde kefaret ödenmeden öncecimânın caiz olmadığı ifade edilir. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede kefaretlerin öncesinde “temasa geçmeden önce”²⁸⁵ kaydını koymuştur. Şayet kefaretler ödenmeden böyle bir münâsebette bulunursa kötü bir iş yapmış olacağı aktarılmaktadır.²⁸⁶

Mudevvene’de kefaretin öncesinde ve kefaret esnasında eşler arasında gerçekleşecek bir münâsebet caiz görülmemiştir. İmam Mâlik’e âyet-i kerîmede miskinleri doyurma kefaretinin öncesinde “temas etmeden önce” kaydı bulunmazken neden kefarete tekrar başlama hükmünü verdi sorusuna cevap olarak Mâlik, bu ifadesinin köle ve oruç kefaretinin hamledilmesi gibi miskinleri doyurma kefaretinin de hamledilmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁸⁷

İstizkâr’da da İmam Mâlik’in kefaret ödenmeden bir gün bir gece bile yaklaşma olamayacağından, kadının saçına, sadır kısmına kefaret ödenmeden bakılamayacağını söylediğini nakletmektedir.²⁸⁸ Yine *İstizkâr*’da İmam Mâlik, miskinleri doyumadan gerçekleşecek bir münâsebetin bu kefareti baştan başlatacağını ifade etmiştir.²⁸⁹

²⁸³Kâsânî, *Bedâ’i*, 5/21.

²⁸⁴Mücâdele, 58/4.

²⁸⁵Mücâdele, 58/3.

²⁸⁶Sa’lebî, *Muavvene*, 895.

²⁸⁷Sahnûn, *Mudevvene*, 2/321-322.

²⁸⁸İbn Abdilber, *İstizkâr*, 6/54.

²⁸⁹İbn Abdilber, *İstizkâr*, 6/59.

Bidayetü'l-Müctehid'de İmam Mâlik'in kefareten önce cimâ yapan kişiye bir kefarete gerekir demiştir. Delil ise Seleme b. Sahr el-Beyâdî'nin zihâr yapmadan önce eşi ile beraberliğinin kefareti ödemediği önce olması ve Peygamberimize durumu sorması neticesinde ona bir kefarete vermesini emrettiği hadistir.²⁹⁰ İbn Rüşd *Bidaye*'de, Kâsânî'nin *Bedâ'i*'de İmam Mâlik'e atfettiği görüşü; Ebû Muhammed, İbn Hazm'a atfeder. Kendisinde altmış fakiri doyurma kefareti bulunan kimsenin temas etmeden kefarete vermesi vâcib değildir. Kefâret vermeden temas köle âzâdı ve oruçlu için haram kılınmıştır.²⁹¹

Tefri'de ise aynı şekilde kefareti fakir doyurmak olarak ödeyecek kişinin cinsel birliktelik yaşaması caiz görülmemiştir²⁹².

Netice itibariyle mezhep içinde cezası altmış fakiri doyurmak olan bir zihâr kefareti ortak görüş, böyle bir kefareten önce kişininiyle münâsebetle bulunamayacağı yönündedir. Bu minvalde görüşün İmam Mâlik'e ait olduğu isabetli görülmektedir.

2.3. NAFKA

2.3.1. MÜELLİFİN İSABET ETTİĞİ GÖRÜŞLER

2.3.1.1. Hısımlık Nafakası

Sözlükte“satın almak, harcamak, tüketmek”²⁹³ anlamlarına gelen nafaka kelimesi terim anlamı itibariyle; beslenme, giyim, kuşam ve barınma ihtiyaçları ile (sağlık giderleri gibi) bunlara tabi olan şeylerden zaruret içinde bulunan kimseye nakdi ve istisnâî hallerde aynî olmak üzere yapılan yardımdır.²⁹⁴Kur'ân'da nafaka kelimesi Bakara 2/270 ve Tevbe 9/121 surelerinde geçmektedir.

Nafaka kendi içinde de farklı başlıklar altında ele alınmaktadır. Bunlardan usul ve furu ile havaşi yani civar hısımların nafakaları Nafaka-ı Ekârib, boşanan kadın için iddet müddeti içinde verilmesi gerekli olan nafakaya Nafaka-i 'İddet,

²⁹⁰ İbn Rüşd, *Bidayetü'l-Müctehid*, 3/132.

²⁹¹ İbn Rüşd, *Bidayetü'l-Müctehid*, 3/132.

²⁹² İbnü'l-Cellâb, *Tefri*, 2/40.

²⁹³ İbn-i Manzûr, “nfk”,10/357.

²⁹⁴ Erdoğan, “Nafaka”,443;ayrıca bkz: Celal Erbay, “Nafaka”,*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*(İstanbul: TDV Yayınları, 2006),32/282.

nafaka alacaklısının müracaatı üzerine hâkim tarafından tayin olunan nafakaya Nafaka-ı Makdiyye, nafaka alacaklısı ile yükümlüsü arasında karşılıklı rıza ile belirledikleri nafakaya Nafaka-ı Marziyye, köle ve cariye nafakalarına Nafaka-ı Memâlik, peşin verilen nafakaya Nafaka-ı Mu'accele denilmektedir.²⁹⁵ Bizim burada değineceğimiz konu ise hısımlık nafakasıda denilen Nafaka-ı Ekâribdir.

Nafaka konusunda *Beda'i* de ihtilafa düşülen nokta doğum sebebiyle oluşan akrabalık dışında kendileriyle evlenme yasağı oluşan akrabalıkta nafaka sağlanmak zorunda mı değil mi? sorusudur. Hanefilerde bu durumda nafakanın sağlanması gerektiği serdedilirken, İmam Mâlik ve Şâfiiler de böyle bir vucubiyetin olmadığı ifade edilmektedir.²⁹⁶

İmam Mâlik'in *Bedâ'i*'de aktarıldığı şekliyle nafaka hakkında ifade ettiği görüş, oğlun babaya, babanın da oğluna nafaka vereceği şeklindedir. Öyle ki torunun dede üzerine dedenin de torunu üzerine nafaka hakkı yoktur.²⁹⁷ Yani nafaka ancak anne-baba ve çocuklar arasında cereyan etmektedir.

Mâlikî kaynaklarından *İşraf*'ta, nafaka bahsinde anne baba ve evlat dışında nafakanın vacip olmayacağı, dedenin torununa nafakasının gerekmediği ifade edilmektedir.²⁹⁸

Müdevvene'nin muhtasarı şeklinde telif edilen *Tehzib*'de dedenin toruna , torunun dedeye ve aynı şekilde kardeşe ve zevi'l-erhâma nafaka gerekmediğinden bahsetmektedir.²⁹⁹

Başka bir Mâlikî kaynak olan *Muavvene*'de ise erkek kardeşler, kız kardeşler, amcalar, halalar, kardeş çocukları gibi akrabalıkta eşit olanlar için nafaka gerekmediği nakledilmektedir.³⁰⁰

Tefri'de dedenin torununa, torununda dedeye nafaka vermesinin vacip olmayacağı ifade edilmektedir. Erkek kardeşe, kız kardeşe, amcaya, halaya veya zikrettiğimiz bu kimselerle denk olan kimselere de nafaka vermek vacip değildir.³⁰¹

²⁹⁵ Erdoğan, "Nafaka" vd. 443,444.

²⁹⁶ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/141; Serahsi, *Mebhut*, 5/355-356.

²⁹⁷ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/141.

²⁹⁸ Kadî Abdulvehhâb, *İşraf*, 2/808.

²⁹⁹ Berâzî, *Tehzib*, 2/404.

³⁰⁰ Sa'lebi, *Muavvene*, 939.

³⁰¹ İbn-ü'l-Cellâb, *Tefri*, 2/64.

Kaynaklarına indiğimiz Mâlikî mezhebinin bu görüşünün, *Beda'i*'de geçtiği şekiliyle isabet kaydettiğini söyleyebiliriz. Mâlikî mezhebinde hısımların nafakasında anne, baba ve evlat dışında başka kimsenin nafakaya vucubiyeti yoktur.

2.4. HİDÂNE

2.4.1. MÜELLİFİN İSABET ETTİĞİ GÖRÜŞLER

2.4.1.1. Annenin Süt Emzirmeye Zorlanması

Sözlükte “kucağına almak, bir şeyi yanına almak”³⁰² gibi anlamları olan hidâne kelimesi, fikhî bir terim olarak kendi işlerini göremeyecek çağıdaki küçüğün ve bu hükümde olan kimselerin gerektiği şekilde büyütülmesi, korunması ve eğitilmesi amacıyla kanun koruyucunun belli şahıslara tanıdığı hak, yetki ve sorumluluğu ifade eder.³⁰³ Kur'ân-ı Kerîm'de hidâne konusuna özel bir temasta bulunmamıştır. Hidâne ile ilgili hükümler genel itibariyle hadislerden çıkarılmıştır.

Kâsânî *Bedâ'i*'de Hidane ile ilgili küçüğün korunması, kollanması, elbiselerinin yıkanması, annenin süt emzirecek birisi bulunmadığı takdirde süt emzirmeye zorlanması gerektiğini ifade etmektedir. Bu son saydığımız süt emmede annenin zorlanmasında ihtilaf olduğunu ve cumhur ulemanın görüşünün yukarıda saydığımız gibi çocuğu ancak süt emzirecek birisi bulunmadığında annenin zorlanabileceği aksi halde zorlanamayacağı da ifade edilmektedir.³⁰⁴

İmam Mâlik'in burada ki görüşü, şayet kadın toplumda itibarlı bir aileye mensup bir kimse ise süt emzirmeye zorlanamayacağı, değil ise zorlanabileceği şeklinde aktarılmıştır.³⁰⁵

Mâlikî kaynaklardan *Müdevvene*'de bir kadın hangi durumlarda süt emzirmekte mükellef değildir? Sorusuna binaen verilen cevapta kadın toplumda itibar sahibi bir aileye mensup ise okadının çocuğuna süt verme gibi bir mükellefiyeti yoktur denilmektedir.³⁰⁶

³⁰²İbn-i Manzur, “hđn”, 13/122.

³⁰³Ali, Bardakoğlu, “Hidâne”, *TürkiyeDiyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul:TDV Yayınları, 1998), 17/467.

³⁰⁴Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/167.

³⁰⁵Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/167.

³⁰⁶Sahnûn, *Müdevvene*, 2/304.

Tehzib’de ise çocuğunu emzirme konusunda annenin zorlanabileceği, fakat kadın itibar sahibi bir aileye mensup kimse ise bu sebepten ötürü kadının süt emzirmeye zorlanamayacağı nakledilmektedir.³⁰⁷

Şehabeddin el-Karafi’nin, *ez-Zahîre* ve Mevvak’ın, *et-Tac ve’l İkîl* adlı eserinde İmam Mâlik’in itibarı sebebiyle süt emzirmek istemeyen kadın haricinde kocanın, çocuğu için eşini; süt emzirmeye zorlayabileceğini ifade ettiği yer almaktadır.³⁰⁸

Tesbitini yaptığımız bu görüşün Mâlikî kaynaklarda da İmam Mâlik’in görüşü olarak serdedildiğini ve toplumda itibar sahibi bir aileye mensup değil ise kadının süt emzirme durumuna mücbir bırakılabileceğini, kocanın böyle bir hakkının olduğunu zikretmiş olduk. Netice itibariyle Kâsânî’nin bu konuda İmam Mâlik’e yaptığı atıf isabetlidir.

³⁰⁷İbn Berazî, *Tehzib*, 2/452.

³⁰⁸Karafi, *Zahîre*, 4/270; Mevvak, *et-Tac ve’l-İklil*, 5/592.

SONUÇ

Bedâ'i'u's-şanâ'i' döneminde ve günümüze kadar Hanefî Mezhebi içerisinde fukaha tarafından oldukça fazla rağbet gören gerek fetvalarda gerek mezhep içi görüşlerde ve gerekse diğer mezhep görüşlerinde kendisine müracaat edilen önemli bir kaynak kitap olmuştur. Esere gösterilen rağbetin sebebi hem muhtevası hem de konularının tertibi ve izlediği yöntemidir.

Bedâ'i' içerik olarak Hanefî mezhebi içerisindeki eserlerin klasik yöntemini takip etmiştir. Kitabü't-Tahâre ile başlayan eser, Kitabü'l-Karz ile bitmektedir. Bir konuyu işlerken önce kelime tahliline girer. Kelimelerin sözlük ve ıstılahi anlamlarını verdikten sonra konuyla alakalı olarak zikredilen ayet var ise ayeti, yok ise hadisi zikreder. Diğer delil türleri bunlardan sonra gelir. Müellifimiz mezhep görüşleri olarak öncelikle müntesibi olduğu Hanefî Mezhebinin görüşlerini daha sonra sıklıkla İmam Şâfiî, nadir olarak İmam Mâlik ve Ahmet b. Hanbelin görüşlerini zikretmiştir. Delillerin savunmasında öncelikle diğer görüşleri irdelemiş, muhalif görüşleri ortaya koyup çürütmeye çalıştıktan sonra kendi tercih ettiği görüşü delilleriyle savunmuştur.

Biz de bu çalışmamızda Kâsânî'nin yazmış olduğu *Bedâ'i'u's-Sanâi fî tertibi's-Şerâi'* adlı eserininin, Aile hukuku kapsamında İmam Mâlik ve Mâlikî mezhebine atfetmiş olduğu görüşleri tespit edip incelemeye gayret ettik. Müellifimizin İmam Mâlik'e dair verdiği bilgiler ekseriyetle Mâlikî Mezhebinin ana kitapları başta olmak üzere ilk kaynaklarıyla uyushmaktadır. İncelememiz neticesinde müellifin bazı konularda ise mezhepte kabul edilen râcih veya meşhur görüşün aksine nakillerde bulunduğu tespitlerimiz arasındadır.

Kâsânî Hanefîmezhebi dışındaki mezheplerin görüşlerini aktarırken çok fazla detaya girmemiştir. İmam Mâlik'in görüşlerini atrarırken ise Mezhep içerisindeki muttafak aleyh, râcih, meşhur, mâ cerâ bihi'l-amel, şâz gibi ayrımlara değinmemiş mezhep içi ihtilaflara girmemiştir. *Bedâ'i'*de daha çok “*kavlü'l-Mâlik*”, ve “*kâle Mâlik*” şeklinde verilerek aktarılan İmam Mâlik'in görüşleri, bazen bizâtihi Mâlik'in ifadeleri olmayıp mezhep ulemasının görüşleri olarak aktarılmıştır.

İmam Mâlik'in görüşleri aktarılırken daha sonrasında verilen örnek ve gerekçelendirmeli açıklamalar sıklıkla Mâlikî mezhebinin kaynaklarında da karşımıza çıkan ifadeler olmuştur. Bu netice bizi Kâsânî'nin, eserinde her ne kadar

Mâlikî mezhebinin görüşlerine az yer verse de aktardığı görüşlerin delillerine ve gerekçelerine göstermiş olduğu riayeti göstermektedir.

Yapmış olduğumuz bu tahkik neticesinde *Bedâ'i*'nin Aile hukuku bağlamında ele aldığımız bölümlerinde İmam Mâlik ve Mâlikî mezhebine atfedilen on dokuz görüş tespit ettik. Bu görüşlerin on tanesi nikâh bölümünde, dört tanesi talak bölümünde, iki tanesi zihar bölümünde, bir tanesi rada', bir tanesi hadâne ve bir tanesi de nafaka bölümünde aktarılmıştır. Bu on dokuz görüşün on üç tanesinin isabetli, bir tanesinin zayıf görüş, beş tanesinin ise hatalı olarak nakledildiğini tespit ettik.

Kâsânî'nin Mâlikî mezhebine yaptığı atıflardaki hatalar çok çeşitli sebeplere dayanabilmektedir. Bu sebepler arasında istinsah hataları sayılabileceği gibi bunun yanında müellifimizele aldığı meselelerde Mâlikî kaynakları yeterince inceleyememiş olmasından kaynaklı mezhep içerisindeki farklı rivayetlerin sadece birine ulaşmış olabileceğide bu hatalardan birisi olabilir. Kâsânî'nin yaptığı nakillerdeki hataların diğer bir sebebi de Mâlikî Mezhebinin Medine, Mısır, Kayravan, Irak, Endülüs gibi geniş bir coğrafyada yayılmış olması ve sözkonusu mezheple ilgili temel eserlere ulaşma hususundaki zorluklar da gösterilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, Halil İbrahim. “İddet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/466-471. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Acar, Halil İbrahim. “Talak”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Aktan, Hamza. “Kefâet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.25/166-168. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Aktan, Hamza. “Sıhriyet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/111-112. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Apaydın, Yunus. “Velâyet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/15-19. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Atar, Fahrettin. “Nikâh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/112-117. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 2007.
- Bâcî, Ebu'l-Velid Süleyman b. Halef b. Eyyüb b. Vâris et-Tücîbî. *el-MüntekâŞerhu'l-Muvattâ*. 7 Cilt. Mısır: Matbaatü's-Saade, 1914.
- Bardakoğlu, Ali. “Hidâne”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/467-471. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Berâzî, Halef b. Ebî'l-Kasım Muhammed el-Ezdi el-Kayravânî, *et-Tehzîb fî İhtisâri'l-Müdevvene*.thk. Muhammed Emin Veled Muhammed Selim b. Eş-Şeyh. 4 Cilt. Dubai: Dâru'l-Buhûs li'd-Dirâseti'l-İslamiyye ve İhyâi't-Turas, 1423/2002.
- Beyhakî , Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-kebîr*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 22 Cilt. b.y. Merkezü Hicr li'l-Buhûsi ve'd-Dirâseti'l-Arabiyyeti ve'l-islâmiyye, 1432/2011.
- Bolelli, Nurettin. “Fâtıma bint Alâeddîn es-Semerkindiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/225. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Cündî, Ziyâüddîn Ebü'l-Mevedde (Ebü's-Safâ, Ebü'z-Ziyâ) Halîl b. İshâk. *Muhtasaru'l-Alâmet-ü Halil*. thk. Ahmed Câd. 1 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2005.

- Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arefe. *Hâşiyetu'd-Desûkî ale'ş-Şerhi'l-Kebîr*. 4 Cilt. Dâru'l-Fikir. t.y.
- Erbay, Celal. "Nafaka". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/282-285. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. 1 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 7. Basım, 2019.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmet. *Tehzibi'l-Luga*, thk: Muhammed İvaz Mer'ib. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi-Turasi'l-Arabiyye, 1422/2001.
- Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Kâmûsü'l-muhît*, nşr. Muhammed Naîm el-Arkusûsî. 1 Cilt. Beyrut: Müeesetü'r-Risâleti li't-Tabâati ve'n-Neşri ve't-Tevzîc, 8. Baskı, 1426/2005.
- Görgün, Tahsin. "İbn Habîb es-Sülemî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/510-513. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- Halil b. İshak b. Musa, Ziyâüddîn el-Cündî el-Mâlikî el-Mısırî. *et-Tavzîh fî Şerhi Muhtasar İbn-i'l-Hâcib*, thk. Ahmed b. Abdulkerim Necib. 8 Cilt. Merkezi Nücebeveyh li'l-Mahtûtât ve Hidmetü't-Türâs, 1429/2008.
- Haraşî, Muhammed b. Abdullah. *Şerhu'l-Muhtasaru'l-Halil li'l-Haraşî*. 8 Cilt. Beyrut: Darul Fikr, t.y.
- Hattâb, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân. *Mevâhibu'c-Celîl fî Şerhi Muhtasar-ı Halîl*, 6 Cilt. Dâru'l-Fikr, 3. Baskı 1412/1992.
- İbn Abdilber, Ebû Amr Yusuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemeri. *el-Kâfî fî fikh-ı ehl-i Medine*. thk. Muhammed Madik. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Riyadu'l-Hâdis, 2. Baskı, 1400/1980.
- İbn Abdilber, Ebû Amr Yusuf b. Abdullah b. Muhammed, el-İstizkâr, thk. Sêlim Muhammed Atâ – Muhammed Al Muavviz, 9 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1421/2000.
- İbn Arefe, Muhammed b. Muhammed. *Muhtasarul Fikhiyye li-İbn-i Arefe*. thk. Hafız Abdurrahman Muhammed Hayr. 10 Cilt. Halef Ahmed el-Habtur Vakfı, 1435/2014.

- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *el-Temyiz Fi Telhis Ehâdîsi şerhu'l-Vecîz*. thk. Muhammed Sâni b. Ömer b. Musa. 7 Cilt. Darul Edva, 1428/2007.
- İbn Kutlubuğa, Ebu'l-Adl Zeynuddîn Kasım bn. Kutlubuğa b. Abdullah es-Sudunî el-Cemali el-Misrî el-Hanefî. *Tâcu't-Terâcim li ibn Kutlubuğa*. thk. Muhammed Hayr Ramazan Yusuf. 1. Cilt. Şam: Daru'l-Kalem, 1413/1992.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed. Sünen-i ibn Mace. thk. Muhammed Fuad Abdulbâki. 2 Cilt. b.y. Dâru İhyâi'l-Kütübü'l-Arabiyye, t.y.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Sâdir, 3. Basım 1414/1993.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî, *el-Beyân ve't-tahşîl ve's-şerh ve't-tevcîh ve't-ta'lîl fi mesâ'ili'l-Müstahrece*, thk. Muhammed Hacı vd. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2. Basım, 1408/1988.
- İbn Rüşd, Kâdî Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd El-Hafîd. *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*. 4 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1425/2004.
- İbn Rüşd, Kâdî Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd El-Hafîd. *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*. thk. Şehy Ali Muhammed Muavvad. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 5. Basım 2013..
- İbnü'l-Adîm, Kemaleddin Ömer. *Buğyetü't-Talep fi tarihi'l-Halep*. thk. Süheyl Zekkar. 13 Cilt. y.y: Daru'l Fikr.t.y.
- İbnü'l-Adîm, Kemaleddin Ömer. *Zübdetü'l-Halep fi tarihi'l-Halep*. thk. Halil el-Mensur. 1 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1417/1996.
- İbnü'l-Cellâb, Ubeydullah b. el-Hüseyn b. El-Hasan Ebu'l-Kasım. *Tefrî' fi fikh-ı İmam Mâlik b. Enes*. thk. Seyit Kasrevî Hasan. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1428/2007.
- Kâdî Abdülvehhâb, İbn Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî. *el-İşrâf ala Nüketi Mesaili'l-Hilaf*. thk. Habib b. Tâhir. 2 Cilt. Dâru'l-İbn-i Hazm, 1420/1999.

- Kādî Abdülvehhâb, Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî. *et-Telkîn fi'l-fıkhi'l-Mâlikî*. thk. Ebi Uveys Muhammed Abu Hubza el-Hasanî. 2 Cilt. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1425/2004.
- Karafî, Ebû Abbas Şehabeddin Ahmed b. İdris b. Abdurrahman el-Mâlikî. *ez-Zahîre*. thk. Muhammed Hacı, Said E'râb, Muhammed Ebû Khubza. 14 Cilt. Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1415/1994.
- Kâsânî, Âlâuddin Ebi Bekir bn Mes'ud. *Bedâ'i'u's-Sanai' fi Tertib-i's-Şerai*. 7 Cilt. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2. Baskı, 1406/1986.
- Kâsânî, Âlâuddin Ebi Bekir bn Mes'ud. *Bedâ'i'u's-Sanai' fi Tertib-i's-Şerai*. thk. Muhammed Tamer. 10 Cilt. Mısır: Dâru'l-Hadis, 1426/2005.
- Kaşıkcı, Osman. "Rada". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/384-386. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Kâtip Çelebi, Mustafa bn Abdillâh. *Keşfu'z-Zunûn an Esmâi'l Kütüb ve'l-funun*, 6 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l Mesne, 1360/1941..
- Kaya, Eyyüp Said. "Mâlikî Mezhebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/519-535. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Kayrevânî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ebî Zeyd Abdirrahmân. *er-Risale*. 1 Cilt. Dâru'l- Fıkr t.y.
- Kayrevânî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ebî Zeyd Abdirrahmân el-. *en-Nevâdir ve'z-Ziyâdât*. thk. Muhammed Hacı. 15 Cilt. Beyrut. Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1999.
- Kızılkaya, Necmettin. *Kâsânî'nin Bedâ'i' İsimli eserinde Kavaidin Yeri*. İstanbul: 2005. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Koca, Ferhat. "Kâsânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/531. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Kur'ân Yolu Meâli*, çev. Hayrettin Karaman- Mustafa Çağrı- İbrahim Kâfi Dönmez- Sadrettin Gümüş. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Basım, 2008.
- Kur'ân Yolu. Erişim 25 Temmuz 2022. <https://kuran.diyanet.gov.tr>.

- Kureşî, Muhyiddin Ebû Muhammed Abdulkadir. *el-Cevâhiru'l-mudiyye fî tabâkâtî'l Hanefiyye*. nşr. Mir Muhammed Kütüphane. 2 Cilt. Karaçi:y.y, t.y.
- Lahmî, Ali b. Muhammed Rabi' Ebu'l-Hasan. *et-Tabsıra*, thk. Ahmed Abdulkerim Necîb. 14 Cilt. Katar: Vezâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 2011.
- Leknevî, Ebu'l Hasenât Muhammed Abdulhay.*el-Fevâidül'Beyihhe fî Teracimi'l Hanefiyye*, nşr. Muhammed İsmail. 1.Cilt. Mısır: Daru's-Saade, 1324/1906.
- Mâlik, b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî. *el-Muvatta*. thk. Muhammed Fuad Abdalbaki. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyâ-i Turasi'l-Arabiyye, 1406/1985.
- Mâlik b. Enes, İbn Mâlik b. Âmir el-Asbahî el-Medenî, *Muvatta*.thk. Beşar İvad Ma'rûf – Muhammed Halîl,2 Cilt b.y. Müessesetü'r-Risâle, t.y.
- Merginânî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Ferganî. *el-Hidâye fî Şerhi'l-Bidâyeti'l-Mübdedî*. thk. Dalal Yusuf. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyâi Turasi'l-Arabiyye, t.y.
- Heyet. "İstibrâ". *Mevsuatü'l-Fikhi'l-İslami*. 3/167. Kuveyt: Vezâratül'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslamiyye - Daru's-Selasil, 1983-2006.
- Heyet. "İyas". *Mevsuatü'l-Fikhi'l-İslami*. 7/196-197. Kuveyt: Vezâratül'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslamiyye - Daru's-Selasil, 1983-2006.
- Mevvak, Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım b. Yusuf el-Kırnatî Ebû Abdullah. *et-Tâc ve-l İklîl li-Muhtasaru'l-Halîl*. 8 Cilt. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1416/1994.
- Muhammed Canov,Abdullah."Taşkent"*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.40/145-148. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim. *Müstedrek 'ale's-Şaḥîḥayn*.thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Özel, Ahmet, "Hanefi Mezhebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/21-27. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,1997.

- Sa'lebî, Ebû Muhammed Abdulvehhab b. Ali b. Nasr. *Muavvene Alâ Mezheb-i İlmi Medine*. thk. Humeyş Abdülhak, nşr. Mustafa Ahmed el-Bâz. 3 Cilt. Mekke: Mektebetü't-Ticâriyye, t.y.
- Sahnun, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî. *el-Müdevvenetü'l-Kübra*. 4 Cilt. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebсут*. çev. Mustafa Cevat Akşit. 31 Cilt. İstanbul: Gümüşev Yayınları, t.y.
- Sicistânî, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdî. *Sünen-i Ebî Dâvud*. thk. Muhammed Muhiddîn Abdulhamîd. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, t.y.
- Taberânî. Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *Mu'cemü'l-Evsat*, thk. Tarık b. İvadullah b. Muhammed – Abdulmuhsin b. İbrahim. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Haremeyn, t.y.
- Tanrıverdi, Hasan. “İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Müt'a)”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10/38(Güz 2011), 443-463.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd), Sünenü't-Tirmizî, thk. Ahmed Muhammed Şâkir – Muhammed Fuad Abdulbâkî – İbrahim Atve. 5 Cilt. Mısır: Şirketü'l-Mektebe ve Matbaa Mustafa Albanî el-Halebî, 2. Basım, 1395/1975.
- Tüveycirî, Muhammed b. İbrahim b. Abdullah. “İddet”, *Mevsuatü'l-Fıkhi'l-İslami*. 4/252. Kâhire: Beytü'l-Efkârî'd-Düveliyye, 2009.
- Ünal, Halit. “Bedâ'i'u's-Sanai”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/294. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Yaman, Ahmet. “Zihar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/387-390. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Zebîdî, Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk. *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kamûs*. 21 Cilt. Dâru'l-Hidâye.
- Zuhaylî, Vehbe. el-Fıkhu'l-İslâmî. çev. Abdurrahim Ural vd. 10 Cilt. İstanbul: Risale Yayınevi, 1415/1994.

